

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

İTHALATA DAYALI BÜYÜMENİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ:

1968-2006 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ezgi BADAY YILDIZ

HAZİRAN - 2008

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

İTHALATA DAYALI BÜYÜMENİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ:

1968-2006 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ezgi BADAY YILDIZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (İktisat)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 01.07.2008

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 17.07.2008

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Metin BERBER

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Harun TERZİ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin DAĞLI

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

Haziran - 2008

TRABZON

0.SUNUŞ

00.Önsöz

Bu çalışma, ulusal ve uluslar arası düzeyde meydana gelen değişimlerin Türkiye ekonomisi üretim ve ticaret yapısında yarattığı dönüşümler sonucu, ithalat artışları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin test edilmesi zorunluluğu sonucu hazırlanmıştır. Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri test eden birçok çalışma söz konusudur. Bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak içinde bulunduğumuz konjonktürün de etkisiyle sadece toplam ithalat değil ithalatın alt kalemlerinin büyümeye etkisi de incelenmiştir.

Çalışmada iki önemli soruya cevap aranmaktadır. Bunlardan biri “Gerçekten özellikle son yıllarda yaşanan büyümede ithalat ve alt kalemlerinde görülen artış bir etkiye sahip midir?”. Bir başka değişle “Bu büyüme ithalata dayalı bir büyüme midir?”. Belki de daha büyük öneme sahip diğer soru ise “Bu büyüme sürdürülebilir bir büyüme midir?”. Bu sorulara cevap bulmak bu çalışmanın temel amacıdır.

Yüksek Lisans tezleri, yoğun ve yorucu çabaların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu zorlu süreçte bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Metin Berber’e, değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Harun Terzi’ye, eğitim hayatım boyunca her türlü zorluğa benimle birlikte katlanan ve beni bu konuda sürekli cesaretlendiren anneme, babama, eşime ve bu süreçte beni hiç üzmeyen sevgili oğlum Mehmet Celâl’e teşekkür ederim.

01. İçindekiler

	<u>Sayfa Nr.</u>
0.SUNUŞ	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VII
03. Summary.....	VIII
04. Tablolar Listesi	IX
06. Grafikler Listesi	XI
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İKTİSADİ EKOLLERDE BÜYÜME-İTHALAT ÜZERİNE LİTERATÜR.....	4- 18
10. Merkantilizmde Ekonomik Büyüme ve İthalat	4
11. Fizyokraside Ekonomik Büyüme ve İthalat	6
12. Klasik Okulda Ekonomik Büyüme ve İthalat.....	7
13. NeoKlasik Okulda Ekonomik Büyüme ve İthalat	9
14. Alternatif Dış Ticaret Teorileri Ekonomik Büyüme ve İthalat	10
15. Bağımlılık Okulunda Ekonomik Büyüme ve İthalat	12
150. ECLA Ekolü.	13
151. Az Gelişmişliğin Gelişmesi..	14
152. Modern Dünya Sistemi Analizi	14
16. Korumacı Dış Ticaret Politikaları ve Ekonomik Büyüme.....	16
17. Yeni Büyüme Yaklaşımı Ekonomik Büyüme Ve İthalat	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÜYÜME VE İTHALATIN TARİHSEL SÜRECİ.....	19-56
20. Kapalı Ekonomi Dönemi(1923-1980).....	19

200. Cumhuriyetin İlk On Yılında Ekonomik Büyüme ve İthalat (1923-1932)	19
201. Devletçi Sanayileşme Döneminde Ekonomik Büyüme ve İthalat (1933-1938)	23
202. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ekonomik Büyüme ve İthalat (1938-1945)	28
203. Savaş Sonrası Yıllarda Ekonomik Büyüme ve İthalat (1946-1960)	31
204. Plânlı Ekonomi Döneminde Ekonomik Büyüme ve İthalat (1960-1978)	36
21. Dışa Açık Ekonomi Dönemi(1980 Sonrası).....	42
210. 24 Ocak Kararları ve 80’li Yıllarda Ekonomik Büyüme ve İthalat.....	42
211. 90’lı Yıllarda Ekonomik Büyüme ve İthalat	46
212. 2000’li Yıllarda Ekonomik Büyüme ve İthalat	50
22. İthalat- İhracat- Ekonomik Büyüme Açısından Genel Değerlendirme	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE EKONOMİK BÜYÜME VE İTHALAT İLİŞKİSİNİN ANALİZİ57-73	
30.Literatür	57
31.Veri Seti.....	63
32.Yöntem ve Bulgular	63
320. Birim Kök Testi.....	63
321. Granger Nedensellik Testi	65
322. Engle-Granger Koentegrasyon Analizi	68
323.Hata Düzeltme Modeli	69
324. Varyans Ayrıştırması.....	69
325. Etki-Tepki Grafikleri.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE İTHALATA DAYALI BÜYÜMENİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ74-88	
40. Türkiye’de İthalat Artışının ve Dış Ticaret Dengesindeki Bozulmanın Nedenleri	75
400 Üretim Yapısından Kaynaklanan Nedenler.....	75
4000. Türk Lirasının Reel Değeri.	75
4001. Endüstri-içi Ticaret.....	77
4002. Ticarete Coğrafi Kayma	78

4003. Enerji Kullanımı ve Fiyatları	80
401. Konjonktürel Nedenler	80
4010. Dış Ticaret Hadleri Etkisi	81
4011. Tüketici Kredileri Etkisi	81
4012. Dış Ticaret İstatistikleri Kapsamındaki Değişiklikler	82
41. İthalata Dayalı Büyümenin Neden Olduğu Sorunlar	82
410. İmalat Sanayi İthalata Bağımlılığı	82
411. İşsizlik	83
412. Cari Açık	84
5. SONUÇ	85-87
YARARLANILAN KAYNAKLAR	89-95
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Bu çalışma Türkiye’de toplam ithalat, sermaye malı ithalatı, aramalı ithalatı ve GSMH arasındaki nedensellik ilişkilerini 1968’den 2006’ya kadar yıllık veriler kullanarak irdelemektedir.

Cevabını aradığımız iki soru olacaktır. Birincisi, yüksek oranda gerçekleşen büyümenin kaynağının ithalat olup olmadığıdır. Bu sorunun cevabı ithalat ve GSMH arasındaki nedensellik test sonuçlarına bağlıdır. İkincisi ise, bu büyümenin sürdürülebilir olup olmadığıdır. Bu sorunun cevabı da ekonomideki yapısal bozuklukların üstesinden gelinip gelinemeyeceğini ortaya koyacaktır. Bununla birlikte, geniş kesimlerin bu yüksek büyümeden ne oranda faydalandıklarını da ortaya koyacaktır.

Test sonuçlarına göre, yatırım malı ithalatından GSMH’ya güçlü bir nedensellik ilişkisi ve aramalı ithalatından GSMH’ya zayıf bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dahası, toplam ithalat ile GSMH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi söz konusudur. İncelenen dönemde ithalat büyüme üzerinde belirleyici unsur konumundadır. Bu nedenlerle “bu büyümenin kaynağının ithalat olduğunu ve bu büyümenin ithalata dayalı büyüme” olduğunu söyleyebiliriz.

İthalata dayalı büyüme yüksek GSMH’nın nedeni olmakla birlikte ekonominin yapısal sorunlarına çözüm bulamamaktadır. Dahası bu sorunlara yenilerini eklemektedir. Bu nedenlerle “ithalata dayalı büyümenin sürdürülebilir bir büyüme olmadığını” söyleyebiliriz.

03. Summary

This paper investigates the dynamic causal linkages amongst GNP, import, imports of intermediate and capital goods in Turkey by using annual data from 1968 to 2006.

There are two questions investigated. First of all, whether the source of this growth is import or not. Secondly, whether this growth can be sustained or not and this also let us to know that the structural problems can be solved. And the answer also gives us in how extent these high growth numbers benefited by economical sectors.

The tests' results show a strong causality runs from imports of capital goods to GNP and a weak causality runs from imports of intermediate goods to GNP. Moreover, there seems to be a bidirectional causality between import and GNP. For these reasons we can say "source of this growth is import and this growth is import-led growth".

The import-led growth is source of high growth. But, it can not solve the structural problems of the economy. Furthermore, it causes new problems. For these reasons we can say "this growth can not be sustained".

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1923–1933).....	19
2	Türkiye'de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1923–1933).....	22
3	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1934–1938).....	24
4	Türkiye'de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1934–1938).....	26
5	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1939–1945).....	28
6	Türkiye'de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1946–1960).....	32
7	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1950–1960).....	34
8	Kalkınma Planlarında Gerçekleşen GSMH Büyüme Hızları.....	40
9	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1971–1980).....	40
10	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1979–1989).....	43
11	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1990–1999).....	46
12	Türkiye'de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1991–1999).....	49
13	Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(2000–2007).....	50
14	Dış Ticaret Göstergeleri(2000–2007).....	52
15	İthalat ve Alt Kalemlerinde Yıllık Ortalama % Değişim(2000–2007).....	54
16	İthalatın Alt Kalemlerinin Toplam İthalat İçindeki Payları(2000–2007).....	54
17	Birim Kök Testi Sonuçları.....	64
18	Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	66
19	Hasio Nedensellik Testi Sonuçları.....	67
20	Engle-Granger Koentegrasyon Analizi.....	68

21	Hata Düzeltme Modeli Çözümlenmeleri.....	69
22	Varyans Ayrıştırması Sonuçları(GSYİH-Toplam İthalat)	70
23	Varyans Ayrıştırması Sonuçları(GSYİH-İthalatın Alt Kalemleri)	70
24	Endüstri-içi Ticaret Katsayıları	77
25	Seçilmiş Ülkelerden Yapılan İthalat.....	79

05. Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1923–1933 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	20
2	1923–1933 Yılları Arasında İthalat-İhracat	20
3	1923–1933 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	21
4	1934–1938 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	24
5	1934–1938 Yılları Arasında İthalat-İhracat	25
6	1934–1938 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	26
7	Türkiye'de İthalatın Alt Kalemlerinin Toplam İçindeki Payları(1938).....	28
8	1939–1945 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	29
9	1939–1945 Yılları Arasında İthalat-İhracat	29
10	1939–1945 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	30
11	1946–1960 Yılları Arasında İthalat-İhracat	31
12	1946–1960 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	33
13	1946–1960 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	34
14	1923–1938–1960 Yılları İthalat Bileşimi Karşılaştırması.....	35
15	İthalatın Alt Kalemlerinin Toplam İthalat İçindeki Payları(1947–1960).....	36
16	1960–1980 Yılları Arasında İthalat-İhracat	37
17	1960–1980 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	38
18	İthalatın Alt Kalemlerinin Toplam İthalat İçindeki Payları(1960–1980).....	39
19	1961–1980 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	41
20	1980–1990 Yılları Arasında İthalat-İhracat	43

21	1980–1990 Yılları Arasında İthalat-İhracat	45
22	1980–1990 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	45
23	1990–1999 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	47
24	1990–1999 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	48
25	1991–1999 Yılları Arasında İthalat-İhracat	48
26	2000–2006 Yılları Arasında GSMH Büyüme Hızları.....	51
27	2000–2007 Yıllarında Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi	52
28	2000–2007 Yılları Arasında İthalat-İhracat	53
29	İthalatın Alt Kalemlerinin Toplam İthalat İçindeki Payları(2000–2007).....	55
30	İthalat-İhracat-GSMH Büyüme Oranları.....	55
31	Yatırım ve Ara Malı İthalatı-İhracat-GSMH Büyüme Oranları.....	56
32	İthalat-İhracat-Dış Ticaret Açığı	56
33	GSMH ve Toplam İthalat Etki Tepki Grafikleri	71
34	İthalatın Alt Kalemlerinin GSMH’da Meydana Gelen Şoklara Tepkisi	72
35	GSMH’nın İthalatın Alt Kalemlerinde Meydana Gelen Şoklara Tepkisi	73
36	1980–2006 Yılları Arasında Çin'den Yapılan İthalat	79

GİRİŞ

Türkiye, son yıllarda ithalatı arttırarak, İhracat / İthalat oranını düşürerek hızla büyümektedir. Böylece ithalat artışıyla büyüyen bir ülke olarak dünyada örnek oluşturmaktadır. İktisat ve büyüme teorilerini zorlamakta ve dünyaya yeni bir büyüme modeli sunmaktadır. “İthalata Dayalı Büyüme Modeli”.

“İthalat milli geliri arttırır mı?” İthalata dayalı büyüme modelinin anlaşılabilmesi için bu sorunun cevabı çok önemlidir. Gerçekten son yıllarda yıllık büyüme hızlarında ve ithalatta artış gerçekleşmiştir. Türkiye'de hep ihracat artışı övünülmüş ise de esas hızlı artış ithalatta gerçekleşmiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı genel olarak sürekli düşmüştür. Bu ithalat artışının gerçekte ulusal geliri azaltıcı, büyüme hızını düşürücü bir etki yapması beklenirdi. Çünkü bir makro iktisat kitabına bakıldığında GSYİH hesaplanırken aşağıda yazılı olan eşitliğe ulaşılır.

GSYİH: Özel Tüketim Har.+Kamu Tüketim Har.+Brüt Yatırım Har. + İhracat - İthalat.

Bu şekilde toplam harcama yaklaşımıyla GSYİH tutarı bulunur(ÜNSAL, 2005, s.44). İhracat, yurtiçinde üretilen mallar yurtdışına satıldığı için eklenmekte; ithalat ise yurtdışında üretilen mallar ülke içinde satıldığı için toplamdan indirilmektedir. Eşitliğin ortaya koyduğu gibi ithalat artışı, GSYİH' yı arttırıcı değil, azaltıcı bir etki yapar.

Fakat üretim, ithalatın sebep olduğu zincirleme etkiler ile (rekabetin artması, kaynakların daha verimli alanlara kayması, vs) artabilir. Bu şekilde bir üretim artışının ülkeye zararlı mı yararlı mı olduğunu anlamak için başta sanayi üretimi olmak üzere milli gelire bakılmalıdır. Milli gelirden azalma görülüyorsa ithalat-verimlilik bağı kopmuştur ya da ülkenin ekonomik, ticari, hukuki altyapısı kaynakların verimli kullanılmasına izin vermiyordur. Eğer Milli gelirden azalma görülüyorsa ve süreklilik arz eden yüksek bir büyüme hızı sağlanmış ise bu durumda ithalata dayalı büyümeden söz edilebilir.

Son dönemde gerçekleşen ithalat artışı ve yakalanan yüksek büyüme hızı arasındaki ilişkinin ithalat vergilerinden kaynaklandığını savunan yanlış bir inanış söz konusudur. Bu inanışa göre “ büyüme rakamları şişirilmiştir ve büyümeyi yaratan ithalat patlaması ile gelen ithalat vergisi artışıdır.”(YILDIZ, 2006, s.11).

Milli gelirin üretim tarafı kabaca dört kısımdan oluşur: tarım, sanayi, hizmetler ve ithalat vergisi. Diyelim ki sanayide üretim yapan bir firma dışarıdan 50 birimlik ithalat yapıp üzerine 50 birimlik katma değer koyup (bunun 20 birimi işçi ücreti, 30 birimi kar olsun) 100 birime satıyor. Ülkenin toplam milli geliri $100-50=50$ olur. Diyelim ki devletimiz ithalata 10 birimlik vergi koydu. Bu durumda sanayici ithal mala 50 değil $50+10=60$ birimlik para verecektir. Yarattığı katma değer ise $100-50=50$ yerine $100-60=40$ olacaktır. Bu durumda ülkenin toplam milli geliri $40+10=50$ (sanayi üretimi+ithalat vergisi) olur.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi alınan ithal vergisi milli geliri azaltmamış sadece yapılan üretimden devletin pay almasını sağlamıştır. Bir başka deyişle firmanın elde ettiği kar azalmış ve bu kar devlete transfer edilmiştir. O zaman ithal vergisinin miktarı Milli gelirin büyüklüğünü değil nasıl paylaşıldığını etkilemektedir.

Küresel entegrasyonda gelinen nokta üretim süreçlerini değiştiren önemli bir dönüşüm başlatmıştır. Firmalar, pazar çeşitliliğini artırmaya yönelmiş, rekabet ülke çapından uluslararası boyuta taşınmıştır. Ülkemizin üretim ve ticaret yapısında da ulusal ve uluslararası düzeyde meydana gelen gelişmeler, başta dış ticaret olmak üzere ekonominin çeşitli alanlarında önemli dönüşümlere yol açmıştır.

Türkiye ekonomisinde toplam ithalat ve imalat sanayi ithalatında hızlı yükseliş trendi gerçekleşmiş ve özellikle son yıllarda, üretim kompozisyonunun ithal girdi kullanımının yüksek olduğu sektörler lehine değişmesi ve Türk Lirası'nın değerlenmesi nedeniyle imalat sanayinde ithalata bağımlılık belirginleşmiştir.

İthalat ve büyüme arasındaki ilişkilerin analiz edildiği bu çalışmada, en önemli iki sorudan biri, “Gerçekten özellikle son yıllarda yaşanan büyümede ithalat ve alt kalemlerinde görülen artış bir etkiye sahip midir?”. Bir başka deyişle “Bu büyüme ithalata

dayalı bir büyüme midir?”. Belki de daha büyük öneme sahip diğer soru ise, “Bu büyüme sürdürülebilir bir büyüme midir?”. Bu sorulara cevap bulmak bu çalışmanın temel amacıdır.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde literatürde değişik iktisadi akımların ekonomik büyümede ithalata bakış açıları ve farklı dış ticaret teorilerinde büyümenin sağlanmasında ithalatın yeri araştırılmıştır.

Türkiye’de ithalat ve büyümenin tarihsel boyutu ise çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu bölümde Türkiye ekonomisi dışa kapalı ve dışa açık ekonomi olmak üzere iki ana döneme ayrılmıştır. Bu ana dönemler de kendi içlerinde alt dönemlere ayrılarak ekonomik büyüme ve ithalatta meydana gelen değişimler, bu değişimlerin nedenleri ve sonuçlarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ülkemizde ithalat ve alt kalemleri verileri ile milli gelir verileri arasındaki ilişkiler farklı testlerle analiz edilmiştir. Bu amaçla Granger Nedensellik Testi, FPE kriterini esas alan Hsiao Nedensellik Testi, Engle-Granger Koentegrasyon testi, Hata düzeltme modeli uygulanmış ve etkilerin şiddetini gösteren Varyans Ayrıştırılmaları ile Etki-Tepki grafikleri kullanılmıştır.

Türkiye’de ithalattaki artışın üretim yapısının değişmesinden başka birçok nedeni vardır. Çalışmanın dördüncü bölümünde son yıllarda ithalatta görülen artışın nedenleri ayrıntılı biçimde ortaya konulmakla birlikte İthalata dayalı büyümenin getirdiği olumsuzluklar da tespit edilmiş ve istikrarlı büyümenin sağlanıp sağlanamayacağı irdelenmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve istikrarlı büyümenin sağlanabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İKTİSADİ EKOLLERDE BÜYÜME-İTHALAT ÜZERİNE LİTERATÜR

İthalata dayalı büyüme incelenirken dış ticaretin serbest olup olmaması büyük önem taşır. Bazı iktisadi akımlar ekonomik büyümenin ancak ve ancak serbest dış ticaret şartları altında sağlanabileceğini savunurken bazı iktisadi akımlar da ekonomik büyümenin korumacı dış ticaret ile sağlanabileceğini savunur. Bunun yanında dış ticaretin ekonomik büyüme açısından önemsiz olduğunu savunan ve ya bu konuyla hiç ilgilenmeyen öğretiler de mevcuttur.

10. Merkantilizmde Ekonomik Büyüme ve İthalat

Merkantilizm, ticari kapitalist sınıfın ideolojisini yansıtan bir iktisat sistemi olarak, aşağı yukarı üç yüz yıl ulusal devletlerin iktisat politikası ilkelerini belirlemiştir. 15. ve 18. yüzyıllarda hüküm sürmüştür(KAZGAN,1999, s.35).

Merkantilizm tabiri ilk olarak bu sisteme karşı olan ünlü İngiliz ekonomisti Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Bu sisteme aynı zamanda Ticari kapitalizm de denilmektedir(ZEYTİNOĞLU, 1980, s.51). Sözlük anlamı olarak Merkantilizm; ticaretle uğraşmak, bir mal satmak anlamına gelmektedir.

Bu iktisadi akımda ekonomik büyüme, ülkenin sahip olduğu değerli madenlerle yani altın ve gümüşle ölçülmüştür. Büyümenin sağlanabilmesi için değerli maden miktarının artırılması, sanayi ve ticaret alanlarında uyulması zorunlu kuralların tesis edilmesi, ödemeler bilançosunun fazla vermesi, uluslar arası ilişkilerde kendi ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutan politikaların izlenmesi öngörülür(BERBER, 2004, s.37).

Merkantilizm korumacı dış ticaret politikasını savunan bir iktisadi öğretilerdir. O halde yapılması gereken tek şey, diğer ülkelere karşılığı altın olarak alınmak üzere mal satarak,

olabildiğince çok miktarda altın toplamaktır. Buna karşılık maden çıkışlarına yol açacağı için, mal ithalatı yapmaktan kaçınılmalıdır. Devlet ihracatı teşvik etmeli, ithalatı ise sınırlamalıdır. Sadece hammadde ve ara malı ithalatına izin vermelidir. Çünkü hammaddeler ve ara malları az miktarda altın karşılığı ithal edilip, işlenip nihai mal haline getirilerek tekrar daha fazla miktarda altın karşılığı ihraç edilirse devletin altın stoku artacaktır(ÇELİK, 2006, s.10).

Merkantilizm Avrupa'nın her ülkesinde farklar gösteren bir iktisat politikası sistemi olmuş, tek düze bir düşünce sistemi olmamıştır. Bu düşünce ülkelere göre dört grupta toplanabilir;

1) İngiliz- Hollanda okulu (D.Hume, W.Petty), biraz daha serbest ticarete ve üretime meyletmiş, diğerlerinden daha fazla "tüccarların düşüncesi" olmuştur.

2) Fransız Okulu (Colbertism) (Richeliev, Montchresties, Colbert), devlet eliyle sanayileşmeyi desteklemiş; sanayileşmek için koruyucu dış ticaret politikasının F. List'ten önce eğitici etkisi üzerinde durmuş; daha çok devlet yöneticilerinin fikirlerini yansıtmıştır.

3) Alman Okulu (Kameralistler), devlet maliyesi ve yönetimi konularına önem vermiş; yayınları devlet danışmanları, kamu teşebbüsü yöneticileri, üniversite hocaları tarafından kaleme alınmıştır.

4) İtalyan-İspanyol Okulu (Ortiz), daha çok para ile ilgili konular üzerinde durmuş; Katolik kalmaları nedeniyle ortaçağ düşüncesinden pek kurtulamamışlardır(KAZGAN, 1999, s.38).

Merkantilizmin en ünlü temsilcisi Fransa'da 14. Louis'in Maliye Bakanı olan Colbert'tir. Öyle ki, merkantilizm, Fransa'da onun ismiyle "Colbertizm" diye de anılmıştır. "Fransız Merkantilizmi" veya "Sınai Merkantilizm"de denilen bu sistemin amacı milli endüstriyi geliştirmek suretiyle mal ihracatını arttırmak ve bu yoldan memlekete kıymetli madenler sağlamaktır (ZEYTİNOĞLU, 1980, s.53).

İspanya'da tatbik edilen bu nedenle "İspanyol Merkantilizmi" adı verilen sisteme aynı zamanda "Külçeci Merkantilizm" veya "Bulyonizm" de denilmektedir. İspanyol merkantilizmine külçe manasına gelen Bulyonizm denilmesinin sebebi İspanyolların sömürgelerinden ve yeni keşfettikleri ülkelerden kendi ülkelerine bol miktarda altın ve gümüş getirmeleridir. Fakat İspanyollar ülkeye bol miktarda altın ve gümüş girmesine

rağmen, refaha kavuşamamışlardır. Bunun nedeni zirai, sınai ve ticari faaliyetlerini geliştirmemeleri ve bu nedenle dış ülkelerin ucuz mallarına olan taleplerinin artmasıdır. Artan ithalat kısa sürede bu değerli madenlerin yeniden dışarıya çıkmasına neden olmuştur.

İngiltere’de ise Edward Misselden devletin ihracatı teşvik etmesini ve ithalatı ise sınırlandırmasını önermiştir. Ancak bu yolla İngiltere'nin kıymetli maden rezervini arttırabileceğini savunan Misselden, "serbest ticaret" kavramıyla bugün anlaşılan serbest ticareti kast etmemiştir. Ona göre serbest ticaret "ihracat seferberliği" ve "rekabet etme özgürlüğü"dür(AYDEMİR-GÜNEŞ, 2006, s.152).

İngiltere'nin ticari kapitalizm ile büyük bir devlet olmasını sağlayanlardan biri de devlet adamı Oliver Cromwell’dir. Bu şahsın çıkarmış olduğu Denizcilik Kanunu’na göre, İngiltere dışından ülkeye ithal edilecek malları sadece İngiliz vatandaşlarına ait ve yüzde 50’sinden fazlası İngiliz olan mürettebatlı gemiler taşıyabilecekti (ZEYTİNOĞLU, 1980, s.57).

İngiliz tüccar ve bürokratu Dudley North ve İngiliz iktisat politikacısı olan Sir W. Petty ise Merkantilist düşüncelerinin yanı sıra klasik düşünürlerin görüşleriyle paralellik arz eden görüşler ileri sürerek serbest dış ticaretin düşünce temellerini hazırlamışlardır.

11. Fizyokraside Ekonomik Büyüme ve İthalat

Merkantilizme tepki olarak 1750’li yıllarda Fransa’da ortaya çıkan Fizyokrazi, doğanın gücü anlamına gelmektedir. Fizyokratlara göre zenginliklerin kaynağı merkantilistlerin öne sürdüğü gibi altın değil doğa yani tarımdır. Fizyokratlar, ekonomik büyümeyi tarımsal ürün artışı ile açıklamışlardır. Onlara göre tek verimli faaliyet alanı tarımdır. Elde edilen fazlalığa “net hasıla” ya da “milli gelir” adı verilmiştir (BERBER, 2004, s.42,43). Sınai ve ticari faaliyetle uğraşanları ise üretici olmayan sınıf olarak nitelendirmişlerdir. Çünkü ticaret ve sanayide bir fazlalık söz konusu olmayıp, bu faaliyetler sadece topraktan ürünlerin şekil ve yer faydasını arttırırlar.

Fizyokratlara göre dış ticaret çok önemsizdir ve dış ticareti insanların tuvalete gitmesine benzetirler. Ekonomide tüketilmeyen fazla ürün dış ticaret yoluyla dışarı atılır.

Ayrıca dış ticaretin fakirliğin bir göstergesi olduğunu savunurlar. Çünkü dış ticaret fazla ise iç piyasa dardır ve ya iç piyasada talep yetersizliği söz konusudur(ÇELİK, 2006, s.13).

Bu dönemde tahıl ithalatının serbest olmasından dolayı ithalat konusunda görüş açıklamamışlardır. Fakat tahıl ihracatının serbest olmasını savunmuşlardır. Çünkü doğal kaynakların ülkelere farklı ve dengesiz bir şekilde dağılımı, ülkelerin serbestçe ticaret yapmasını zorunlu kılmaktadır ve bu Tanrı'nın emridir. İlk defa serbest dış ticaret fikrini savunan fizyokratlardır. Fakat nedenleri, daha sonraki liberal iktisat okullarından farklılık arz eder. "Tabii düzen" e uyulması için iç ve dış ticaretin serbestleşmesini önermişlerdir (KAZGAN, 1999, s.59).

Merkantilistler ile klasik liberalizm arasındaki dönemde 1760–1770 yılları arasında kendini gösteren fizyokrasinin savunucuları arasında Dr. Quesnay, Gournay, Turgot, Baudeau ve Nemours sayılabilir.

Gournay, Merkantilistler'in devlet müdahalesi fikrine karşı çıkmış ve daha sonraları Liberal Ekonomistler'in sloganı haline gelen serbest ticaret fikrini savunmuştur. Fizyokratlar'ın içinde özellikle Turgot, düşüncelerini kısa bir dönem için de olsa uygulama fırsatı bulmuştur. Fizyokrat sözcüğünü ilk kullanan düşünür Nemours ile birlikte 1764 yılında "buğday ticaretinin serbestisi" üzerine bir ferman hazırlamıştır. Turgot'a göre, dış ticaret yapılacaksa, mutlaka satılan malın karşılığında bir başka malın satın alınması gerekmektedir. Bir başka deyişle ithalat ve ihracat malları takas edildiğinden ülkeler arasında çıkar ilişkisi söz konusu değildir. Bu düşüncesiyle Turgot Fizyokrasi'yle Klasik Okul arasında köprü görevi görmüştür(KAYKUSUZ, 2001, s.5).

12. Klasik Okulda Ekonomik Büyüme ve İthalat

Klasik İktisat 1776'dan 19.yy ortalarına kadar iktisat dünyasına hakim olmuştur. Başlıca temsilcileri Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus, Jean Say, John Stuart Mill'dir. Klasik anlayışta Merkantalizm'e karşı bir tepki mevcuttur. Merkantilizm; ekonomide devlet müdahalesine, ihracatın artırılıp, ithalatın azaltılmasına, dış ticaret yolu ile değerli madenlerin yurtiçinde biriktirilmesine taraftar bir görüştü.

Klasik iktisatçılar, serbest ticaret ve ekonominin var olduğu bir piyasada en yüksek refah düzeyinin kendiliğinden sağlayacağını savunuyorlardı. Klasik okulun kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, fizyokratlar gibi ekonominin işleyişinde doğal bir düzenin var olduğuna inanmıştır. Ekonomideki bu doğal düzeni “Görünmez El” olarak adlandırmış ve ekonomide dengeyi sağlayan bu gücün aslında bireylerin kişisel çıkarları olduğunu savunmuştur.

Devletin uluslar arası ticarete, gümrük tarifeleri, kotalar, ithalat yasakları ve benzeri şekillerde müdahale etmemesi gerektiği fikrini savunmuşlardır. Böylece uluslar arası iş bölümü ve uzmanlaşmanın artmasıyla kıt kaynaklar verimli kullanılacak ve dış ticaret yapan tüm ülke ekonomileri ve dünya refahı yükselecektir (ÇELİK, 2006, s.14).

Klasikler, dış ticarete sadece bir tarafın (ihracat yapanın) karlı çıktığını savunan Merkantilistlerin aksine dış ticarete katılan her iki tarafında bu ticari ilişkiden karlı çıkacağını savunmuşlardır. Serbest dış ticaretin evrensel faydalarına ve ticari ilişkide bulunan ülkelerin refah artışına vurgu yapan iktisatçılar A.Smith, D.Ricardo, F.Bastiat, J.S.Mill ve J.B.Say’dır.

A.Smith serbest ticaret ve uluslar arası uzmanlaşmanın yararlarını “Mutlak Üstünlükler Teorisi” ile açıklar. Teoriye göre; bir ülke bir malı diğer ülkeye göre mutlak olarak daha verimli üretiyorsa, o malın üretiminde uzmanlaşmalı ve üretim fazlasını ihraç etmelidir. Buna karşılık nispeten verimsiz ürettiği malları ise ithal etmelidir. Burada maliyet kavramı yalnızca homojen bir faktör olan emeği içerir(SEYİDOĞLU, 2003, s.17).

Smith’in bu teorisi İngiltere’de çok az endüstri kolu ve ithalattan zarar gören çok az işçi tarafından tepki görmüştür. Ucuz gıda ithalatı nedeniyle daha az ücret ödeyen fabrika sahiplerine hizmet etmiş ve ucuz gıda ithalatından dolayı kıtlığın ortadan kalkması ile de toprak sahiplerine zarar vermiştir(SALVADOR, 2004, s.37).

D.Ricardo, Smith’in teorisini geliştirmiş ve 1817’de “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi”ni ortaya atmıştır. Ricardo bu teori ile uluslar arası ticarete bir ülkenin her iki malın üretiminde de mutlak üstün olduğu durumlarda da dış ticaretin iki ülke içinde karlı olduğunu ileri sürmüştür(ÇELİK, 2006, 45).

Bu teoride ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin kazançlarını belirleyen malların üretim koşullarıdır. Bir başka deyişle hangi ülkenin hangi ürünün üretiminde karşılaştırmalı olarak üstün olduğuna bağlıdır. Ticarete bulunan ülkeler üretiminde karşılaştırmalı üstün oldukları malları ihraç etmeli ve nispeten üretiminde zayıf oldukları ürünleri ise ithal etmelidirler.

J.S.Mill “Uluslar arası Değerler” teorisi ile ihracatçı ve ithalatçı ülkelerin karşılıklı talepleri uluslar arası ticaretin oluştuğunu ve bu karşılıklı taleplerin uluslar arası fiyatların hangi düzeyde belirleneceğinin bulunabileceğini belirtmiştir(ZEYTİNOĞLU, 1980, s.104).

J.B.Say, Mahreçler Kanununu, ülkelerarası mal mübadelesine de uygulamıştır: Mallarla mallar mübadele ediliyorsa, ithalat ihracatla mübadele ediliyor demektir. Bunlar, birbirleri için piyasa oluşturduğuna göre, hiç olmazsa uzun dönemde, bir ülkeye mal girişi ve çıkışı arasında denge kurulur. Para miktarı da kendiliğinden, mübadelelerin miktarına intibak eder (KAZGAN, 1999, s.102).

F.Bastiat uluslar arası ticarete koruyucu düşünceleri daima eleştirmiş, serbest ticareti savunmuştur. O’na göre ekonomik faaliyetler içinde en önemli olanı mübadeledir. Bu görüşünden dolayı mübadeleyi engelleyen gümrük vergilerinin aleyhinde bulunmuştur. Bastiat’a göre özellikle tahıl ithalatı ile ilgili vergiler büyük bir haksızlıktır. Bu nedenle Fransa’da “Serbest Mübadele Birliğini” ni kurarak Colbert zamanından kalma gümrük mevzuatının kaldırılması için büyük bir çaba harcamıştır (ZEYTİNOĞLU, 1980, s.105).

13. Neoklasik Okulda Ekonomik Büyüme ve İthalat

Klasik okulun, hem serbest dış ticaretin mübadeleye katılan her ülke için refahı artırdığı, hem dış ticarete sürekli açıkları önleyerek kendiliğinden denge mekanizmasının işlediği savları Neoklasiklerde de aynen devam etmiştir. Neoklasikler, serbest dış ticarete ülkeler arası “çıkar uyumu” imgesini daha da kuvvetle savunmuşlardır (KAZGAN, 1999, s.159).

A.Marshall'ın açıklamalarında serbest dış ticaret için önemli savlar vardır; Ekonominin iç dengesi dış denge ile bağdaşır. Eğer mübadele haddi ülkenin aleyhine dönmüşse, bu karşı ülkeden kaynaklanmaz. Bu durumda ülke halkının tercihlerinde ve ya satın alma gücünde yükselme vardır. Say kanunu, yalnız iç denge için değil, aynı zamanda, dış denge için geçerli demektir. Dış ticarete tam rekabet varsayımı hiçbir ülkenin diğerinden güçlü olmasına imkan vermez. Her ülke, tüketici artışı elde ettiği için dış ticaretten karlı çıkar.

Neoklasik iktisatçılardan İsveçli iktisatçı Eli F. Heckscher ve öğrencisi Bertil Ohlin tarafından geliştirilen Heckscher- Ohlin Teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörüne bol miktarda sahipse, o üretim faktörünü yoğun olarak kullanan üretim dallarında uzmanlaşır ve karşılaştırmalı üstünlük elde eder, onları daha ucuza üretir. Eğer bir üretim faktörüne kıt olarak sahip ise, bu üretim faktörüyle üretilebilecek malların ithalatçısı olur.

Wolfgang F. Stolper ve Paul A. Samuelson tarafından 1941–1948 yıllarında ortaya atılan “Gelir Dağılımı Teorisi” ne göre, serbest dış ticaret, ülkede bol üretim faktörünün gelirini yükseltirken kıt üretim faktörünün gelirini düşürür. Bol üretim faktörünün sağlayacağı kazanç, kıt faktörün gelirinde meydana gelen bu düşüşten daha fazla olacağı için, o ülkenin refahında azalma olmaz. Bir başka deyişle serbest dış ticaret şartlarında bol üretim faktörünün kullanıldığı sektörde ihracata yönelik uzmanlaşma gerçekleşeceğinden gelirler artacak, kıt üretim faktörünün kullanıldığı alanda ise kıtlıktan dolayı oluşan rantlar ithalat sayesinde ortadan kalkacaktır.

14. Alternatif Dış Ticaret Teorileri Ekonomik Büyüme ve İthalat

Bu teorilerin bazıları sadece ithalatın neden yapılması gerektiğini açıklarken, bazıları, özellikle Teknolojik Açık Teorisi, aynı zamanda toplum refahındaki artışa da vurgu yapmıştır. Ayrıca klasik dış ticaret teorileri endüstriler arası ticareti, gelişmiş bir ülke ile az gelişmiş ülke ticaretini açıklarken birbirleri ile aynı malların ticaretini yapan ülkelerin ticaretini yani endüstri içi ticareti açıklayamamaktadır. Alternatif dış ticaret teorileri dünya ticaretinin büyük bir kısmını kaplayan endüstri içi ticareti de açıklayabilmektedir.

Bu teorilerin en önemlileri Varlık, Kanal, Teknolojik Açık, Malların Hayat Seyri, Yetişkin İşgücü, Gelir ve Tercihlerde Benzerlik, Ölçek Ekonomileri ve Monopollü Rekabet teorileridir(DEVİREN, 2004, s.6).

Varlık Teorisi 1956 yılında Irving Kravis tarafından ortaya atılmıştır. Kravis'e göre ithalatın yapılma nedeni bir malın ve ya hizmetin bir ekonomide bulunup bulunmamasıdır.

Kanal Teorisi H. Myint tarafından, sömürge olan geleneksel tarım ekonomisine sahip bazı Güneydoğu Asya ve Afrika ülkelerinin dış ticaretini açıklamak için ortaya atılmıştır. Teoriye göre, ekonomide eksik istihdam varsa dış ticaret başladığında kullanılmayan işgücü ve doğal kaynakların üretime aktarılması için bir kanal görevi görür.

Teknolojik Açık Teorisi M.U. Posner tarafından 1961 yılında ortaya atılmıştır. Bir malın üretiminde gelişmiş teknolojik bir yenilik bulan ülkeler, o malın kendi tekelinde tutarlar. O malın ihracatçısı durumundadırlar. Söz konusu teknolojiye sahip olmayan ülkeler ise bu malı ithal ederler. Ancak bu teknoloji bir süre sonra diğer ülkeler tarafından taklit edilir. Araştırma geliştirme maliyetlerine katlanmayan ve doğal kaynaklar ile işgücü gibi faktörleri ucuz olan ülkeler bir süre sonra bu malların üretiminde üstünlük elde eder ve malların ihracatçısı konumuna gelir.

Malların Hayat Seyri Teorisi, Raymond Vernon tarafından 1966 yılında ortaya atıldı. Esas olarak teknolojik açık teorisine dayanmaktadır. Vernon'a göre, bir malın hayat seyrinde, ilk icat aşamasıyla malın standartlaştırılması arasında çeşitli aşamalar vardır. Bir malın hayat seyrinin bulunduğu aşamaya göre üretim ve dış ticareti de değişmektedir. Başlangıçta, bir malı icat edip ihraç etmekte olan ülke, bu malın hayat seyrinin sonunda aynı malı dışarıdan ithal eder duruma gelebilmektedir.

Yetişkin işgücü Teorisi Leontief, Keessing, Kenen, Kravis gibi iktisatçıların dış ticaretin nedenini işgücü farklılıklarıyla açıklama gayretlerinin sonucudur. Bu teoriye göre, nitelikli emeğin nispi kıtlığı, nitelikli emek yoğun malların ithalatını, niteliksiz emeğin nispi kıtlığı da niteliksiz emek yoğun malların ithalatını özendirir.

Gelir ve Tercihlerde Benzerlik Teorisi S. Burenstam Linder tarafından ortaya atılmıştır. Linder'e göre dış ticaret zevk ve tercihleri birbirine benzeyen ülkeler arasında yapılmaktadır. Linder dış ticareti yapılan malları ikiye ayırır. Birinci grup mallar hammaddeler ve ilkel mallardır. Bu malların ticareti faktör zenginliği teorisine göre açıklanabilir. İkinci grup mallar ise sanayi mallarıdır ki bu malların uluslar arası ticareti ülkeler arasındaki kişi başına gelir farklılıklarından kaynaklanır. Gelir farklılığı ne kadar az olursa dış ticaret o kadar fazla olur.

Ölçek Ekonomileri Teorisi'ne göre geniş bir iç pazara sahip olan ülkeler, içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanarak maliyetlerini düşürürler. Düşük maliyetle üretilmiş mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde ederler. Geniş iç pazara sahip olmayan ülkeler ise ancak dünya pazarlarına üretim yaparak içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanabilirler.

Monopollü Rekabet Teorisi 1930'lu yıllarda Edward H. Chamberlin tarafından getirilmiştir. 1985 yılında ise Helpman ve Krugman tarafından dış ticaret teorisine eklenmiştir. Yeni uluslar arası ticaret teorisi adı verilen bu senteze göre, gerçek hayatta aksak rekabet piyasaları ve farklılaştırılmış mallar vardır. Bu nedenle Klasik dış ticaret teorileri gerçek hayattaki dış ticareti açıklayamaz. Yoğun reklam kampanyaları ile firmalar tüketiciler üzerinde monopol gücü kurarlar. Böylece monopollü rekabet piyasası ortaya çıkar. Bu piyasada güç elde edenler ihracatçı olurken güç elde edemeyenler ithalatçı olur. Gelişmiş ülkeler arasında yapılan sanayi malı ticareti ve endüstri içi ticaret de bu yolla açıklanır.

15. Bağımlılık Okulunda Ekonomik Büyüme ve İthalat

Bu kuramların ortak özelliği az gelişmişliğin nedenini az gelişmiş ülkeler dışında aramalarıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerin yani kuramdaki tabiri ile 'çevre' ülkelerin sorunlarına cevap arıyor olması nedeniyle Harold Brookfield bu kuramlar için 'ÇEVRE'NİN SESİ' tabirini kullanmıştır(BROOKFIELD, 1975, s.1).

Az gelişmiş ülkeleri dünya kapitalist sisteminin gelişmesi sürecinde ve bu global sistemde aldıkları roller çerçevesinde inceleyen kuramlardır. Bağımlılık kuramlarında dünya ekonomisi tek bir sistem olarak alınır ve az gelişmiş ülkelerin bu sistemle bağımlı

bir şekilde bütünleşme biçimleri açıklanmaya çalışılır. Az gelişmiş ülkelerin yeterli ve sürdürülebilir kalkınma düzeyine ulaşamamaları ileri kapitalist dünyaya bağımlılıkları ile açıklanır.

Bağımlılık Kuramları'na katkıları üç başlık altında toplayabiliriz(FERARO, 1996, s.1).

- ECLA EKOLU (Paul Prebish)
- AZ GELİŞMİŞLİĞİN GELİŞMESİ(Andre Gunder Frank)
- MODERN DÜNYA SİSTEMİ ANALİZİ(Immanuel Wallerstein)

150. ECLA Ekolu

Birleşmiş Milletler Latin Amerika iktisat Komisyonu (ECLA) ve bu komisyonun başkanı Paul Prebish'in az gelişmişliğin nedenlerini gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında gelişen serbest dış ticaret ilişkilerinde arayan yaklaşımıdır (FERARO, 1996, s.3).

Latin Amerika ülkeleri büyük buhrandan sonra diğer kapitalist ülkeler gibi kendi içine kapanarak ulusal kaynaklara dayalı gelişme yolunu seçmiştir. Bu yolla, otuzlu kırklı yıllarda bazı sektörlerde kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. İşte ECLA, Birleşmiş Milletler öncülüğünde bu değişimlerin yaşandığı bir ortamda doğmuştur.

Prebish, Singer, Furdato gibi ECLA iktisatçıları Latin Amerika'daki az gelişmişliğin sebebi olarak dünya ticaret sistemindeki eşitsiz mübadeleyi göstermişlerdir. Çünkü bu iktisatçılara göre sermaye ithalatı büyüme sürecini etkileyen başlıca unsurlar arasındadır. Az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesi için gerekli yatırım malları ithalatı, ihracat gelirleri karşılanmalıdır. Böylece, büyüme için ihracat gelirlerinin önemi çok büyüktür. Halbuki az gelişmiş ülkeler ödemeler dengesi sürekli açık vermektedir. İthalat hacmini kısmak ise, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü az gelişmiş ülkelerin ithalatı, karşılaştırmalı üstünlük esasına göre değil, bazı ara malların mutlak eksikliği sonucu oluşmaktadır(CAYMAZ, 2005, s.7).

Bu nedenlerle strateji olarak ithal ikameci politikaları benimsemişlerdir. Fakat İthalik ikame eden yerli sanayinin sonuçta girdi talebini artırması ile ödemeler bilançosu açık

vermiş ve Latin Amerika için yeniden ekonomik bağımlılık başlamıştır. İşte bağımlılık kuramı da bu başarısızlıkları açıklamak üzere ortaya atılmıştır(Akkuş, 2007, s.12).

151. Azgelişmişliğin Gelişmesi

Andre Gunder Frank'ın öncülüğünü yaptığı Merkez-Çevre Analistleri Lenin, Luxemburg ve Buharin gibi Marksistlerin düşüncelerini Neo-Marksist bakış açısıyla Bağımlılık Kuramı'na eklemişlerdir.

Alman gelişme iktisatçılarından olan Frank 'Az gelişmişliğin Gelişmesi' deyişini kullanarak yaygınlaştırmış ve Bağımlılık kuramına önemli katkılarda bulunmuştur. Frank'a göre; az gelişmiş ülkelerin kalkınması ancak görece olarak gelişmiş ülkelerle girdikleri dış ticaret ilişkilerinin azaldığı dönemde mümkün olur.

152. Modern Dünya Sistemi Analizi

Bağımlılık Okuluna katkılar 1970'lerde kuruculuğunu Immanuel Wallerstein'in yaptığı 'Modern Dünya Sistemi Analizi' ile devam etmiştir. Wallerstein'in bu konudaki çalışmaları Afrika tarihi ile ilgili sömürgecilik sonrası kalkınamamaların analizini yapması ile başlar. Modern Dünya Sistemi Analizi, tarihsel gerçekliğe sistematik bakar ve tekilden çok bütünlü ile ilgilenir. Daha önceki bağımlılık kuramlarında ise tümevarımcı bir yöntem kullanılmıştır.

Modern Dünya Sistemi, Batı'da kapitalizm ile gelişmenin orada olduğu farz edilen birtakım içsel özelliklerden değil tarihsel bir takım koşulların orada ortaya çıkmasına bağlanır. Bu analiz, çevre ülkelerin durağanlık, köylü ekonomileri, sömürülen kırsal emek, gelenekselcilik ve otorite devlet yapısı gibi az gelişmişlik niteliklerinin sanıldığı gibi bu ülkelerin içsel özellikleri olmadığını öne sürer. Bu analize göre sayılan bu özellikler batının etkisi ile önemli yapısal değişikliklere uğrayan bir toplumun dönüşmüş yapılarıdır.

Modern dünya sisteminin işleyişi;

1500'lerde Avrupa'da meydana gelen dönüşümler sonucunda kapitalist üretim tarzı ve devletlerarası sistem gelişmiştir. Zamanla kapitalist üretim tarzı temelli dünya ekonomisi dünya imparatorlukları ve mini sistemleri kendi içine katmıştır. 20. asırda ise tüm dünyayı içerek yeni tarihsel durumu yani tekil bir dünya sistemini ortaya çıkarmıştır.

16. asırdan itibaren sürekli genişleyen dünya ekonomisi(metalarn ve insanların dolaşımı süreci ile) sonuçta dünya çapında niteliksel ve hiyerarşik bir toplumsal işbölümü ortaya çıkarır. Bu işbölümü merkez, çevre, yarı çevre ve dışsal bölgeler arasında şöyle işler.

Merkez bölgelerde nitelikli emek ve kapitalist ekonomiler vardır. Çevre ülkelerde ise niteliksiz emek ve tarım ağırlıklı ekonomiler vardır. Merkezle çevre arasındaki eşitsiz mübadeleden bir artık transferi gerçekleşmektedir. Çevre merkezin mantığı çerçevesinde belli malların üretiminde uzmanlaşır ve bunları merkeze ihraç eder. Merkezdende yoğun teknoloji içeren mallar ithal eder. Yarı çevre ülkeler tampon rolü oynar. Dışsal bölgeler ise dünya ekonomisine eklemlenmemiş, kendi kendine yetebilen imparatorluklardır.

Wallerstein, dış ticaret yoluyla birbirine eklemlenen bu sistemde rekabet koşullarının yaratılması ile birikimin üst düzeye çıkarılmaya çalışıldığını ve bunun için yeni pazarlar arandığını, sonuçta da çevre ülkelerde 'beğeni yaratma' ve 'alıcı kültürü' nün hızla yayılarak bu ülkelerin pazar haline getirildiğini söylüyor. Ayrıca kapitalist dünyanın dış alanlarında peşinde olduğunu belirtiyor.

Sadece pazar arayışı değil düşük maliyetli işgücü arayışı da dünya ekonomisinin çevreye yönelmesini sağlıyor. Dünya ekonomisine katılan her yeni ekonominin bölgede ücret düzeyi hiyerarşisine göre en altta yer aldığı da tarihsel bir olgudur.

Çevre ülkelerde üretilen toplam karın (ya da artığın) bir kısmı merkeze aktarılmaktadır. Wallerstein burada bir ekonomideki üretim, dağıtım, bölüşüm ve mübadele süreçleri içerisinde vurguyu mübadeleye yapar. Böylece Marks'ın üretime dayalı 'sermayedar-

emekçi çatışması' sermayeye sahip 'merkez', emek yoğun ekonomiye sahip 'çevre' çatışmasına döner.

Modern dünya sisteminde, siyasal değil ekonomik bir birleşme söz konusudur. Dolayısıyla merkezi denetim yoksunluğu vardır. Bu yoksunluk merkeze daha fazla özgürlük tanır. Bu özgürlük onların servet biriktirme ve küresel ölçekte servetlerini geliştirme fırsatlarını güçlendirir.

Sonuçta da dünya ekonomisinin bu özellikleri servet dağılımında eşitsizliği artırarak dünya çapında bir dengesizliğe neden olur. Herhangi bir bürokratik sınıfa ihtiyaç duyulmadan üreticinin sömürülmesi mümkün olduğundan imparatorluklardan daha güçlü olduğu söylenebilir.

Türkiye'de daha 30'larda, Kadro topluluğunun düşünenleri Bağımlılık Kuramları'nın benzer tezlerini dile getirmişlerdi. Kadrocular Osmanlı'nın iktisadi açıdan geri kalmışlığını Avrupa'nın iktisadi açıdan güçlenmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nda artan ithalat ile sömürüsüyle ilişkilendiriyorlardı. Kadrocular sorunu, ülke içi yapılarda arama yerine, dış ticaret ilişkilerindeki dışsal sömürü ve bu sömürünün işbirlikçisi Hristiyan azınlıklarda aramışlardır. Kadronun önemli ideologlarından Şevket S. Aydemir, Frank'ın 60'larda söylediklerini yıllar önce benzer bir şekilde, Türkiye'nin sanayileşmesinin ancak emperyalist ülkelerle minimum dış ticaret ilişki içerisinde olduğu zaman gerçekleşeceğini ileri sürer. İşbirlikçi burjuvazinin ulusal kalkınmayı engellediğini öne süren Aydemir, Türkiye gibi ülkelerin sosyalizm ve kapitalizm dışında bir üçüncü yolla kalkınmaları gerektiği üzerinde durmuştur(AKKUŞ, 2007, s.15).

16. Korumacı Dış Ticaret Politikaları ve Ekonomik Büyüme

Koruma Teorisi liberal öğretilerdeki temel bir felsefi ilkeyi değiştirmektedir. Bu da, serbest dış ticaretin, bütün ülkelerin çıkarlarını bağdaştırdığı görüşünün yerini ülkelerin çıkarlarının çatıştığı görüşüne bırakmasıdır.

K.Marx kapitalistlerin hem içerde hem dışarıda yeni pazarlar yaratıp daha fazla sermaye biriktirme konusundaki yeteneklerine vurgu yapar. Komünist Manifesto'da bunu

şu şekilde anlatır: Kapitalistler “yeni pazarlar fethetme ve eskilerini de daha iyi sömürme” konusunda pek mahirdirler(SKOUSEN, 2003, s.153). Bu tarihten beri Marksistler kapitalizmi ve büyük iş alemini daima doğaları gereği “empeyalist”, yabancı işçileri ve yabancı kaynakları sömüren bir olgu olarak nitelendirmişlerdir. Bu sömürgecilik teorisi büyük ölçüde J.A.Hobson ve V.I.Lenin tarafından geliştirilmiştir.

19. yy ın başında F.List, klasik öğretiyeye karşı çıkmış, liberal evrenselciliği reddetmiş ve yeni gelişen Alman sanayinin ihtiyaçlarına uygun bir koruma politikası teorisi kurmuştur. Yeni doğan sanayinin korunması için ithalatta yüksek gümrük tarifelerinin bayraktarlığını yapmıştır. Ona göre, serbest dış ticaret, eski sanayi ülkelerinin sahip olduğu tekeli devam ettirmeleri demektir (ZEYTİNOĞLU, 1980, s.112).

19. yüzyılın başında ABD’de de Almanya gibi İngiltere’ye oranla sanayileşme geridir. Bu nedenle Carey ülke içinde laissez-faire taraflısı olmasına rağmen dış ticarete korumacılığı savunmuştur. Patten’e göre ise statik (düşük ücretli işgücü) ülkeler ile dinamik (yüksek ücretli ülkeler) ülkeler arasındaki serbest dış ticaret ücretleri en düşük seviyede eşitler. Koruma, dinamik ülkeler (örn: ABD) için bu eşitlemeyi önleyici bir politikadır. Patten, görüşünü savunurken Stolper- Samuelson tarafından geliştirilen “ Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi Teorisi”nden faydalanmıştır.

19. yy da serbest dış ticareti savunan İngiltere’de bile 1920 ve 1930’lardaki işsizliği izleyerek, koruma yoluyla istihdamı artırmanın teorisi kurulmuştur. J.M. Keynes kaynaklı bu teoriye göre, gümrük vergileri yoluyla ithal meyili düşürülür ve yerli malı tüketimi artırılır. Çarpanın büyüklüğüne bağlı olarak istihdam ve milli gelir artırılır.

J. Robinson’un “komşuyu fakirleştirme” dediği bu politika, korumaya giden ülkenin, ancak diğer ülke aleyhine dış ticareten yararlanabileceğini gösterir; ülkeler arası çıkar çatışması burada açıkça ortaya çıkar(KAZGAN, 1999, s.171).

17. Yeni Büyüme Yaklaşımı Ekonomik Büyüme ve İthalat

Yeni büyüme yaklaşımının temelleri modern iktisat biliminin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith'e kadar uzanmaktadır. İçsel büyüme teorisi, A. Marshall (1890),

A.Young (1928), Joseph Schumpeter (1934) ve K. Arrow'un (1962) katkılarından yararlanmıştır. Modern içsel büyüme teorisi ise, 1980'li yılların ortalarından itibaren neoklasik Solow büyüme modelinin sermayenin azalan getirisi ve dışsal teknolojik gelişme varsayımlarını ortadan kaldırarak, politikaların ekonomik büyüme üzerinde etkili olabileceği fikrini ortaya atmıştır.

Zaman içerisinde teoriye çok sayıda kuramsal ve uygulamalı çalışma ile katkılar yapılmıştır. Romer (1986), Lucas (1988), Rebelo (1991) ve Barro'nun (1990) büyüme modellerinden oluşan birinci grup modellerde teknolojik gelişme dolaylı olarak, onun dışındaki bazı faktörlere ilişkin ekonomik faaliyetler sonucu ortaya çıkmaktadır. İkinci grup modellerin temel özelliği ise, teknolojik gelişmenin ayrı bir sektör tarafından doğrudan bu tür faaliyetlere yapılacak yatırımlarla sağlanabileceği fikrinin modelde yer alması ve bunların rekabetçi olmayan piyasalara dayalı işlemeleridir. Bu grupta Romer (1990), Grossman ve Helpman (1989) ve Aghion ve Howitt'in (1992) modelleri literatüre öncülük yapmışlardır (AY-YARDIMCI, 2007, s.102).

Yeni büyüme teorisinde temelde sermaye-yoğun ve teknolojik gelişmeyi içselleştiren ülkelerin dış ticarete ilişkin politikalarının, ekonomik refahı nasıl etkileyeceği konusu üzerinde durulmaktadır. Ancak teorinin ortaya atılmasından sonra GOÜ için dış ticaretin sağlayacağı ekonomik faydalar, özellikle yaparak öğrenme ve yayılmalar şeklinde modelleştirilmiştir.

Özet olarak uluslararası mal ticaretinden kaynaklanan bilgi yayılmaları, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin kaynakları arasında görülmektedir. Modern büyüme teorileri ihracat ve ithalat yoluyla ortaya çıkan bilgi taşmalarının ev sahibi ülkede teknolojik gelişme hızını arttırarak ekonomik büyüme performansını olumlu yönde etkileyeceğini öne sürmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÜYÜME VE İTHALATIN TARİHSEL SÜRECİ

Bu bölümde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ve ithalat ilişkisinin tarihsel süreci incelenecektir. Türkiye ekonomisinde dış ticaret analizleri için 2 dönem ayırımı önemlidir. Bunlar Cumhuriyetimizin kuruluşundan 1980 yılına kadar devam eden dışa kapalı ekonomi dönemi ve 1980 yılından günümüze kadar devam eden dışa açık ekonomi dönemleridir.

20. Dışa Kapalı Ekonomi Dönemi(1923–1980)

200. Cumhuriyetin İlk On Yılında Ekonomik Büyüme Ve İthalat (1923–1932)

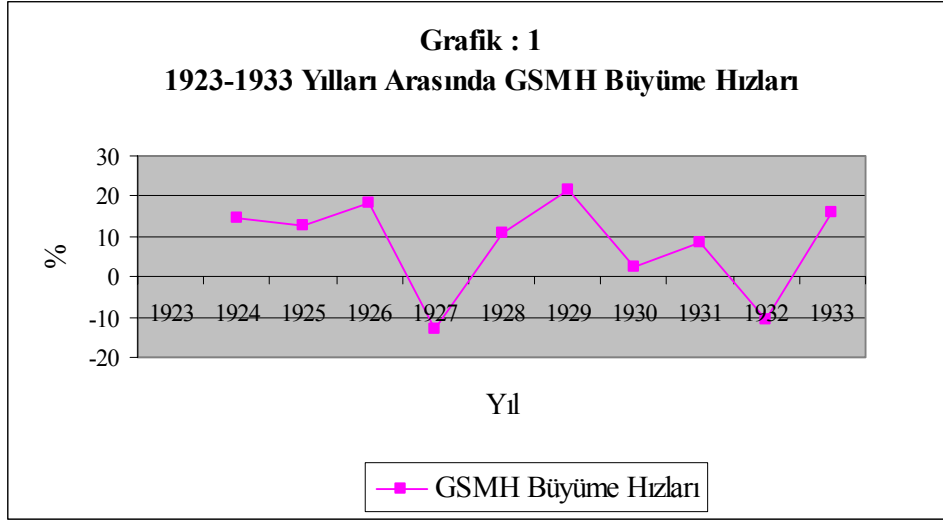
Türkiye Ekonomisinde Cumhuriyetin ilk on yılı değerlendirilirken 1929 öncesi ve sonrası olmak üzere bir ayırım yapılmalıdır. Çünkü ekonomik büyüme ve dış ticaret göstergeleri açısından Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşandığı 1929 yılı bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Tablo: 1

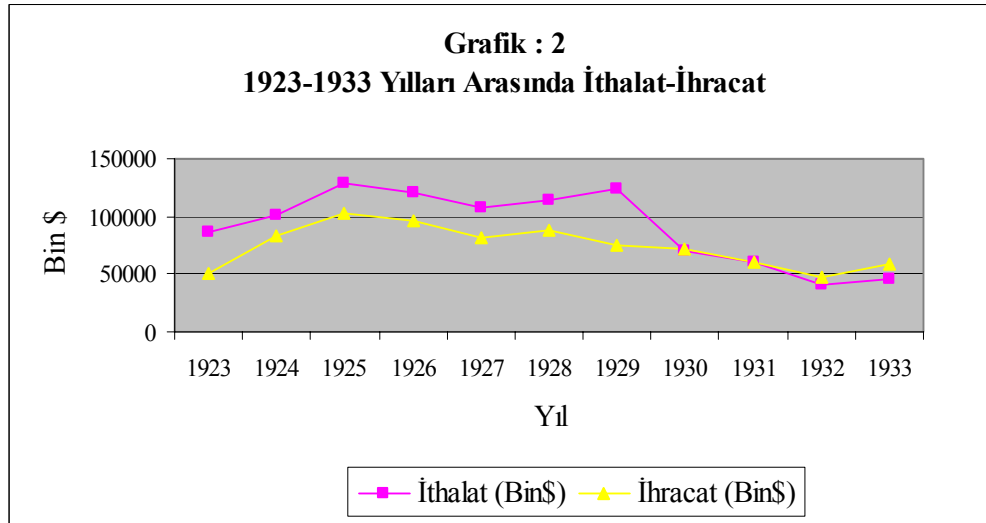
Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1923–1933)

Yıl	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
GSMH Büyüme Hızları	14,8	12,9	18,2	-12,8	11	21,6	2,2	8,7	-10,7	15,8

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

Tablo 1’de ve Grafik 1’de görüldüğü üzere Türkiye’nin milli geliri 1923’ten 1929’a kadar, 1927 hariç hızlı biçimde artmıştır. 1924–1928 yılları arasında 1927 hariç ortalama büyüme hızı %14,22 olarak gerçekleşmiştir. Dünya Ekonomik Buhranı 1929 yılının sonlarına doğru hissedildiği için bu yılın milli gelir rakamlarına etkisi az olmakla, bu yılda iyi bir tarımsal ürün alınması nedeniyle de milli gelir 1928 yılına göre artış göstermiş ve %21,6 olarak gerçekleşmiştir (UĞUR, 2001, s.7). Bu nedenle Buhran’ın etkisi 1930 ve sonraki yıllarda görülebilmektedir.

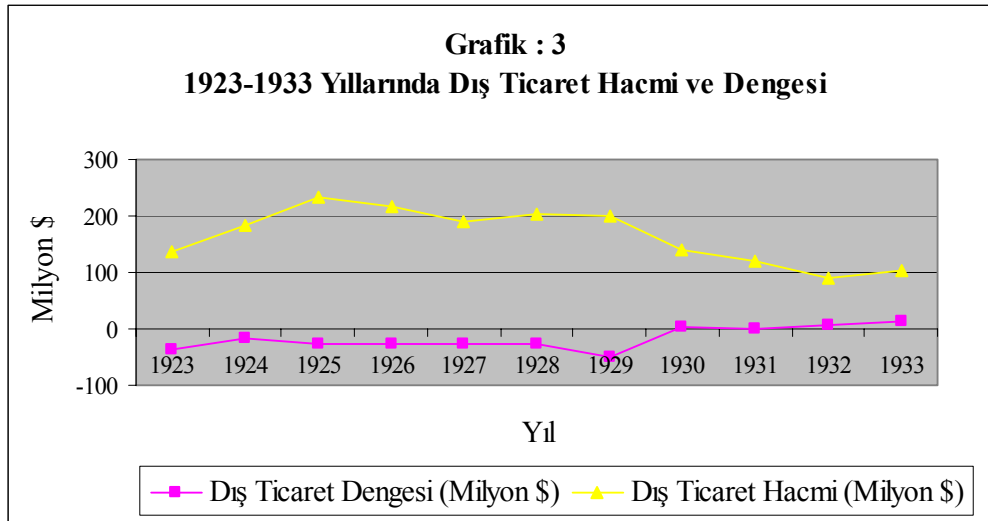

1929 yılı Türkiye Ekonomisi’nde dış ticaret göstergeleri açısından da önemli bir yıldır. 1929 yılının dış ticarete de dönüm noktası olmasının tek nedeni Buhran değildir. Nitekim

Buhranın etkileri 1926'dan itibaren görülmeye başlanmıştır. Grafik 2'de görüldüğü gibi 1925'e kadar ihracat ve ithalatta devamlı bir artış olmuş, 1926'dan itibaren Dünya Buhranı'na bağlı olarak azalma ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'de ithalatın artış nedenlerinden biri de ekonominin zayıf ve istikrarsız üretim yapısından kaynaklanmıştır.

Bu dönemde sanayi sektörü ve sınai üretim çok geridir. Mevcut kuruluşlar temel tüketim mallarının üretiminde yoğunlaşmışlardır. Fakat yerli tüketimi karşılamaktan çok uzaktırlar. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Türkiye ekonomisi oldukça dışa açık ve bağımlı bir hammadde ekonomisinin tüm özelliklerini taşımaktadır. Ekonominin tarıma dayalı yapısında bir dönüşüm gerçekleşmemiş, sanayi henüz kurulamamıştır. Temel tüketim mallarının iç talebi ithalat ile karşılanmaktadır. Ülke sınai tüketim mallarının ithalatını, tarımsal ve madensel hammaddeleri ihraç ederek gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle bu dönemde hem ihracat hem ithalat artış göstermiştir(ŞAHİN, 2000, s.41).

Fakat Tablo 2'de ve Grafik 3'de de görüldüğü gibi 1924 hariç 1929'a kadar ithalattaki artışlar ihracattan yüksek oranda ve azalışlar da ihracattan düşük oranda gerçekleşmiş, sonuçta ithalat ihracatın üzerinde seyrettiğinden dış ticaret açıkları oluşmuştur.

1929 yılının dış ticaret açısından dönüm noktası olmasının en önemli nedeni ise 1916 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasının hükümleridir. Lozan Barış Antlaşmasında Türkiye Cumhuriyetinin gümrük tarifelerini 5 yıl süre ile 1 Eylül 1916 tarihinde olduğu

seviyede tutması, ithalat ve ihracatta bazı olağanüstü durumlar dışında düzenlemeye gitmemesi kısıtlayıcı hükmü getirilmiştir. Söz konusu sınırlamalar 1928’de son bulurken, 1929’da Türkiye gümrük tarifelerini değiştirme olanağına kavuşmuştur (UĞUR, 2001, s.6). Böylece 1923 İktisat Kongresinde alınan ve bu yıla kadar uygulanamayan “Yerli üretim teşvik edilmeli ve ithalattan kaçınılmalıdır.” kararı uygulanma imkanı bulmuştur. Lozan Anlaşması çerçevesindeki kısıtlamaların kalkmasıyla, 1929 yılı Haziran ayında çıkarılan Gümrük Tarife Kanunu ile korumacı bir gümrük politikasına geçilmiştir.

1929’da Gümrük Tarifeleri Kanununun çıkarılması ile ithalat üzerine yeni spesifik veriler konularak etkin bir koruma sağlanmıştır. Türkiye’de üretilmeyen sanayi hammaddeleri ve ulaştırma araçları üstündeki oranlar oldukça düşükken, yerli sanayisi geliştiren mallar ve nihai mallar üzerindeki oranlar oldukça yüksek tutulmuştur(ŞAHİN, 2000, s.36).

Tablo: 2
Türkiye’de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1923–1933)

Yıl	İthalat (Bin\$)	İthalat Değişim (%)	İhracat (Bin\$)	İhracat Değişim (%)
1924	100462	15,6	82435	62,3
1925	128953	28,4	102700	24,6
1926	121411	-5,8	96437	-6,1
1927	107752	-11,3	80749	-16,3
1928	113710	5,5	88278	9,3
1929	123558	8,7	74827	-15,2
1930	69540	-43,7	71380	-4,6
1931	59935	-13,8	60226	-15,6
1932	40718	-32,1	47972	-20,3
1933	45091	10,7	58065	21

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

İthalat artışı üzerinde alınan bu önlemler nedeniyle ithalattaki azalma yönündeki eğilim ihracattakinden çok daha fazla olmuştur. Tablo 2’de görüldüğü gibi 1930 yılında ithalattaki değişim %43,7 azalma yönünde iken ihracattaki değişim sadece %4,6 azalma yönünde olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde dış ticaret hacminin ve özellikle dış ticaret açıklarının azalmasındaki etken ithalattaki daralma olmuştur. Grafik 3’de 1929 yılından itibaren dış ticaret hacmindeki ve dış ticaret açığındaki azalma açık olarak görülmektedir.

201. Devletçi Sanayileşme Döneminde Ekonomik Büyüme Ve İthalat (1933–1938)

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında özel girişimciliğe dayalı liberal iktisadi gelişme politikası izlenmiştir. Özel kesim özendirici ve korumacı tedbirlerle desteklenmiş, sanayileşmede başrol özel kesime verilmiştir. Devletin iktisadi hayata katılımı ve müdahalesi bu dönemde nispeten sınırlı kalmıştır. Devlet daha çok fiziki ve kurumsal altyapıyı oluşturmaya çalışmıştır. Fakat bütün çabalara rağmen Cumhuriyet’in ilk on yılında özellikle sanayileşme alanında beklenildiği ölçüde bir başarı sağlanamamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu yapısal şartlar ve yaşanan iktisadi konjonktürde liberal sanayileşme politikası terkedilmiş ve devletçilik politikası sanayileşmeyi ve kalkınmayı hızlandırmak için bir alternatif olarak doğmuştur(BULUT, 2006, s.171).

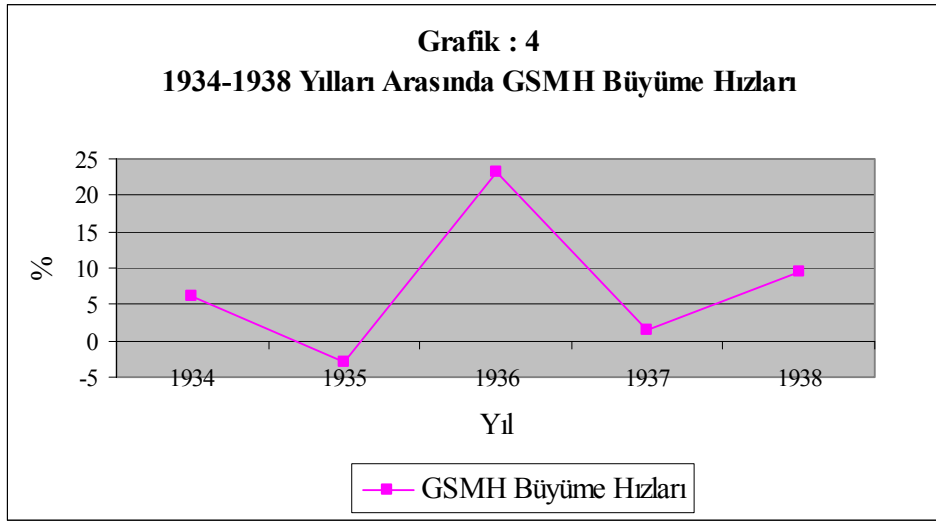
Devletçilik uygulamasının en yoğun olduğu alan sanayi sektörü olmuştur. Bir Sovyet uzmanlar grubuna hazırlatılan sanayi programı hükümet tarafından benimsenerek 17 Nisan 1934’de Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı(BBYSP) adı altında yürürlüğe konulmuştur. BBYSP’inde temel ihtiyaç maddelerinin üretimine öncülük verilmiş ve temel strateji temel ihtiyaç maddelerinin ithal ikamesini sağlayabilmek olmuştur. Çünkü bu dönemde bu maddelerin talebi ithalat ile karşılanmaktaydı. Bu sanayileşme stratejisi ile döviz tasarrufu sağlanabilecek, dış ticaret açığı kapatılabilecek ve Türk parasının değeri korunabilecekti. Plan kapsamına alınan sanayilerin hammaddelerinin ülke içinde olmasına özen gösterilmiştir.

İthal ikameci sanayileşme politikasının sonucu olarak, 1935 ve 1936 yılları hariç sınıai hasılda dolayısı ile GSMH’da artış görülmüştür. 1929 Buhranının etkisi kısa sürede atlatılmış ve bu dönemde milli hasıla ortalama %7,44 büyüme göstermiştir.

Tablo: 3
Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1934–1938)

Yıl	1934	1935	1936	1937	1938
GSMH Büyüme Hızları	6	-3	23,2	1,5	9,5

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

1935 ve 1937 yıllarındaki GSMH düşüşleri bu dönemde ekonominin tarımsal karakterini koruyor olmasına bağlıdır. İklim şartlarının kötü olması nedeniyle 1935 yılında %3'lük gerileme görülürken iklim şartlarının iyi olduğu 1936 yılında %23,2'lik rekor artış dikkat çekmektedir.

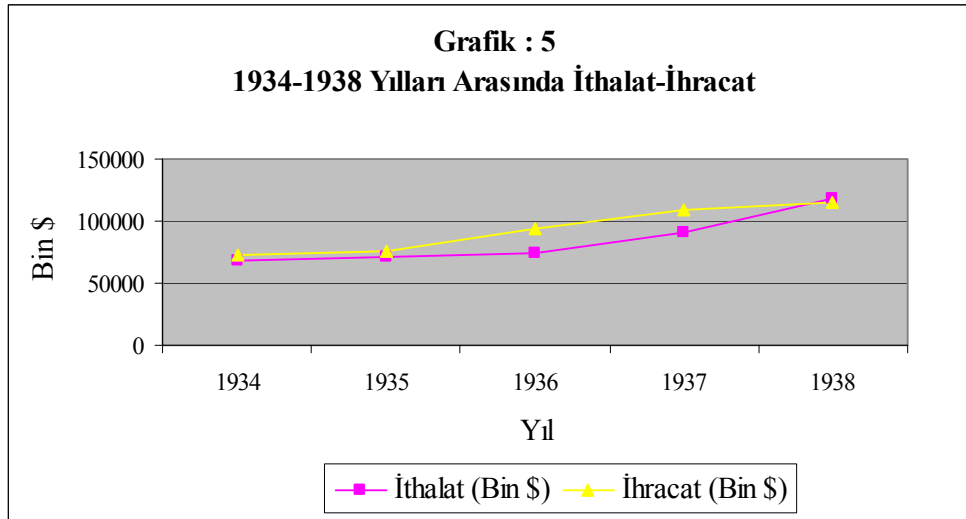
BBYSP döneminde yapılan yatırımların bir kısmı kısa sürede meyvesini verirken, bir kısım fabrikalar daha sonraki yıllarda üretime geçebilmiştir. Kısaca, bu dönemde milli hasılda meydana gelen gelişmede, konjonktürün canlanma dönemine girmesinin, ithal ikameci ve yerli tarımsal hammaddeye dayalı sanayilerin üretime başlamasının etkisi olmuştur. Ekonominin büyük ölçüde tarıma dayalı yapısından dolayı da GSMH değişimlerinde istikrarsızlıklar görülmüştür.

Bu dönemde de hükümet 1929 sonrasındaki gibi dış ticareti sıkı kontrol ve denetim altında yürütmüştür. Yüksek gümrük tarifeleri, kliring, takas uygulamaları, ithalat yasakları ve iki taraflı antlaşmalar bu dönemde ithalattaki azalmanın nedenleridir(Yaşa, 1968, s.48). 1929 tarihli Gümrük Kanunu ve 1930 tarihli Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu Hükümete ithalatı dilediği gibi kısıtlama ve denetleme imkanı vermiştir.

İthalatın kontrol altında tutulmasının en önemli nedeni ise içeride uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikasına da uygun olmasıydı. 1930'lu yıllarda uygulanan dış ticaret politikası şu ilkelere dayanıyordu(HERSHLAG, 1968, s.106).

- Türkiye'nin müşterilerinden mal satın almak
- İçeride üretilen malların ithalatını yasaklamak
- Diğer malların ithalatını ticaret anlaşmaları çerçevesinde serbest tutmak
- Dış ticaret fazlası elde etmek
- İhraç malların kalitesini iyileştirmek ve çeşitlendirmek

İthalat üzerindeki miktar kısıtlamaları, sıkı kontroller ve hükümetin ihracat gelirleri ile ödeyebileceği kadar ithalata izin vermesi nedeniyle bu dönemin son yılı olan 1938 yılına kadar ihracat sürekli ithalatın üzerinde seyretmiştir. Öte yandan, kurulmakta olan ithal ikameci yerli sanayinin korunması amacıyla içeride üretimine başlanan ürünlerin ithalatı daha fazla engellenmiştir.

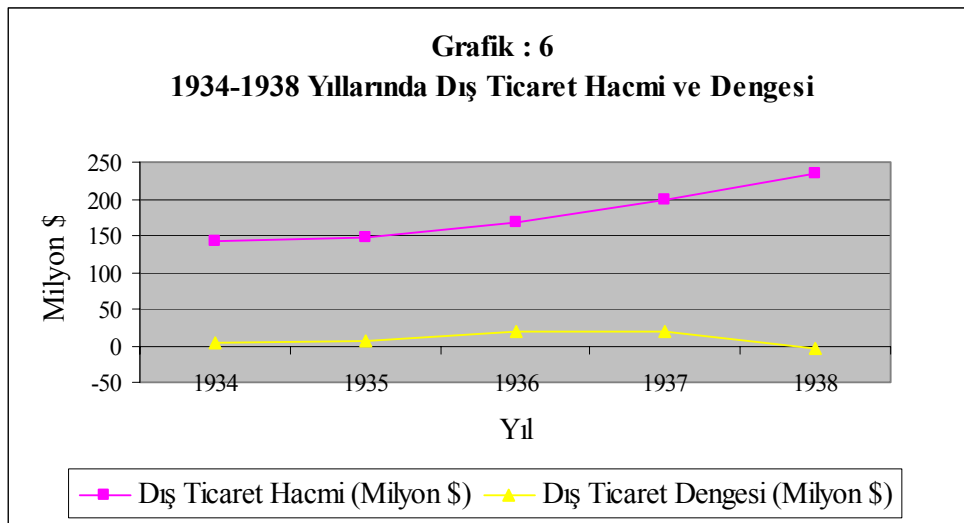

Tablo: 4
Türkiye'de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1934–1938)

Yıl	İthalat (Bin\$)	İthalat Değişim (%)	İhracat (Bin\$)	İhracat Değişim (%)
1934	68761	52,5	73007	25,7
1935	70635	2,7	76232	4,4
1936	73619	4,2	93670	22,9
1937	90540	23	109225	16,6
1938	118899	31,3	115019	5,3

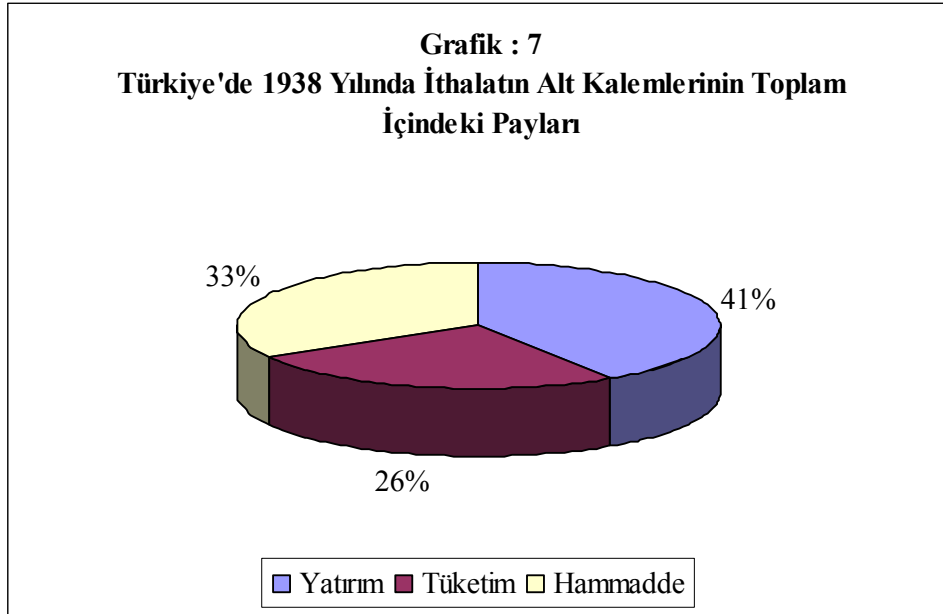
Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

Yine 1938 yılına kadar hem ihracat hem de ithalattaki değişimler pozitif olmakla birlikte ihracat artış oranları ithalat artış oranlarından fazladır. Bu önemde İthalat ve ihracatın her ikisinde de artış olması nedeniyle dış ticaret hacmi artış göstermiştir. Fakat 1938 yılına kadar ihracattaki artış ithalattaki artıştan çok daha yüksek olduğundan dolayı dış ticaret dengesi pozitif seyretmiştir. 1938 yılında ithalattaki %31,3 oranındaki yüksek artış ihracattaki artışı geride bırakmış ve dönemin son yılında ithalat ihracatın üzerine çıkarak dış ticaret dengesinin açıkla kapanmasına neden olmuştur.

1938 yılında dış ticaret dengesinin açıkla kapanmasının nedeni 1937 yılında Almanya ve İngiltere dışındaki diğer Avrupa ülkelerinden yapılan ithalatın kısmen serbestleştirilmesi olmuştur. Fakat ithalattaki artış ile dış ticaret açığı ve döviz kıtlığı başlayınca liberalizasyondan 1938 yılında vazgeçilmiştir. 1937 yılında Avrupa ülkelerinden yapılan ithalatın serbestleştirilmesindeki amaç büyük ölçüde Almanya'nın kontrolü altında olan dış ticaretin bu olumsuz durumdan çıkarılmak istemesidir. Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın payını azaltmak için başvurduğu diğer bir çare 1936 ve 1938 yıllarında İngiltere ile siyasi ve iktisadi antlaşmalar yapmak olmuştur. Bu ticari antlaşmalar ile İngiltere Türkiye'ye makine, araç-gereç ve silah alımında kullanılmak üzere kredi açmış ve bu kredinin karşılığının Türkiye'nin ihraç malları ile ödenmesine karar verilmiştir (TEZEL, 1982, s.177).

Bu dönemde ithalatın bileşiminde de değişiklikler görülmüştür. İthal ikameci sanayileşme politikası ve ithalatın ikili antlaşmalarla sıkı denetim altına alınması sayesinde 1923–1933 döneminde ithalatın %70'ini kaplayan tüketim malları ithalatında düşme görülürken sermaye mallarının ve ara mallarının ithalattaki payı yükselmiştir. 1938 yılına gelindiğinde ithalatın bileşimi Grafik 7'deki şekli almıştır.

Grafik 7’de görüldüğü gibi 1938 yılına gelindiğinde tüketim malı ithalatı %26’ya kadar gerilemiş, hammadde ve yatırım malı ithalatında ise artış görülmekle birlikte yatırım malı ithalatının toplam içindeki payı daha fazla artmıştır.

202. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ekonomik Büyüme Ve İthalat (1938–1945)

1938 yılında Atatürk’ün ölümü ve Avrupa’da savaş rüzgarlarının esmeye başlaması Türkiye’nin sanayileşme hamlesini sürdürmesine imkan vermemiştir. Her şeye rağmen, BBYSP kapsamında olup da henüz tamamlanmamış olan sanayi projeleri savaş yıllarında tamamlanarak işletmeye açılmış fakat İBYSP uygulamaya konamamıştır. Ordunun kendi içinde yaptığı hazırlıklar dışında, savaş ekonomisi şartları ve meseleleri üzerinde de durulmamıştır (Aydemir, 1975, 70). Buna karşılık, uygulanan devletçilik politikası Türkiye’nin savaş şartlarına daha kolay intibakında etkili olmuştur.

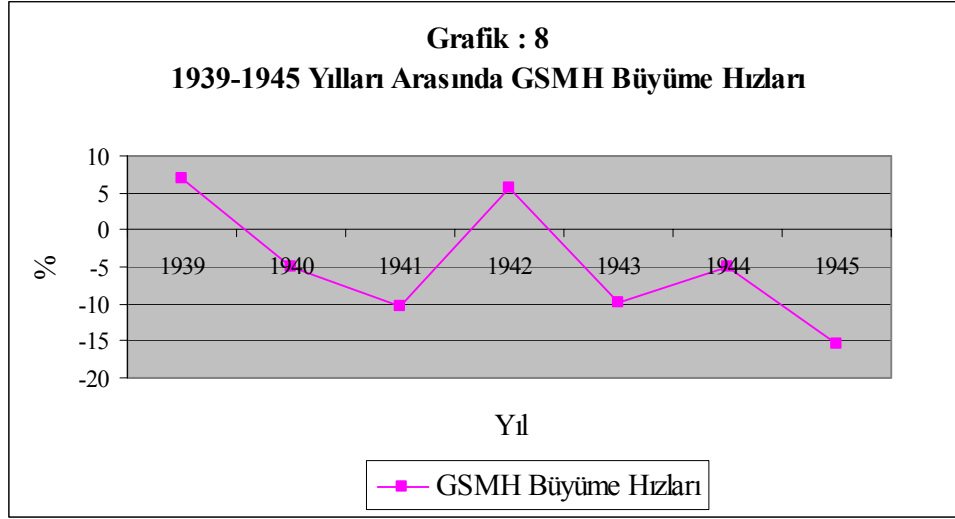
Tablo: 5

Türkiye’de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1939–1945)

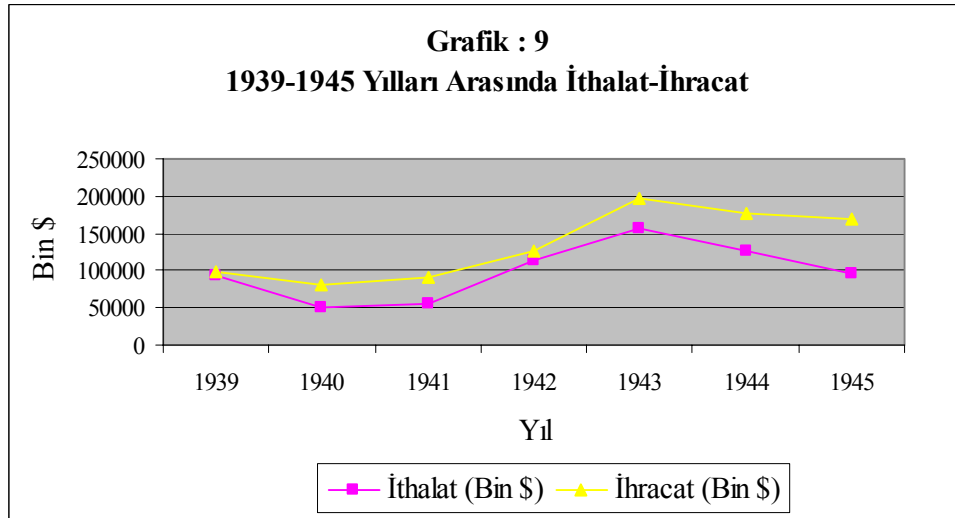
Yıl	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
GSMH Büyüme Hızları	6,9	-4,9	-10	5,6	-9,8	-5,1	-15

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

Türkiye, altı yıl süre ile savaş ekonomisi şartlarında yaşamış ülkede tüm ekonomik sektörlerde önemli üretim düşüşleri olmuştur. Tarım, milli hasıla da çok önemli bir paya sahip olduğundan tarımdaki kötüleşme GSMH’ya da büyük ölçüde yansımıştır. Savaş nedeniyle ihraç mallarına talep artmış ve bu talep artışı ihraç malları fiyatlarını yükseltmiştir (Yaşa, 1968, s.48). Fiyatlardaki yükselmeye rağmen tarımsal hasılda meydana gelen bu önemli daralma kısmen işgücü, araç-gereç ve kredi yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Bu yıllarda tesadüfen iklim şartları da kötü gitmiştir. Bu olumsuz faktörlere ek olarak tarımsal hasıla üzerine 1942 yılında konulan Toprak Mahsulleri Vergisi köylünün durumunu daha da kötüleştirmiştir (ŞAHİN, 2000, s.83).

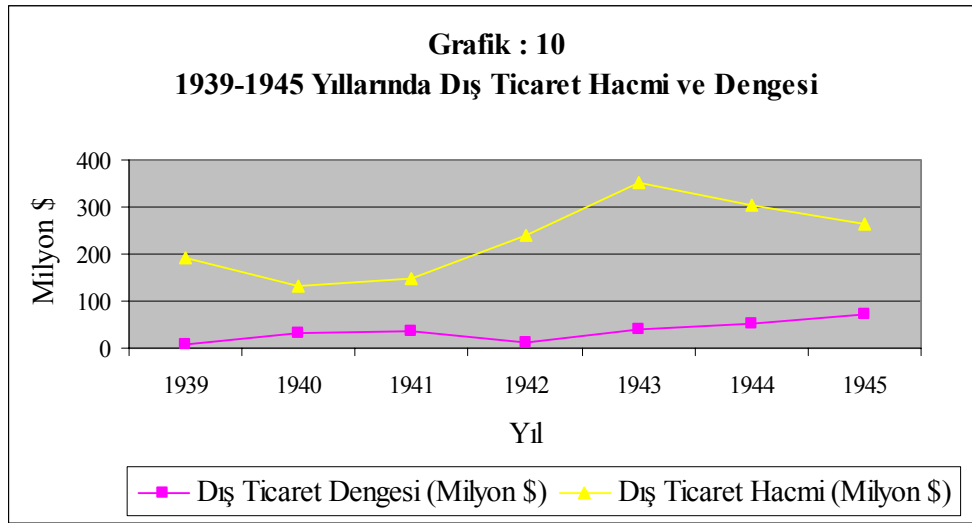
Savaş şartları tarım sektörü kadar olmasa da sanayi sektöründe de üretim düşüşüne yol açmıştır. Tarımda üretim düşüşü sanayi hammaddesi darlığına neden olmuştur. Savaş nedeniyle ithalat sıkı kontrol altına alındığı gibi şartlar nedeniyle ithalat yapmakta zorlaşmıştır (YAŞA, 1968, s.41). İthalatın tıkanması yine sanayi sektörü için gerekli olan makine ve ara malı girdilerde tıkanma yaratmıştır. Buna karşılık, bazı sanayi dalları ithalatın tıkanması ve uluslar arası fiyatlarla bağların kopması sayesinde olağanüstü dış koruma şartlarında aşırı kazançlara sahne olmuştur.

Gümrük mevzuatına ek olarak, 1940'da çıkarılan Milli koruma Kanunu, Hükümete dış ticareti tamamen denetimi altına alma imkanı vermiştir. Hükümet hangi mallardan ne kadar

ithal edileceğini kotalarla belirlemiştir. Tüketim mallarının ithalatını sınırlandırmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin dış ticaretini, özellikle ithalatının hacmini ve yapısını daha çok dış şartlar belirlemiştir. Türkiye'ye mal satan ülkelerin içinde buldukları durum; dünya piyasalarına sundukları mal arzının daralması ve ulaştırma güçlükleri Türkiye'nin ithalatının büyük ölçüde düşmesine yol açmıştır (TEZEL, 1982, s.116).

Bu dönemde dış ticaret dengesi giderek artan miktarlarda fazla vermiştir. Türkiye 1939'dan, dış ticaret dengesinin fazla ile kapandığı son yıl olan 1946'ya kadar sürekli dış ticaret fazlası elde etmiştir.

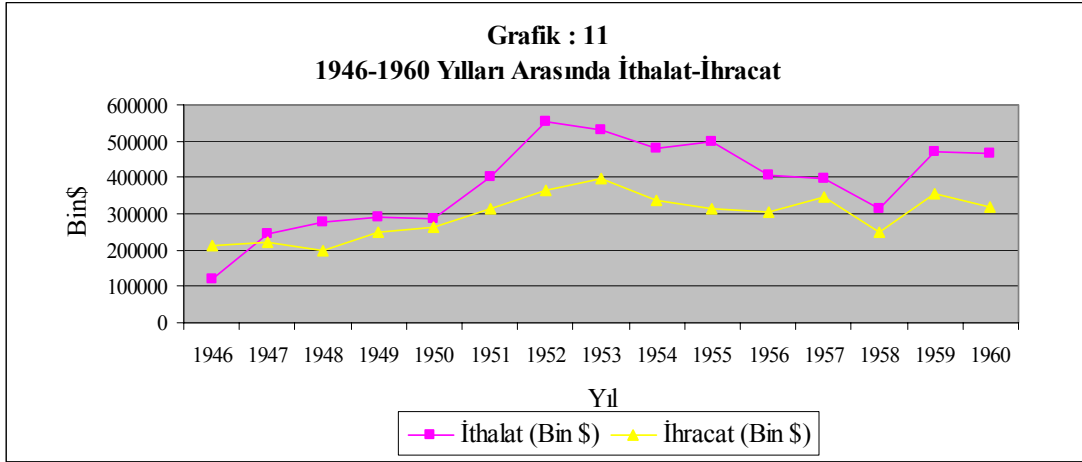

Savaş ekonomisi dış ticaretin büyük ölçüde aksamasına, hatta tıkanmasına neden olmuştur. Yatırım malları ithalindeki daralma özellikle sınai üretimi olumsuz etkilemiş, tüketim malları ithalindeki tıkanmalar ile arz-talep dengesindeki bozulma daha da artmıştır. Toplam arz daralırken, savaşın yarattığı ortamda toplam talep yükselmiş, fiyatlar genel seviyesinde görülmemiş ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde enflasyonun başka bir nedeni de savunma harcamalarının olağanüstü boyutlara yükselmesi ve bu harcamaların karşılanmasında emisyonla başvurulmasıdır. Sonuç olarak 1946 yılına girilirken ekonominin sorunları daha da büyümüştür.

203. Savaş Sonrası Yıllarda Ekonomik Büyüme Ve İthalat (1946–1960)

Savaş yıllarında Devletin ekonomi üzerindeki müdahalesi artmış hükümet Milli Koruma Kanunu çerçevesinde ithalatı sıkı kontrol altında tutmuştur. Fakat savaş sonrası dönemde 1946–1950 yılları arasında “yeni devletçilik” adı altında daha liberal bir iktisat politikası izlenirken, 1950 yılından sonra yeni hükümetin benimsediği tam liberal iktisat politikası uygulanmıştır (ŞAHİN, 2000, s.94).

Yeni devletçilik iktisat politikası gereği ekonominin ithal mallarına ihtiyacını karşılamak ve kurulu üretim kapasitesini işletmek için ve uluslar arası serbest ticaret akımına uyarak ithalat kısmen liberalize edilmiş, fiyat ve miktar kontrolleri kaldırılmıştır. İki yanlı ticaret ve kliring uygulamaları azaltılmış buna paralel olarak, artan ithalat akımını karşılayabilmek için ihracat kotaları kaldırılmıştır. Sadece iç tüketim için çok gerekli malların ihracatı üzerindeki sınırlamalar sürdürülmüştür.

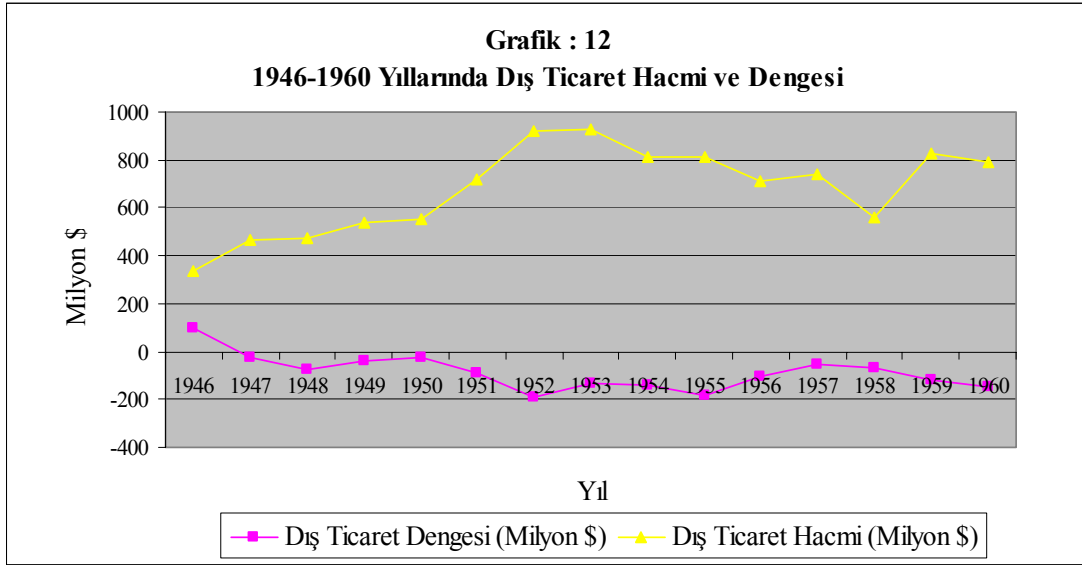
1950–1960 döneminde uygulanan iktisat politikası ile ekonomide liberalizasyonu artıracak yönde adımlar atılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde ithalat %60 oranında liberalize edilmiş, ithalatın kapsamı genişletilmiş ve ithalat kısa sürede çok büyük ölçüde yükselmiştir(YAŞA, 1968, s.49). Bu yıllarda Kore Savaşının sağladığı yüksek konjonktür ve tarımda gerçekleşen iyi hasat sayesinde ihracatta yükselmiştir. Buna karşılık dış ticaret açıkları, 1950’den 1956’ya kadar büyüyerek devam etmiştir. Hükümetin elindeki döviz rezervleri bir iki yıl içinde tükenince ithalatın liberalizasyonundan daha 1953’de

vazgeçilmiştir. Bu tarihten sonra ithal edilen bazı malların bedeli transfer edilememiş ve iktisadi literatüre “Gecikmiş Borçlar” ve ya “Satıcı Kredisi” adıyla geçen borçlar birikmiştir. Bu borçlar Türkiye’nin borçlarını ödeyememesi üzerine OECD nezdinde kurulan konsorsiyum çalışmaları sonucu 1958’de konsolide edilerek takside bağlanmıştır (ŞAHİN, 2000, s.114).

Tablo: 6
Türkiye’de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1946–1960)

Yıl	İthalat (Bin\$)	İthalat Değişim (%)	İhracat (Bin\$)	İhracat Değişim (%)
1946	118889	22,6	214580	27,5
1947	244644	105,8	223301	4,1
1948	275053	12,4	196799	-11,9
1949	290220	5,5	247825	25,9
1950	285664	-1,6	263424	6,3
1951	402086	40,8	314082	19,2
1952	555920	38,3	362914	15,5
1953	532533	-4,2	396061	9,1
1954	478359	-10,2	334924	-15,4
1955	497637	4	313346	-6,4
1956	407340	-18,1	304990	-2,7
1957	397125	-2,5	345217	13,2
1958	315098	-20,7	247271	-28,4
1959	469982	49,2	353799	43,1
1960	468186	-0,4	320731	-9,3

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

1956'dan itibaren dış ticaret hacminde de daralma görülmüştür. Bunun bir nedeni TL'nin aşırı değerlenmesi ile Türkiye'nin ihracat yapamayacak duruma gelmesidir. Diğer nedeni ise döviz dar boğazının ithalatın daralmasına neden olmasıdır. İthalatın daralması iç piyasada mal kıtlığına bu da enflasyonist baskının artmasına neden olmuştur.

Hükümet ekonomideki bunalımı aşmak için 1956'dan itibaren bir takım tedbirler almıştır. İthalata getirilen miktar kısıtlamalarından başka 1956 yılında Milli Koruma Kanunu yeniden yürürlüğe konarak iç ve dış ticaret de fiyat kontrolüne gidilmiştir. Faiz oranları yükseltilmiş ticari banka kredileri sınırlandırılmıştır. Kimi malların ihracatına ve kimi döviz girişi sağlayan işlemlere prim ödenmeye başlanmıştır.

Sözü edilen tedbirlerle bunalım aşılamayınca Hükümet uluslar arası mali kuruluşların yardımını istemek zorunda kalmış, IMF'nin güdümünde OECD nezdinde yürütülen görüşmeler sonucu Türkiye'nin ticari borçları konsolide edilerek taksidde bağlanmış, vadesi gelen borçlar ertelenmiş ve yeni kredi açılmıştır. Bu dış destek ile Türkiye 4 Ağustos 1958'de istikrar tedbirleri adı altında bazı kararlar almıştır.

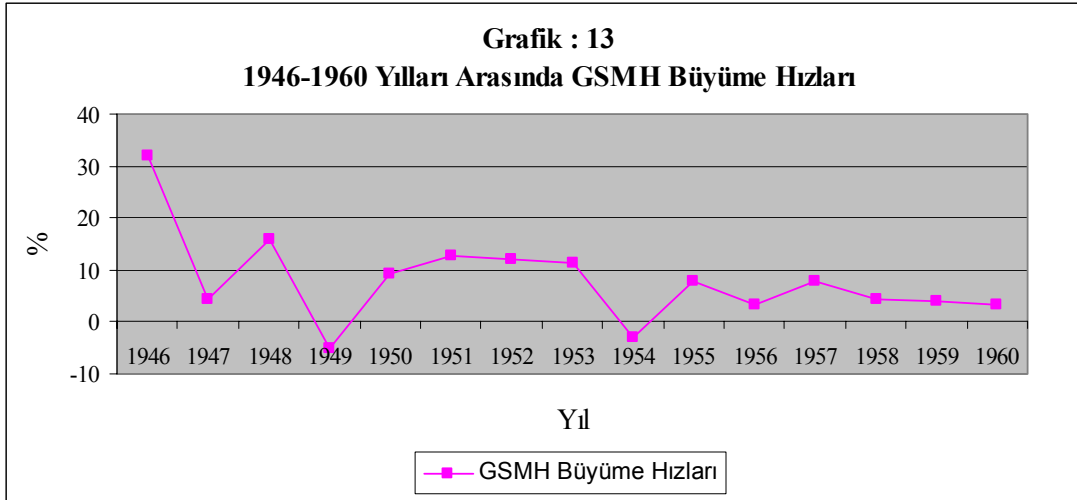
- TL tekrar devalüe edilmiştir.
- İthalata yeniden serbesti getirilmiştir.
- Emisyon, bütçe harcamaları ve banka kredilerinin kısıtlanması kararlaştırılmıştır.
- Fiyat kontrolleri kaldırılmıştır.

Bu istikrar tedbirlerinin uygulanması ile dış ekonomik ilişkilerdeki tıkanıklık giderilmiştir. Dış kredilerin açılması ve ihracatın artması sonucu, ithalat da yükselmiştir. Dış ticaret hacmi yeniden genişlemiş ve buna bağlı olarak da dış ticaret açıkları artmıştır.

Tablo: 7
Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1950–1960)

Yıl	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
GSMH Büyüme Hızları	9,4	12,8	11,9	11,2	-3	7,9	3,2	7,8	4,5	4,1	3,4

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

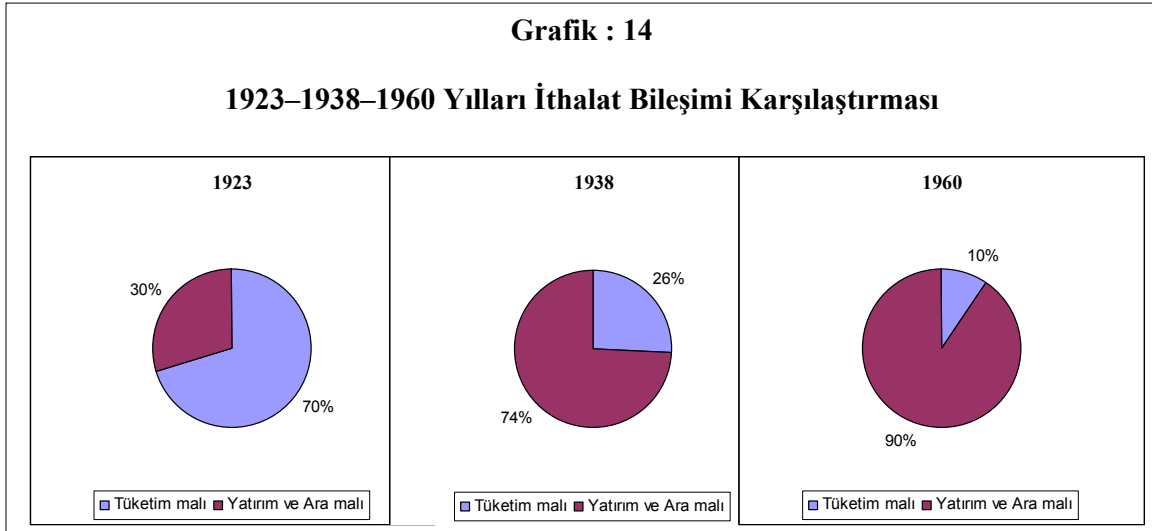

Ekonomik gelişme bakımından bu dönemi iki alt döneme ayırmak gerekir. 1950–1953 dönemini kimi iktisatçılar Türkiye ekonomisinde bir altın çağ olarak değerlendirmektedirler. Gerçektende bu dönemde GSMH yılda ortalama %11,3 oranında büyümüştür. Bunun birkaç nedeni vardır. Birinci neden üst üste dört yıl devam eden fevkalade iyi iklim koşullarıdır. Bu koşullar tarımda rekor sayılabilecek hasıla elde edilmesini sağlamıştır. İkinci olarak, Kore Savaşının yarattığı konjonktürde dünya piyasalarında tarımsal ve madensel hammadde fiyatları yükselince ihracat gelirlerinde artış

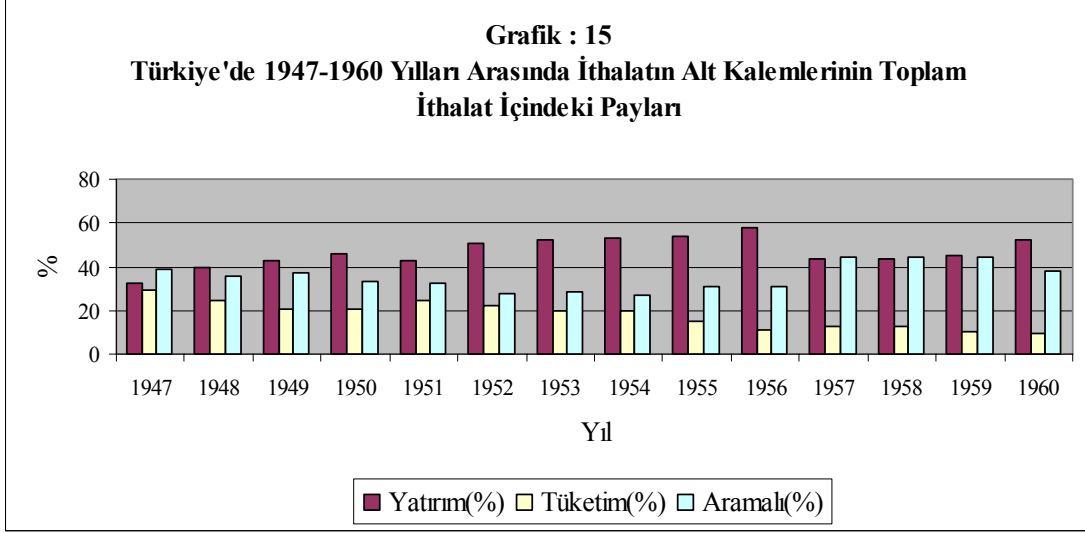
gerçekleşmiştir. Yatırımların artmasında ve ekonominin iyiye gidişinde bir başka olumlu etken ABD'nin dış yardımlarıdır. Türkiye, 1948–1953 döneminde GSMH'nin %3'üne varan dış kaynağı ucuz kredi ve hibe olarak almıştır (ŞAHİN, 2000, s.102).

Buna karşılık 1954'de GSMH %3 oranında gerilemiştir. Sanayi ve hizmetler sektöründeki büyümeye rağmen GSMH'daki bu düşüşün nedeni kötü iklim şartları nedeniyle tarımsal hasılda meydana gelen düşüştür. Tarımdaki dalgalanmalar GSMH'ı ve sınai hasılayı etkilemiş, ekonomide istikrarsızlığın en önemli nedeni olmuştur.

Türkiye'nin sanayileşme politikası ve sanayileşme sürecinde bulunduğu aşama ithalat ve ihracatının yapısına da yansımıştır. Türkiye 1950–1960 döneminde temel tüketim mallarının ithal ikamesini hemen hemen tamamlamıştır. Dönemin sonunda dayanıklı tüketim malları üretimi aşamasına geçme durumuna gelmiştir.

Cumhuriyetin ilk on yılında tüketim malları ithalatı toplam ithalatın %70'ini oluştururken bu oran 1938'de %25'e ve 1960'a gelindiğinde ise %10'a kadar gerilemiştir. Bununla birlikte yatırım ve ara malı ithalatının toplam içindeki payı giderek yükselmiş ve 1923 yılında %30 iken 1960 yılında %90'a kadar yükselmiştir.

Yatırım malı ithalatı 1956'ya kadar artış göstermiş ve toplam ithalat içindeki payı %58,2'ye kadar yükselmiştir. Bu yıldan sonra yatırım malı ithalatında düşüş görülüyor olsa da 1960'a kadar toplam içindeki payı en yüksek seviyededir. Hammadde ithalatın da ise 1951–1954 arasında bir düşüş görülse de bu yıldan sonra giderek artmıştır. Üstelik bu yıllarda hammadde ithaline daha kolay izin verilmesi nedeniyle hammadde adı altında tüketim malı getirilmesi söz konusu olmuştur(YAŞA, 1968, s.40–41)

İthalatın yapısı bize ekonominin sanayileşmede olduğunu gösterirken giderek daha fazla dışa bağımlı hale geldiğini, tüketim mallarında ithal ikamesi sağlamanın sanıldığı kadar döviz tasarrufuna imkan vermediğini göstermektedir. Öte yandan, döviz tasarrufu amacıyla ithalatın kısılması içeride etkin olmayan, yüksek maliyetle çalışan, dış rekabetten korunduğu için iç piyasada tekel karları elde eden bir sanayi yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur(BULUT, 2006, s.195).

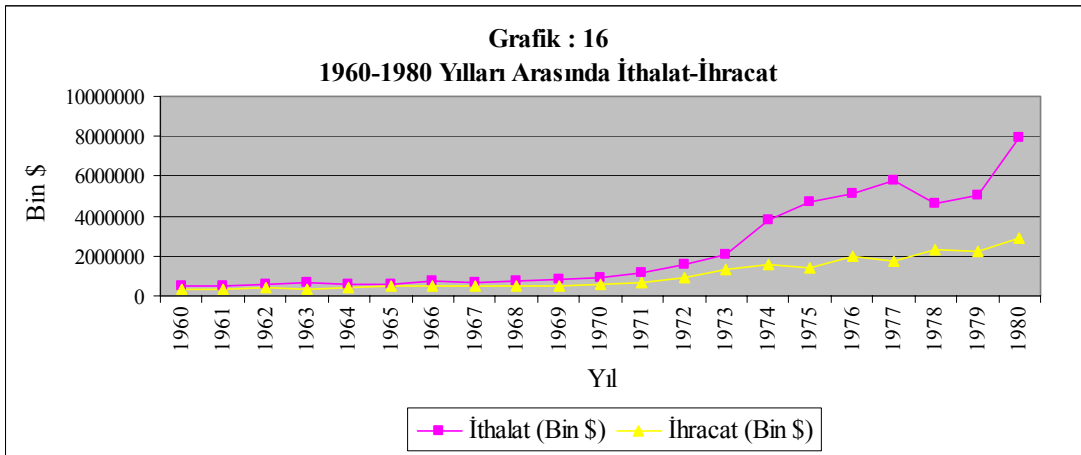
204. Planlı Ekonomi Dönemi (1960–1978)

1950–1960 döneminin son yılları Türkiye'de ekonomik bunalım ve toplumsal çalkantılarla geçmiştir. Bu bunalımın nedeni çoklarına göre ekonominin plansız, programsız yürütülmesi, yatırımlar arasında bir koordinasyonun olmaması idi. Devlet kısa sürede birçok projeye el atarak imkanları zorlamıştır. İç ve dış çevrelerde ekonominin bir makro plana bağlanması fikri savunulmaya başlamıştır. Hükümet planlama fikrine

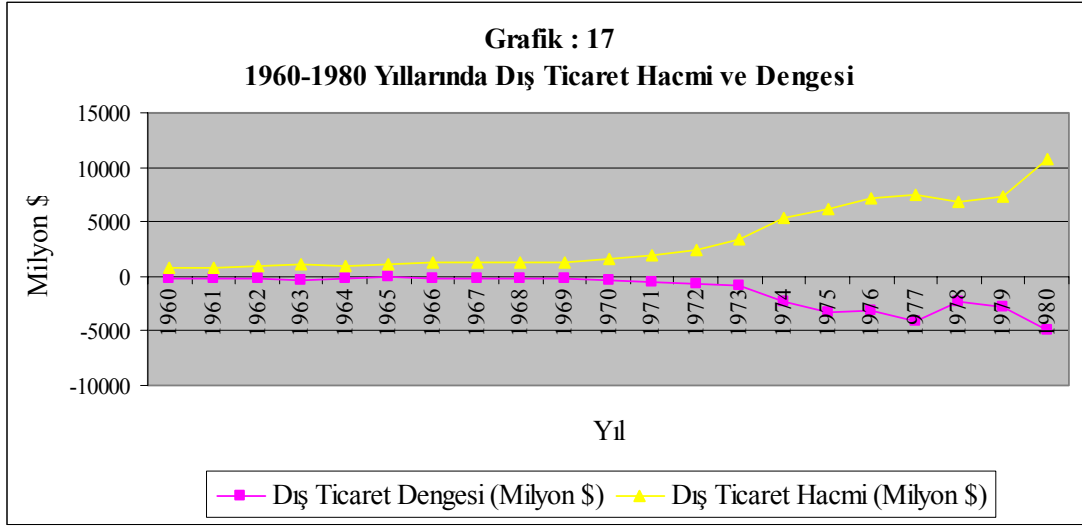
yanaşmamakla birlikte 1958’de yatırımcı bakanlıklar arasında bir Koordinasyon Bakanlığı kurmuştur. 1960 yılında hükümet değişikliği gerçekleşmiş ve 1961 Anayasasına planlama bir kurum olarak girmiştir. Aynı yıl çıkarılan bir kanunla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Kuruluş, Kalkınma Planlarını hazırlamak ve yürütmekle görevlendirilmiştir (ŞAHİN, 2000, s.126).

Kalkınma planlarında değişmez birinci amaç, milli gelirin yüksek ve istikrarlı bir hızda büyümesidir. Diğer öncelikli amaç ise sanayileşmedir. Ödemeler bilançosu sorununun çözümlenmesi ve dış kaynaklara bağımlılığın azaltılması, ek istihdam imkanlarının oluşturulması da kalkınma planlarının amaçları arasında yer alır. 1980 öncesinde uygulamaya konan kalkınma planlarının hepsinde de toplumda sosyal adaletin yaygınlaştırılması ve gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması üzerinde durulmuştur. Zaman içinde değişen iktisadi ve siyasi konjonktüre göre başka amaçlarda kalkınma planlarında yer almıştır. Örneğin Avrupa Topluluğuna üye olmak ve ekonomiyi bu yönde düzenlemek üçüncü kalkınma planının öncelikli amaçlarından birisi olmuştur(DİNLER, 2005, s.190).

Planlı dönemde dış ekonomik ilişkilerde gelişmeler önceki dönemlerde oluşan genel çerçevede yürümüştür. Türkiye ithal ikameci, yerli sanayini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan bir dış ticaret politikası takip etmiştir. İhracat yine büyük ölçüde tarımsal ürünlere dayalıydı. İthalat kapasitesinde sınırlı sayılabilecek genişleme karşısında, ithalatını kotalarla, ikili antlaşmalarla ve kontrollü kambiyo politikası ile finanse edebileceği çerçevede tutmaya çalışmıştır.

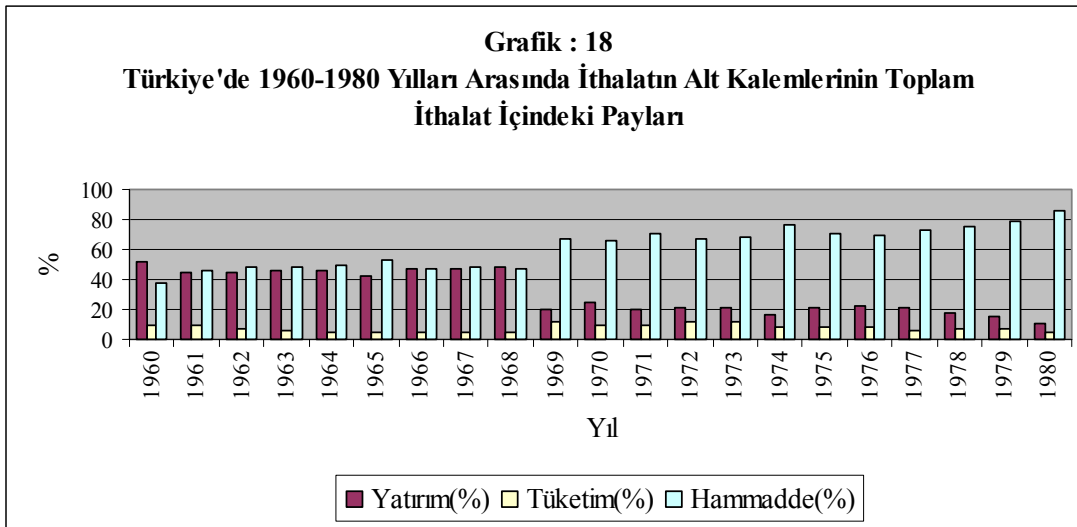
Türkiye’de ithal ikameci sanayileşme politikası, korumacı dış ticaret politikası ve bunları tamamlayan aşırı değerlendirilmiş döviz kuru politikası ile birlikte, ekonomiye içe dönük üretim yapan bir sınai yapı kazandırmıştır. Ancak bu üretim yapısının işleyişi, sermaye malları ve ara malları ithalatına bağlı olduğundan bu dönemde ithalat artış göstermeye devam etmiştir. Buna karşılık, üretim içe dönük programlandığından ve iç piyasalar karlı olduğundan ihracat artmamıştır. İhracat geleneksel tarım ürünleri ile sınırlı kalmaya devam etmiştir. 1973–1974 yıllarında petrol fiyatlarının dört kat yükselmesi ve ardından ithal edilen sanayi mamulleri fiyatlarının yükselmesi de bu dönemde ithalat değerinde önemli bir artışa neden olmuştur(KAZGAN, 2004, s.104).

Türkiye dış ticaretinde 1960–1977 dönemindeki genel eğilime bakıldığında sürekli dış ticaret açığı söz konusudur. Doğal olarak bu durum Türkiye’yi net bir yabancı sermaye ithalatçısı yapmıştır. 1970’li yıllara girilirken dış ticaret açıkları genişlemiştir. Dış kaynak girişleri de beklenen ölçülerde gerçekleşmeyince, Türkiye döviz darboğazı şeklinde ortaya çıkan bir ekonomik bunalımla karşı karşıya kalmıştır. Ağustos 1970’de TL’nin devalüasyonunu da içeren bir ekonomik önlemler paketi uygulamaya konmuştur. Pakette ihracatı özendirmeye yönelik vergi indirimleri ve kredi kolaylıkları da vardı. Dış ticareti etkileyen miktar kısıtlamalarında değişiklikler yapılmış, iç fiyatlarda ayarlamalara gidilmiş, faiz ve iskonto oranları yükseltilmişti (ŞAHİN, 2000, s.162).

1970 devalüasyonundan sonra dış ödemelerde birkaç yıl kısmi bir rahatlık yaşanmıştır. Bunda işçi dövizlerindeki artışın çok büyük bir payı vardır. Fakat 1973–1974 yıllarında petrol fiyatlarının dört kat yükselmesi ithalatın 1973'deki 2 milyar dolar seviyesinden 1977'de 6 milyar dolar seviyesine çıkmasında en önemli etken olmuş ve sonuçta ödemeler bilançosu açığı görülmedik boyutlarda artış göstermiştir. Türkiye için olağanüstü boyutlara ulaşan ödemeler bilançosu açığı geniş çaplı ve elverişsiz bir dış borçlanmaya neden olmuş bu durum dış borç servisi yükünün aniden ağırlaşmasına yol açmıştır.

Bu dönemde sanayileşmede ulaşılan aşamaya paralel olarak, ithalatın birleşiminde de önemli sayılabilecek değişme olmuştur. Yatırım malları ve ara malları ithalatı oran olarak yükselmeye devam ederken, tüketim malları ithalatının payı %4,6'a kadar gerilemiştir. Özellikle ara malı ithalatının %85'lere kadar yükselmesi ekonominin dışa bağımlılığını giderek arttırmıştır.

Türkiye iklim koşullarının normal olduğu yıllarda tarımda rahatça kendine yeterli olmakta fakat uluslar arası ticarete herhangi temel bir malın belli başlı üreticisi ve satıcısı da değildir. Bununla birlikte, Türk ekonomisi uluslar arası piyasalardaki dalgalanmalardan geçmişe göre daha fazla etkilenir bir duruma gelmiştir. Çünkü Türkiye sanayi, makine, petrol ve yedek parça ithalatına büyük ölçüde bağımlıdır. Bu malların ithalatının aksaması ekonominin çarklarının durmasına yol açabilecektir. Nitekim 1958–1960 ve 1978–1980

yıllarında yaşanan ekonomik bunalımlar döviz darboğazından kaynaklanmıştır (KAZGAN, 2004, s.110).

Tablo: 8
Kalkınma Planlarında Gerçekleşen GSMH Büyüme Hızları

Yıl	BBYKP (1963–1967)	İBYKP (1968–1972)	ÜBYKP (1973–1977)
GSMH Büyüme Hızları	6,6	6,3	5,2

Ekonomik büyüme açısından bakıldığında planlı kalkınma döneminde hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının belirli oranlarda sapmalarla genelde büyüme hedefini tutturdıkları görülmektedir. Sırasıyla BBYKP döneminde büyüme hızı ortalama %6,6, İBYKP döneminde %6,3 ve ÜBYKP döneminde ise %5,2 olarak gerçekleşmiştir.

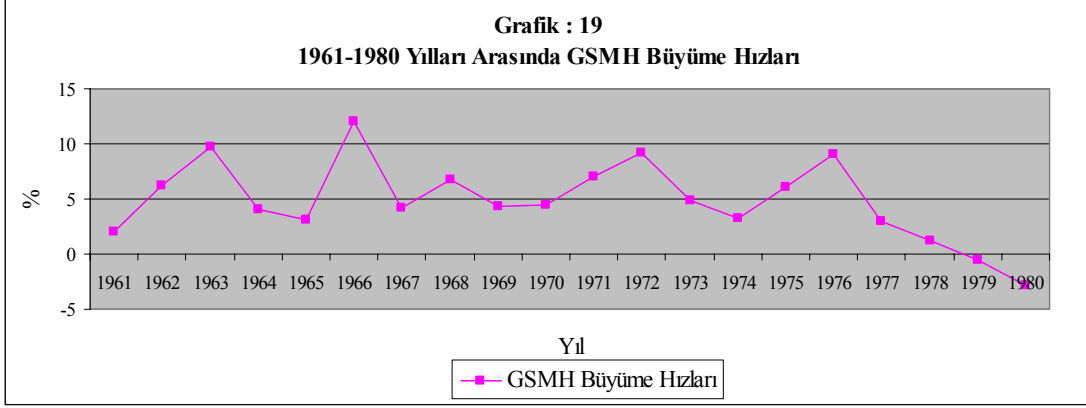
Tablo: 9
Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1971–1980)

Yıl	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
GSMH Büyüme Hızları	7	9,2	4,9	3,3	6,1	9	3	1,2	-0,5	-2,8

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

1970'ten petrol krizinin gerçekleştiği 1974 yılına kadar büyüme göstergeleri olumlu seyretmiştir. 1974 yılına gelindiğinde ise petrol krizinin patlak vermesi, Kıbrıs Barış Harekatını izleyen ABD ve Avrupa'nın örtülü ambargosu tabloyu tersine çevirmiştir. Bu yılda GSMH büyüme hızı %3,3 'e gerilemiştir. 1975 ve 1976 yıllarında büyüme hızındaki artış ise Batı'daki stagflasyonun etkisiyle ABD petro dolarlarının dolaşıma iadesiyle

gerçekleşmiştir(KAZGAN, 2004, s.104–105). 1977 yılından itibaren ise büyüme neredeyse durmuş ve yeni bir kriz patlak vermiştir.

78–79 krizinin nedenlerine bakıldığında en önemlilerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Uygulanan ithal ikameci sanayi politikası; Çünkü bu politika ekonominin dövize bağımlılığını hem nicel hem de nitel olarak artırmıştır. Nicel olarak artmıştı, çünkü ekonominin üretim kapasitesi genişlemişti. Nitel olarak artmıştı, çünkü ithalat nihai tüketim için değil, kurulu üretim kapasitesini işletmek için gerekiyordu.

- Aşırı değerli kur politikası; Bu politika ithal ikameci sanayi politikasının tamamlayıcısı niteliğindedi ve ihracatı özendirici değil, caydırıcı bir rol oynuyordu. Bununla beraber, yerli sermaye malları yerine yabancı sermaye malları kullanımını da özendiriyordu.

- Ödemeler bilançosu sorunu; 1974'lerin sonunda petrol fiyatlarındaki çok süratli yükseliş ödemeler bilançosuna dolaylı ve dolaysız yük getirmiştir. Aynı yıl gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı askeri harcamaların olağanüstü artmasına neden olmuştur. Bu dönemde yabancı sermaye girişi de yavaşlamış ve yeni kredi bulmak da güçleşmiştir.

Nihayet, enflasyon bunalımın bir göstergesi olduğu kadar, bunalımı ağırlaştırıcı bir sarmal rolü oynamıştır.

Ekonomik bunalımdan çıkmak için bir dizi ekonomik tedbirler alınmıştır. Kısa sürede sürüklenen döviz darboğazı ve ekonomik bunalım, ithalatın kısıtlanmasına ve kambiyo kontrollerinin artmasına yol açmıştır. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak, gerek ihracatta

gerekse ithalatta oldukça yaygın bir karaborsa ortaya çıkmıştır. Tahminlere göre, 1977–1979 yıllarında kaçak yollardan yapılan dış ticaret hacmi resmi dış ticaretin üstüne çıkmıştır. W.Hale'e göre, kaçak yollardan yapılan ara malı, yatırım malı ithalatı olmasaydı bu dönemde Türkiye ekonomisindeki kapasite kullanımı daha da düşük seviyede kalacaktı. Ekonomik bunalımdan çıkmak için alınan tedbirler bir iç bütünlük arz etmedikleri ve dönemin iç ve dış koşulları bunların uygulanmalarına tam imkan vermediği için başarılı olmamıştır (ŞAHİN, 2000, s.181).

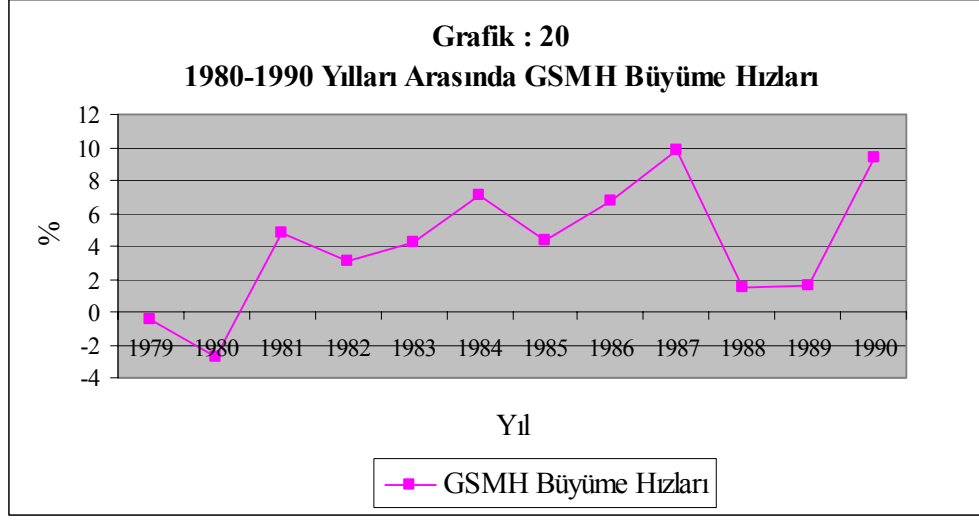
21. Dışa Açık Ekonomi Dönemi(1980 Sonrası)

210. 24 Ocak Kararları Ve 80'li Yıllarda Ekonomik Büyüme Ve İthalat

1978–1979 Krizinin ardından alınan tedbirlerin başarılı olamaması nedeniyle 24 Ocak 1980'de dönemin Hükümeti IMF'nin temsil ettiği yabancı sermaye çevrelerinin kredi desteğini de arkasına alarak ekonomide radikal dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe koymuştur.

24 Ocak Programı ile geleneksel sanayileşme politikası olan ithal ikameci politikadan ihracata dönük sanayileşme politikasına geçilmiştir. Sınai mamul ihracatına dayalı ihracat artışı bu programın odak noktasını oluşturmuştur (ŞAHİN, 2000, s:183). IMF'nin mali desteği alınarak hazırlanan istikrar programlarına göre ithalat kısıtlanacak, ihracat artırılacak ve böylece cari işlemler açığı azaltılacaktı. İhracatın artırılması vergi iadesi, vergi indirimi yolu ile sağlanacaktı.

Ekonomik büyüme açısından bakıldığında 1980'den sonra GSMH istikrarsız bir seyir izlemeye başlamıştır. Parasal değer olarak, sürekli bir artış meydana gelmektedir. Fakat burada önemli olan nokta, bir önceki yıla göre GSMH'da nasıl bir gelişme olduğudur. Grafik 19'u incelediğimizde Türkiye ekonomisinin son derece istikrarsız bir büyüme eğilimine sahip olduğunu görürüz(KUM, 1994, s.2).

İstikrar Programının uygulamaya konulduğu 1980 yılında GSMH’da bir büyüme değil, %2,8 oranında bir gerileme yaşanmıştır. Çünkü programın öncelikli hedefi arz-talep dengesinin sağlanması ve fiyat istikrarı idi. Bu sebeple istikrar programı çerçevesinde yatırımları kısma ve para arzını kontrol altında tutma politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar büyüme hızının nispeten daha düşük düzeyde kalması sonucunu doğurmuştur.

Tablo: 10

Türkiye’de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1979–1989)

Yıl	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
GSMH Büyüme Hızları	-0,5	-2,8	4,8	3,1	4,2	7,1	4,3	6,8	9,8	1,5	1,6

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

81–84 dönemi büyüme açısından yeniden toparlanma yılları olmuştur. Bunun nedeni uluslararası piyasalardan sağlanan krediler sayesinde dış finansman sorununun çözülmesi ve ithalatın artırılabilmesidir (ŞAHİN, 2000, s.188). Çünkü ithal girdi sıkıntısı ve enerji dar boğazı aşıldıkça kapasite kullanımı genişlemiş ve büyümede artış gözlenmiştir. Bu dönemde GSMH yıllık ortalama %4,8 artmıştır.

84–91 yılları arasında serbest piyasa ekonomisi uygulaması ve dışa açık, ihracata dönük büyüme stratejisi öz kaynakları zayıf küçük firmaların tasfiyesine yol açmıştır. Yüksek faiz haddi ve dış rekabet bu firmaları iflasın eşiğine getirince devlet batan şirketleri destekleyerek ve ya KİT'leştirerek kurtarma yoluna gitmiş, bu ekonomik konjonktürde para arzı sürekli genişlemiştir. Para arzının kontrol edilememesi, iç talebin sınırlandırılmaması, buna karşılık kredi faizlerinin ve ithal girdi fiyatlarının sürekli artması 84'den itibaren enflasyonun kontrolden çıkmasına neden olmuştur.

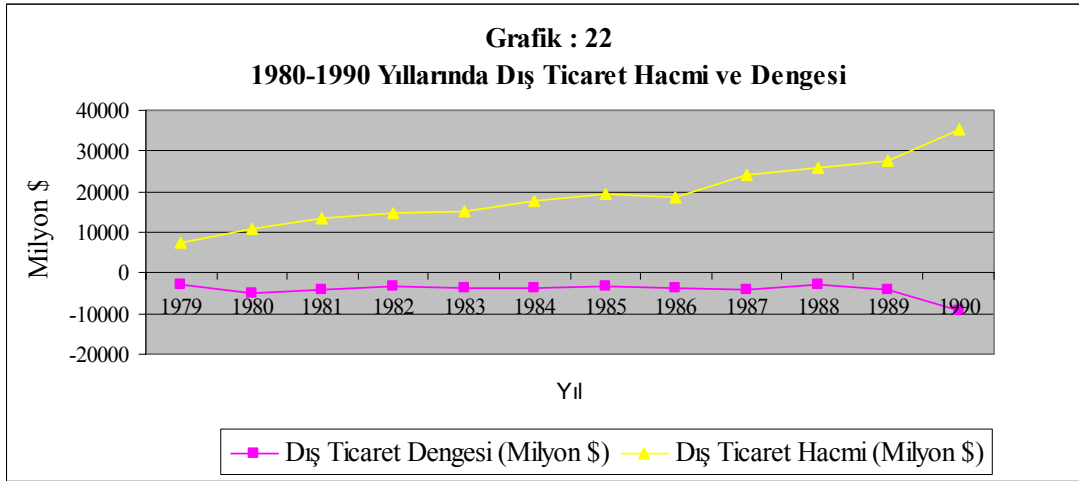
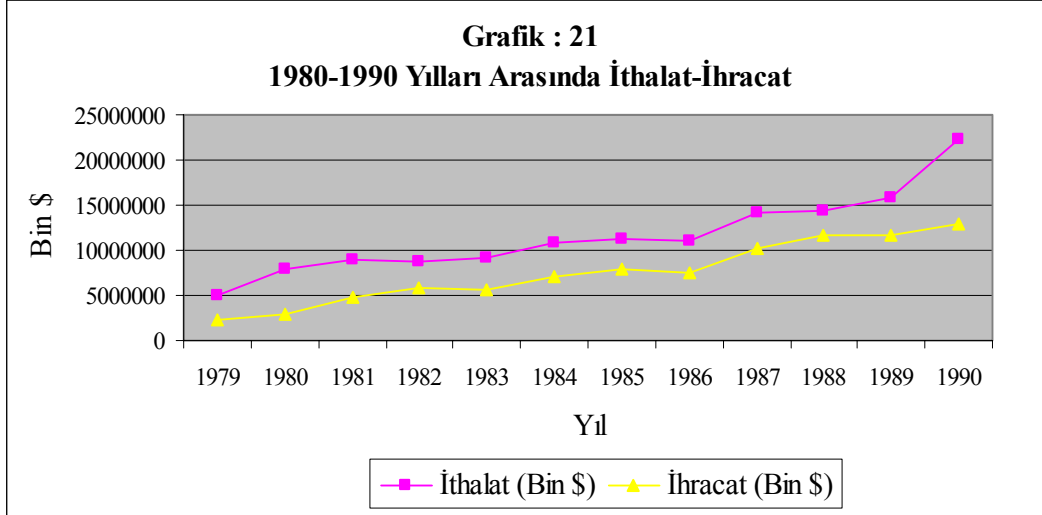
1985'e kadar hükümetler kamuoyuna karşı enflasyonu durdurmak için çaba harcadığı görüntüsünü vermişler de 1986'dan sonra enflasyonu önemsemez bir tavır içine girmişlerdir. Kalkınma hızını yükseltmeyi fiyat istikrarına tercih etmişler ve sonuçta GSMH 1986 ve 1987 yıllarında artış göstermiştir. Bu artışta 1986 yılında iç talepteki canlanmanın ve petrol fiyatlarındaki düşmenin yarattığı uygun uluslararası koşulların da katkısı mevcuttur. Sonuçta bu gelişmeler ekonominin hedeflenen uzun dönem büyüme hızının üzerinde büyümesine yol açmıştır. Bu süreç, 1987 yılında da devam etmiş ve büyüme hızı %9,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllardaki büyüme ekonomide enflasyonun kontrolden çıkması pahasına sağlanabildiğinden yüksek oranlı büyümeyi sürdürmek ve süreklilik kazanmasını sağlamak mümkün olmamıştır.

Ekonomideki dengesizlikleri gidermek amacıyla 1987 yılı sonunda kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları önemli ölçüde yükseltilmiş ve piyasalardaki dengenin yeniden kurulabilmesini sağlamak üzere Şubat 1988'de bir dizi önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin amacı, Türk Lirası cinsinden tutulan tasarrufların çekiciliğini ve dolayısıyla Türk Lirası'na olan talebi artırmak, ithalatı frenlemek, ihracatı tekrar canlandırmak ve kamu harcamalarını kısarak ekonomideki aşırı ısınmayı gidermek şeklinde özetlenebilir.

Kamu açıklarını kısmak için kamu yatırımlarının azaltılması, özel kesimin üretim ve yatırım kararlarını da olumsuz etkilemiştir. Faizlerin yükselmesi ise finansman maliyetlerini artırıcı ve üretimi yavaşlatıcı bir etken olmuştur. 1988 yılında reel GSMH büyüme hızı %1,5 olarak gerçekleşmiştir.

1980 yılı dış ticaret politikaları açısından bir dönüm yılı olmuş ithal ikameci sanayileşme politikasının terk edilmesiyle ithalat kademeli olarak liberalize edilirken

ihracatta da teşvik yönünde politikalara hız verilmiştir(Bulut, 2006, s.234). Uluslar arası piyasalardan sağlanan krediler sayesinde acil dış finansman sorunları aşılmış ve ithalat artırılabilmiştir. Yakın aralıklı mini devalüasyonlarla TL'nin aşırı değerlenmesi önlenmek istenmiş ve Türkiye ekonomisinin dışa açılması ve dünya ile bütünleşmesi kolaylaşmıştır. Sonuçta, hem ihracat hem de ithalat artmıştır.

84 yılında hükümet değişikliği ile ithalatta liberalizasyon sistemi değiştirilmiş ve ithalat çok büyük ölçüde serbestleştirilmiştir. 84'de %16 olan ithalat artışı 90'da %40'ın üzerine çıkmıştır. İthalattaki bu genişlemenin ihracattakinden fazla olması dış ticaret açıklarını mutlak olarak artırmıştır. Dış ticaret hacminin genişlemesine paralel olarak dış

ticaret açıkları da genişlemiştir. 84 yılında -3.623,3 milyon \$ olan dış ticaret açığı 89 yılında -4.167,5 milyon \$'a ve 90'da -9.342,8 milyon \$'a yükselmiştir.

211. 90'lı Yıllarda Ekonomik Büyüme ve İthalat

1990'lı yılların ilk yarısında (1994 hariç) ülkemizde oldukça hızlı bir büyümeye tanık olunmuştur. Düşük faiz, aşırı değeli Türk Lirası politikası ülkemiz girişimcilerine uygun finans ortamı yarattığı gibi sanayicilerin yatırım malları ithalatını artırarak yeni fabrika kurmalarına ve modernleştirme faaliyetlerine olanak vermiştir(PARASIZ, 2003, s.223).

İkinci el makine ithalatına serbestlik getirilmesi teknoloji düzeyi yüksek olan çok pahalı makineleri ithal etmek için yeterli finans gücü olmayan küçük ve orta boyutlu firmalar açısından ülkemizdeki düşük ücret oranıyla birlikte endüstriyel üretimde hem artışa hem de kalitenin yükselmesine neden olmuştur. Çünkü endüstrileşmiş ülkelerin terk ettikleri teknoloji yine de ülkemizdeki çok geri teknolojiye göre çok daha ileridir. Bu durum ülkemizin uluslar arası rekabet gücünü de artırmıştır.

Gümrük Birliği sürecinin ekonominin işleyişine ters düşen sübvansiyonları engellemesi, rekabetin kalite ve produktivite artışıyla olmasını zorlaması uluslararası standartlara uygun üretim çabalarını ön plana çıkarmıştır.

Tablo: 11

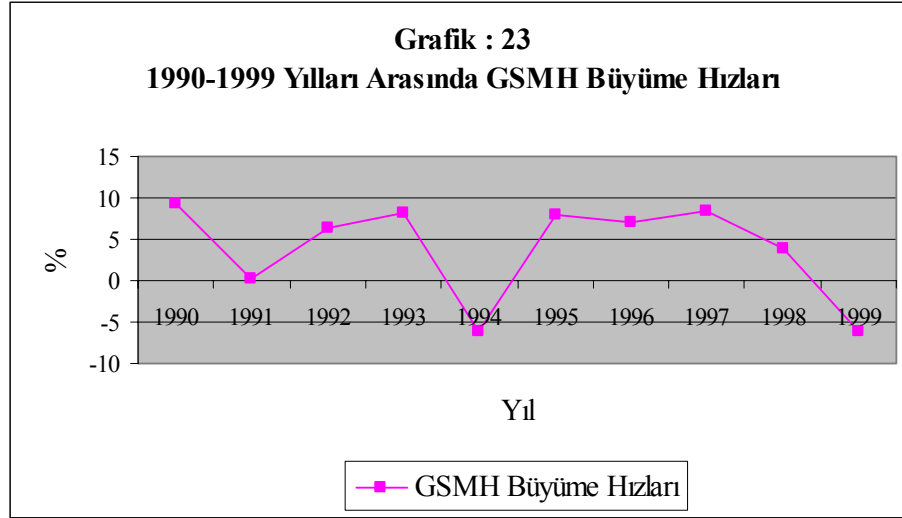
Türkiye'de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(1990–1999)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSMH Büyüme Hızları	9,4	0,3	6,4	8,1	-6,1	8	7,1	8,3	3,9	-6,1

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

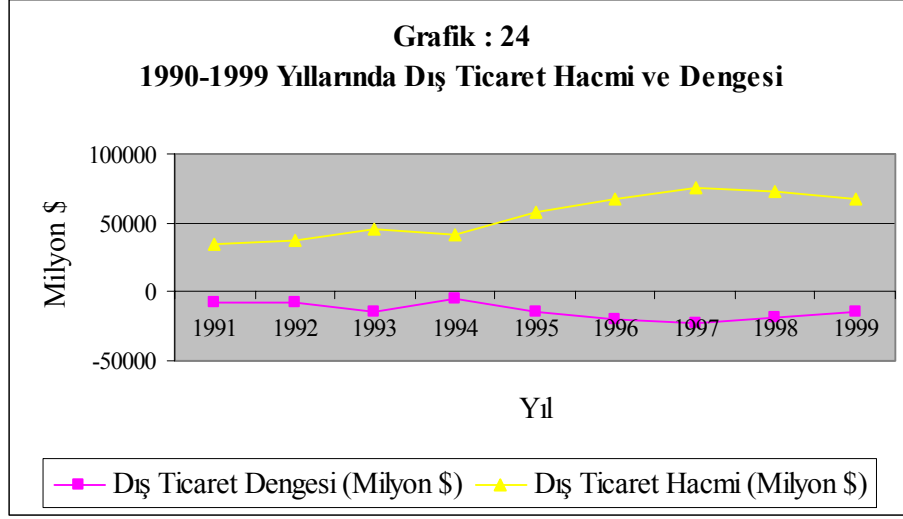
Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Türkiye Ekonomisi 1990–1995 yılları arasında 1994 yılı hariç yıllık ortalama yaklaşık %7 büyüme kaydetmiştir. 1990'lı yılların başında gerek dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve Körfez savaşı gibi faktörler, gerekse ülkemizde yaşanan yüksek enflasyon, kamu açıkları, artan iç ve dış borç stoğu gibi

kronikleşen sorunlar 1994 yılında bir ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur. Bu krizi önlemek için önce 26 Ocak 1994'te bir devalüasyon, sonrasında 5 Nisan Kararları olarak bilinen İstikrar Tedbirleri Paketi uygulamaya konmuştur(BULUT, 2006, s.234).

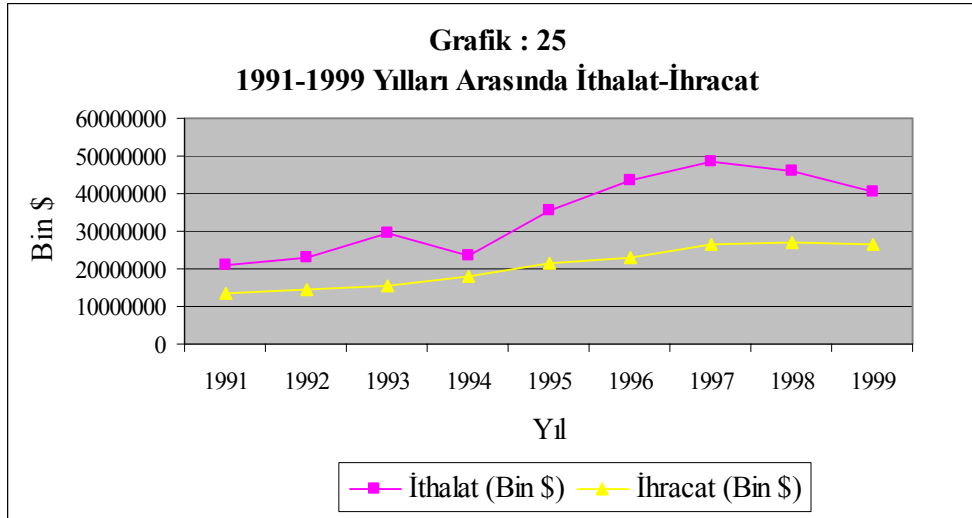

Fakat bu istikrar programı ekonomide stagfasyona neden olmuş, mal piyasasındaki talep daralması ekonominin bütün sektörlerini ciddi biçimde etkilemiştir. Kapasite kullanımı düşmüş, birkaç ay içinde 500 ila 600 bin kişi işini kaybetmiştir. Bu gelişmelerin sonucu olarak GSMH gerilemiş ve 1994 yılı büyüme hızı -%6,1 olarak gerçekleşmiştir. 1995 yılı 1994 yılındaki stagfasyonun ardından gelen bir toparlanma yılı olmuştur. 1996 ve 1997 yıllarında da sırasıyla %7,1 ve %8,3'lük yüksek oranlı büyüme gözlenmiştir. Bu olumlu tablo 1998 yılına kadar devam etmiştir. 1999 yılında, tekrar yüzde 6,1'lik gelir kaybı yaşanmıştır. 1999 yılında yaşanan bu gelir kaybının temel nedeni 1998 yılında yaşanan Rusya krizi ve 1999 yılında Adapazarı'nda yaşanan deprem felaketidir(ERTUNA, 2007, 56).

Dış ticaret açısından 1990'lı yıllara baktığımızda ithalat 1993 yılına kadar istikrarlı bir artış göstermiş, bu durum dış ticaret açıklarının da 1993 yılına kadar hızla artmasına neden olmuştur. 1980 yılında 5 milyar dolar dolaylarında olan dış ticaret açıkları 1993 yılında 14 milyar dolara ulaşmıştır. Bu dış ticaret açıkları 6,4 milyar dolar cari işlem açıklarına neden olmuş bu da 1994 yılı kriz ortamını hazırlamıştır.

1994 kriz yılında, kurların çok yükselmesi sonucunda ithalatta önemli bir düşüş olmuş, 1994 yılında artan ihracat, azalan ithalat nedeniyle dış ticaret açıkları 5 milyar dolara kadar (1980 düzeyi) daralmıştır. 1994 yılı başında TL'nin serbest piyasada %60 civarında devalüe edilmesi, Eximbank kredisi ve ihracat sigortası kapsamının genişletilmesi ödemeler bilançosunun açıklarının kapatılması konusunda alınan önlemlerdendir. Fakat bu önlemler sadece 1994 yılı açıklarının azalması konusunda etkili olmuştur.

Tablo: 12
Türkiye'de İthalat ve İhracat Değerleri ve % Değişimleri(1991–1999)

Yıl	İthalat (Bin\$)	İthalat Değişim (%)	İhracat (Bin\$)	İhracat Değişim (%)
1991	21.047.014	-5,6	13.593.462	4,9
1992	22.871.055	8,7	14.714.629	8,2
1993	29.428.370	28,7	15.345.067	4,3
1994	23.270.019	-20,9	18.105.872	18
1995	35.709.011	53,5	21.637.041	19,5
1996	43.626.642	22,2	23.224.465	7,3
1997	48.558.721	11,3	26.261.072	13,1
1998	45.921.392	-5,4	26.973.952	2,7
1999	40.671.272	-11,4	26.587.225	-1,4

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

1995 yılında ise ithalat %53,5'lik bir artış göstermiş ve yine dış ticaret dengesi açıkla kapanmıştır. 1996–1998 yıllarında ise dış ticaret bilançosu açıkları artmaya devam etmiştir. İhracat artışını sağlamak üzere alınan önlemlerin etkisi sınırlı kalmış ve ithalat ihracattan daha çok artış göstermiştir.

Hükümet 5 Nisan 1994 istikrar programının kısa vadeli önlemlerini, 1994 yılı içinde bir ölçüde kararlılıkla uygulayabildi. Bunun sonucu olarak, mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen durduruldu. Fakat programın yapısal reform öngören uzun vadeli önlemleri uygulanamadı ve ekonomik istikrarsızlıklar kronikleşti. Program uygulamasını takip eden yıllarda enflasyon, kamu gelir-gider dengesizliği, dış ticaret bilançosu açıkları gibi sorunlar devam etmiştir ve 2000'li yıllara girerken de sürmüştür.

1990'lı yılların sonunda yukarıda sayılan faktörler sonucu Türkiye ekonomisi yeniden krize sürüklenmiş ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleriyle karşı karşıya

kalmıştır. Bunun sonucunda IMF gözetiminde yeni bir istikrar programı uygulamaya konmuştur(AY-KARAÇOR, 2006, s.71).

212. 2000’li Yıllarda Ekonomik Büyüme Ve İthalat

Türkiye, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan iki krizle, IMF'nin öncülüğü ve denetiminde 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamada açıklanan yeni bir istikrar programını uygulamaya koymuştur. Önceleri "ulusal program ", daha sonra da "güçlü ekonomiye geçiş programı" (GEGP) olarak tanımlanan programın amacı "...güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır". Program eski düzene dönmenin artık mümkün olmadığını belirtmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2001, s.5).

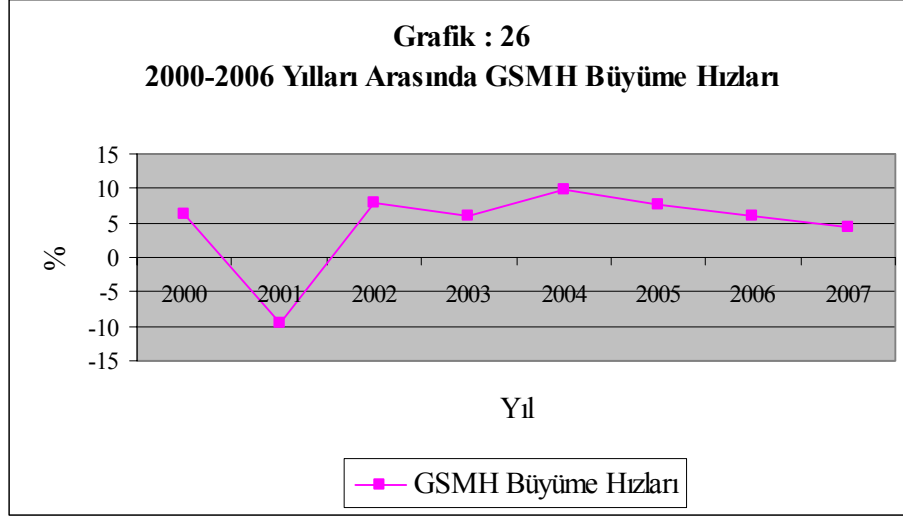
2001 krizi ve sonrasında uygulanan bu yapısal reform ağırlıklı program, ekonomide temel bir dönüşüme yol açmış ve ekonomide görece istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. 2001 yılında %9,5 gerileyen GSMH büyüme hızı bu yıldan sonra artış göstermiş ve 2004 yılında %9,9 artış göstererek rekor kırmıştır. Büyüme hızındaki bu olumlu tablo 2005 ve 2006 yıllarında da devam etmiştir. 2007 yılında ise büyüme hızı %5’lik hedefin gerisinde kalmış ve %4,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo: 13

Türkiye’de Sabit Fiyatlarla GSMH Büyüme Hızları(2000–2007)

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GSMH Büyüme Hızları	6,3	-9,5	7,9	5,9	9,9	7,6	6	4,5

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

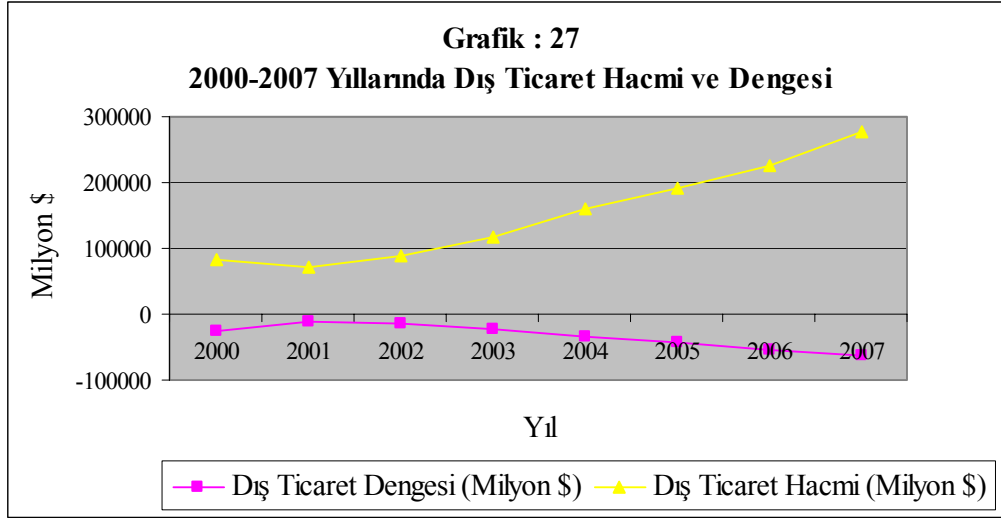
Bu dönemde büyümenin kaynaklarına bakıldığında faktör verimliliğinde meydana gelen artış ve iç ve dış talepteki gelişmeler dikkat çekmektedir. İç talep toplam tüketim ve yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Kriz sonrasında toplam tüketim harcamalarının artış gösterdiği görülmektedir. Tüketim harcamalarındaki bu artışın kaynağını ise özel tüketim harcamaları oluşturmaktadır. Dikkati çeken husus kamu tüketiminin artmamasıdır. Kamuda ciddi bir tasarruf söz konusudur. Bu durum kamu yatırım harcamaları için de geçerlidir. Buna karşılık büyümenin en önemli itici gücünün özel sektör yatırım harcamalarından oluştuğu görülmektedir (AY-KARAÇOR, 2006, s.75).

Net dış talep rakamlarına bakıldığında ise sürekli negatif değer verdiği görülmektedir. Yani dış talebin büyümeye katkısı negatiftir. Burada ithalatla büyüme arasındaki ilişkiye bakmak gerekmektedir. İthalatın büyük kısmının ara ve yatırım mallarından oluşması ithalat ile büyüme arasındaki bağı kuvvetlendirmektedir. Yüksek oranda gerçekleşen büyümenin önemli bir kaynağı büyük ölçüde ithalata dayalı olup, dış ticaret açığına yol açmaktadır.

Tablo: 14
Dış Ticaret Göstergeleri(2000–2007)

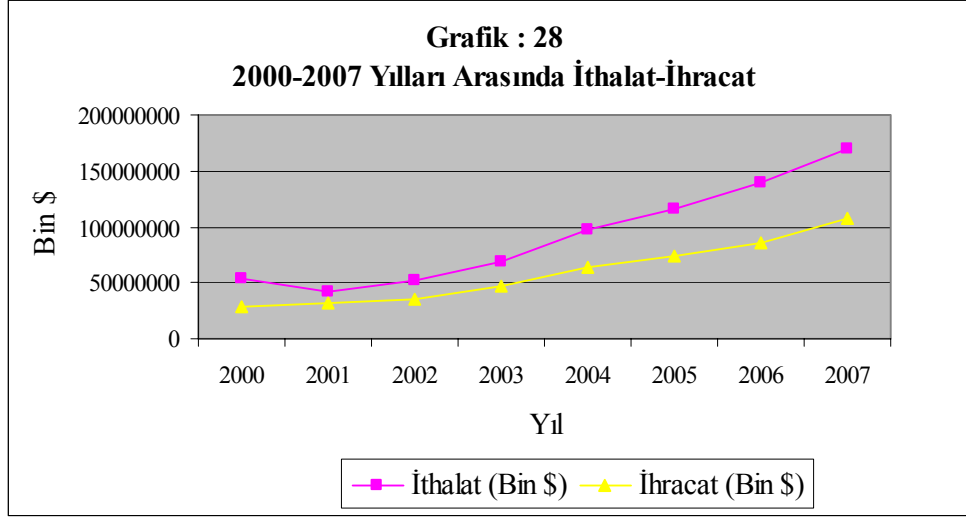
Yıl	İthalat (Bin\$)	İthalat Değişim (%)	İhracat (Bin\$)	İhracat Değişim (%)
2000	54.502.821	34	27.774.906	4,5
2001	41.399.083	-24	31.334.216	12,8
2002	51.553.797	24,5	36.059.089	15,1
2003	69.339.692	34,5	47.252.836	31
2004	97.539.766	40,7	63.167.153	33,7
2005	116.774.151	19,7	73.476.408	16,3
2006	139.576.000	19,5	85.535.000	16,4
2007*	170.057.000	21,8	107.213.000	25,3

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006, * TÜİK, İstatistik Yıllığı 2007

2001 kriz yılından sonra ithalatın seyrine bakıldığında sürekli artış görülmekte ve 2007 yılında %21,8 artış göstererek 170 Milyon \$'a ulaşmıştır. Bu dönemde ham petrol-doğalgaz ile imalat sanayi ürünleri ithalatında hızlı bir artış gözlenmiştir. Son yıllarda enerji açısından dışa bağımlılık artmakla birlikte, bu dönemde ham petrol ve doğalgaz ithalatındaki artış, genelde ithal fiyatlarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Son üç yılda,

uluslararası piyasalarda talebin artmasına bağlı olarak ham petrol ve doğalgaz fiyatlarında sürekli bir yükseliş gözlenmektedir. Nitekim 2002 yılında ham petrol ortalama ithal fiyatı 23,4 dolar/varil'den, 2007 yılında 70 dolar/varil civarına çıkmıştır(YÜKSELER-TÜRKAN, 2008, 13).

Aynı dönemde ihracattaki verimlilik artışları zorlanmakta ve İthalat gibi ihracatta sürekli artış görülmektedir. Aynı zamanda hem ithalatın hem de ihracatın artış göstermesi sonucu dış ticaret hacmi 277.270 Milyon \$ seviyesine kadar çıkmıştır. Fakat bu ihracat artışı yeterli olmamış ve ithalatın ihracatın üzerinde seyretmesi sonucu dış ticaret hacmi ile orantılı olarak dış ticaret açığı da artış göstermiştir. Grafik 27'de görüldüğü gibi dış ticaret açığındaki artış her geçen yıl daha da büyümüş ve 2007 yılında -62.844 Milyon \$ ile rekor kırmıştır.

İthalatın bileşimdeki değişime bakıldığında genellikle tüketim mallar üreten sektörlerin yer aldığı grupta ithalat artışı %16 ile genel ithalat artışı olan %21,8'in gerisinde kalmış ve bu grubun toplam ithalat içindeki payı %10,9'a gerilemiştir. Genellikle ara mallar üreten sektörlerin yer aldığı grupta ithalat artışı %24,1 ile genel ortalamanın üzerinde artış göstermiş ve bu grubun toplam ithalat içindeki payı %72,7'ye yükselmiştir. 2001 yılından itibaren, parasal olmayan altın ithalatının ana metal sanayi ithalatına dahil edilmesi ve son yıllarda bu ürün ithalatındaki hızlı artış, genellikle ara mallar üreten grubun toplam ithalat içindeki payının artmasında temel etken olmuştur.

Tablo: 15
İthalat ve Alt Kalemlerinde Yıllık Ortalama % Değişim(2000–2007)

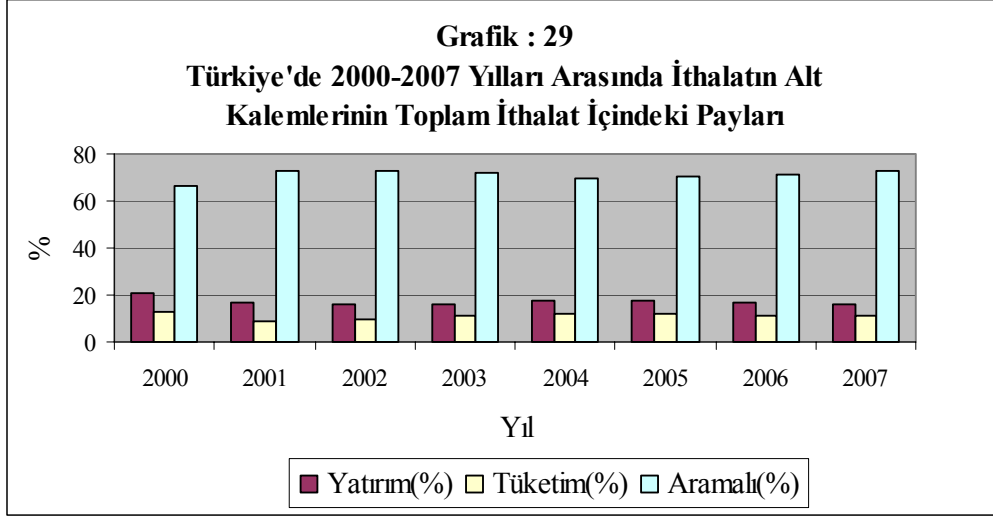
Yatırım Malı İthalatı	Tüketim Malı İthalatı	Aramalı Malı İthalatı	Toplam İthalat
15,8	16	24,1	21,8

Yatırım malı üreten sektörlerin yer aldığı grubun toplam ithalat içindeki payı da gerilemiştir. Özellikle, kriz yıllarında ekonomide yaşanan daralma ve yatırım harcamalarındaki düşüş, bu grubun ithalatını olumsuz etkilemiştir.

Tablo: 16
İthalatın Alt Kalemlerinin Toplam İthalat İçindeki Payları(2000–2007)

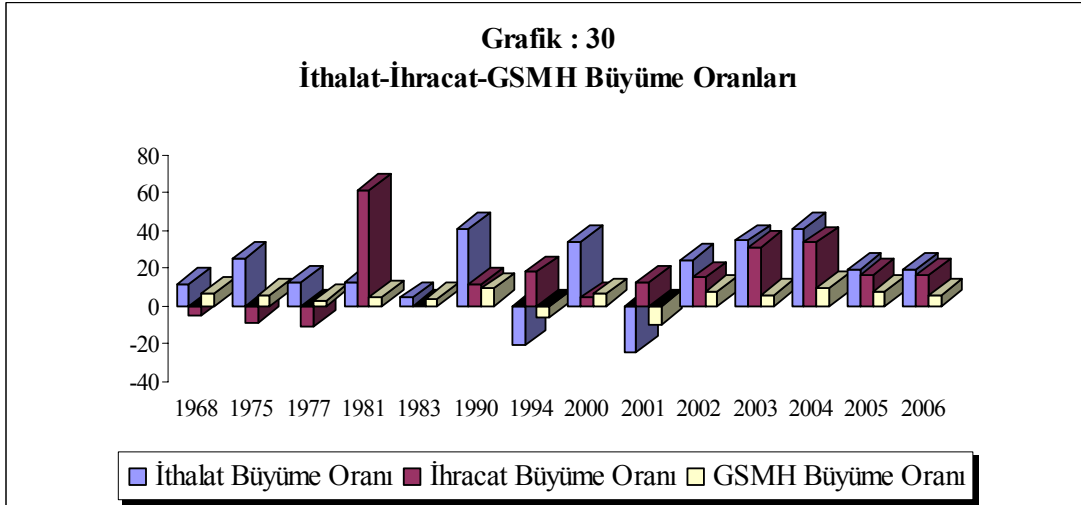
Yıl	Yatırım (%)	Tüketim (%)	Hammadde (%)
2000	20,9	12,7	66,1
2001	16,8	9,2	73,2
2002	16,3	9,5	73
2003	16,3	11,3	71,7
2004	17,8	12,4	69,3
2005	17,4	12	70,1
2006	16,7	11,5	71,4
2007	15,9	10,9	72,7

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923–2006

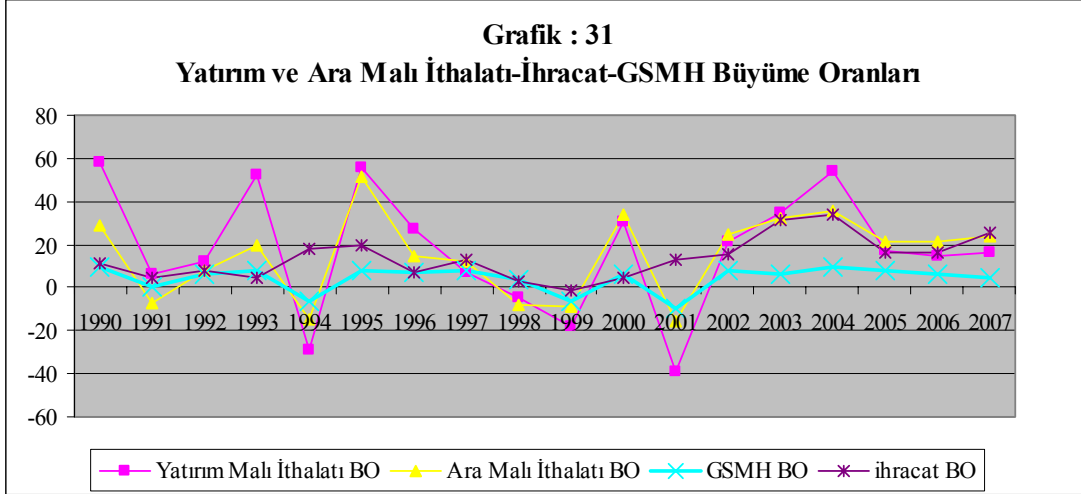
Grafik 29'da görüldüğü gibi ithalatın bileşiminde ara malı ithalatının ağırlığını koruması üretim yapısının ithalat girdiye bağımlılığı konusundaki tartışmaları hızlandırmıştır. Bir sonraki bölümde son yıllarda ithalatta ve imalat sanayi ithalatında meydana gelen rekor artışların nedenleri üzerinde durulacak ve dış ticaret dengesindeki bozulmanın yapısal ve konjonktürel nedenleri incelenecektir.

22. İthalat- İhracat- Ekonomik Büyüme Açısından Genel Değerlendirme

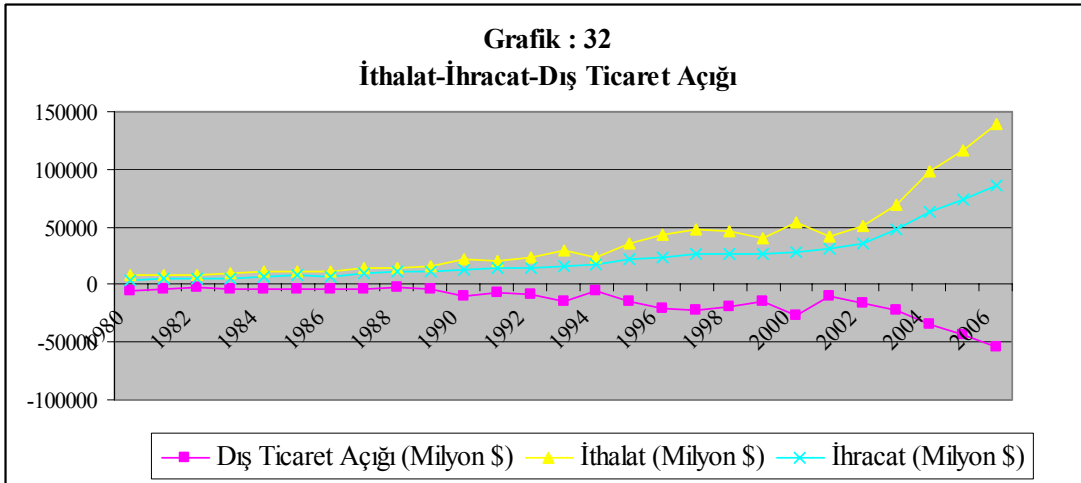

Grafik 30'da ithalat, ihracat ve GSMH büyüme oranlarını görmekteyiz. Grafikte ithalat büyüme oranları ile GSMH büyüme oranları arasında birliktelik olduğu görülmektedir. Örneğin 1968, 1975 ve 1977 yıllarında ihracatta negatif büyüme

gözlenmesine karşın GSMH büyüme oranları pozitif seyretmiştir. 1981 yılında ihracatta yüzde altmışın üzerinde büyüme gerçekleşmesine rağmen yine bu GSMH büyüme oranlarına yansımamıştır. Buna karşılık, 1994,2001 gibi kriz yıllarında ithalatta da GSMH’da da negatif büyüme gözlenmiştir. Bu örnekler bize Türkiye Ekonomisinde GSMH büyüme oranları üzerinde ithalatın ihracattan daha etkin olduğunu göstermektedir.

İthalatın alt kalemleri açısından değerlendirme yapıldığında ise yine ihracat büyüme oranı ve GSMH büyüme oranı arasında birliktelik görülmemekte ve özellikle yatırım malı ithalatı ile GSMH büyüme oranı arasında birliktelik söz konusudur.

Son olarak dış ticaret açıkları ve ithalat-ihracat ilişkisine baktığımızda ise dış ticaret açıklarının ihracattaki değişimlerden çok ithalattaki değişimlerden kaynaklandığını görmekteyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE'DE BÜYÜME VE İTHALAT İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

30. Literatür

Ülkemizde genel kanı ihracat artışının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu yönünde olduğundan yapılan araştırmalar genellikle ihracat ve GSMH değişkenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte ithalat ve ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ölçen çalışmalarda mevcuttur. Bu çalışmada ülkemiz dış ticaret ve ekonomik büyüme verileri ile yapılmış diğer çalışmalardan farklı olarak sadece toplam ithalat değil geniş ekonomik grupların sınıflamasına(GEGS) göre ithalat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerde test edilmiştir. Aşağıda önce Türkiye verileri ile yapılmış çalışmalar için literatür daha sonra da farklı ülke verileri ile yapılmış çalışmalar için literatür özetlenmiştir.

Gerni-Emsen-Değer(2008), 1980–2006 dönemi Türkiye yıllık verilerinden hareketle Feder (1982)'in metodolojisinden yararlanarak Türk ekonomisinde ihracat-ekonomik büyüme ilişkilerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Büyüme eşitliği tahmin sonuçlarında ihracatın, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve olumlu etkilerine rastlanmışken, ithalat büyümesinin modele dahil edilmesiyle, ihracatın istatistiki açıdan anlamlılığını kaybettiğini gözlemlemişler ve Türkiye ekonomisinde ihracata dayalı büyüme süreçlerinin ithalattan kaynaklandığı yorumunu yapmışlardır. Elde ettikleri bulgulara dayanarak ithalatın toplam mal ihracatının önemli bir determinantı olduğunu belirtmişlerdir(DEĞER ve diğ., 2008, s.17).

Yardımcı(2007), ihracat ve ithalat yoluyla ortaya çıkan bilgi taşmalarının ev sahibi ülkede teknolojik gelişme hızını arttırarak, ekonomik büyüme performansını olumlu yönde etkileyeceğini öne süren Modern büyüme teorilerini dikkate aldığı çalışmasında, Türkiye'de 1968–2002 döneminde dış ticaret ve ekonomik büyüme verileri arasındaki

uzun dönemli ilişkileri eşbütünleşme analizine dayalı olarak incelemiştir. Yardımcı yıllık veriler kullanıldığı bu çalışmada eşbütünleşme için Johansen ve Pesaran Sınır Testi tekniklerine başvurmuştur. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de incelen dönemde ithalat politikalarının ve ithalattan kaynaklanan pozitif yayılmaların diğer değişkenlere göre ekonomik büyüme üzerinde daha belirleyici olduğu tespiti yapılmıştır(YARDIMCI, 2007, s.16).

Artan- Berber(2004), temel amacı kamu kesimi büyüklüğü'nün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini test etmek olan çalışmalarında kamu harcamaları, yatırım harcamaları ve GSYİH değişkenleri yanında ithalat ve ihracat değişkenlerini de modele dahil etmişlerdir. 1987–2003 dönemi üçer aylık verilerle yaptıkları çalışmanın test sonuçlarına göre, uzun dönemde ekonomik büyüme ile kamu harcamaları, yatırım harcamaları ve ihracat arasında pozitif, ekonomik büyüme ile ithalat arasında negatif bir ilişki söz konusudur(ARTAN-BERBER, 2004, s.22).

Türkiye ekonomisini dikkate alan Tuncer(2002), 1980–2000 dönemi için üçer aylık verilerden hareketle ihracat, ithalat, yatırımlar ve GSYİH arasındaki nedensellik ilişkilerini, Vektör Otoregressif (VAR) model eşliğinde inceleme konusu yapmıştır. Çalışmada yapılan Granger nedensellik testlerinin sonucunda, ithalat ve GSYİH arasında iki yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ithalat ve ihracat arasında ise tek yönlü (ithalattan ihracata doğru) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular, Türkiye ekonomisinde ithalata dayalı ihracat ve ithalata dayalı büyüme düşüncesini desteklemektedir. Öte yandan, çalışmada ihracat ve GSYİH arasında sadece tek yönlü (GSYİH'dan ihracata doğru) nedensel bir ilişkinin tespiti ihracata dayalı büyüme düşüncesine gölge düşürmektedir(TUNCER, 2002, s.90).

Yavuz(1999)'da yaptığı çalışmada Türkiye'nin 1980–1998 döneminde gerçekleştirdiği ekonomik büyüme ve dış ticaret performansını değerlendirmiştir. Uygulanan ampirik modeller sonucunda, ihracat ve ithalat ile GSMH arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmesinin yanında, Türkiye için ihracata dayalı bir ekonomik kalkınma programının sürdürülebilirliği görülmektedir. Ancak ithalatın da yurtiçi üretimde ve ekonomik kalkınmada önemli olduğu belirtilmiştir(YAVUZ, 1999, s.1).

GEGS'na göre ithalatın (Sermaye ve aramalı ithalatı) ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini hedef alan teorik açıklamaların test edilmesine yönelik kısıtlı bir literatür son yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kısıtlı literatür içerisinde Esfahani önemli bir başlama noktası olarak ele alınabilir. Feder' in metodolojisini aramalı ithalatını da içerecek şekilde genişleten Esfahani, ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki anlamlı ve pozitif etkilerinin, modele aramalı ithalatının dahil edilmesiyle kaybolduğunu bulmuştur. Hatta bazı dönemlerde ihracat katsayısının negatife dönmesi, çalışmanın çarpıcı bulguları arasındadır(ESFAHANI, 1991, s.114).

Benzer şekilde Lee, kişi başına gelirin büyüme oranı ile okullaşma oranı, yatırımların GSYİH içindeki payı ve nüfus artış hızı değişkenleri yanında yerli sermaye mallarına ithal edilen sermaye mallarının oranını da dikkate aldığı çalışmasında, 1960–1985 dönemi ve 89 ülke verilerine analizlerinde yer vermiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, yatırımlardaki toplam sermaye malı ithalatının oranı ile kişi başına gelir büyümesi arasında (özellikle GOÜ'lerde) pozitif bir ilişkinin olduğunu teyit etmektedir. Dolayısıyla Lee, ithal edilen sermaye mallarının yurtiçinde üretilen sermaye mallarına oranla daha yüksek bir verimliliğe sahip olduğu yorumunu yapmıştır(LEE, 1995, s.108).

Öte yandan Zhang ve Zou, GOÜ'lerdeki ekonomik büyüme ve yabancı teknoloji ithalatı arasındaki ilişkileri ele aldıkları çalışmalarında, 1965–1988 dönemi ile 53 GOÜ için analizler yapmışlardır. Yazarlara göre, GOÜ'lerdeki ekonomik kalkınma süreçleri gelişmiş ülkelerdeki süreçlerden farklılaşmaktadır. GOÜ'lerdeki verimlilik artışları, bu ülkelerdeki yenilikçilik-icatçılık yanında, ithal edilen yabancı araç ve gereç ile transfer edilen yabancı teknolojiye de bağlıdır. Yazarlar, GSYİH'da yabancı sermaye malı ithalatının payı ile yurtiçi yatırımların GSYİH içindeki payının, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgular, yabancı teknoloji transferinin, ele alınan bütün GOÜ'lerin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Zhang ve Zou 'ya göre elde edilen bulgular, "yabancı teknoloji ithalatının, GOÜ'ler arasındaki gelir büyüme oranı farklılıklarının anlaşılmasında anahtar bir unsur olduğu yönündeki hipotezi" teyit etmektedir(ZHANG-ZOU, 1995, s.29).

Japonya ve Güney Kore'deki ekonomik büyümenin ihracata mı, yoksa ithalata mı dayalı olduğunu inceleme konusu yapan Lawrence ve Weinstein, bu iki ülkenin endüstri

düzeyindeki toplam faktör verimliliği üzerine çeşitli değişkenlerine ilave olarak ihracat ve ithalatın etkilerini de ele almışlardır. Çalışmada 38 imalat sanayi endüstrisine ait 1963–1983 dönemine için beşer yıllık veriler kullanılarak regresyon analizleri yapılmıştır. Japonya için özellikle 1964–1973 dönemi için elde edilen bulgular, tarife azalışları ve artan ithalatın Japon ekonomisi için faydalı sonuçlar doğurduğu yönündedir. İthalat artışının toplam faktör verimliliği üzerindeki olumlu ve istatistiki açıdan anlamlı etkisini yazarlar iki nedene bağlamaktadırlar: (1) ithalat vasıtasıyla ortaya çıkan yabancı firma rekabetinden dolayı endüstrilerdeki firma kalitesi yükselebilir ve dolayısıyla rekabetçi ürünlerin ithalatı, yenilikçiliği teşvik edebilir ve (2) daha kaliteli ara mallarına erişmek, toplam faktör verimliliğini artırabilir. Japonya için elde edilen bulgular, rekabetçi baskılar ve yabancı rakiplerden potansiyel öğrenme etkilerinin, büyüme için önemli araçlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada G.Kore için de aynı sonuçlar bulunmuştur(LAWRENCE-WEINSTEIN, 1999, s.23–24).

Mody ve Yılmaz, yurtdışında üretilen ve ithal edilen sermaye mallar arasında tam ikamenin bulunmadığı durumundan hareketle sermaye mallarına yapılan yatırımlar ile ihracat rekabetliliği arasındaki ilişkileri, gelişmiş, ihracata dayalı GOÜ'ler ve ithal ikameci GOÜ'ler açısından analiz etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular, ithal edilen sermaye mallarının gelişmiş ve ihracata dayalı GOÜ'lerde önemli bir maliyet azaltıcı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulgulardan hareketle yazarlar, bilgi transferinin bir aracı olarak ticaretin önemi üzerinde dikkatleri çekmektedirler(MODY-YILMAZ, 2002, s.41).

Son yıllarda hizmetler sektörünün yurtdışı ekonomik büyüme üzerinde (özellikle de gelişmiş ülkelerde) öneminin giderek artması üzerine dikkatleri çeken Li ve diğerleri, 82 (20'si gelişmiş 62'si GOÜ) ülkeden oluşan bir paneli dikkate alarak, ekonomik büyüme üzerine hizmetler ithalatının etkisini dinamik bir panel yaklaşımıyla inceleme konusu yapmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgular, hizmet ithalatının gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyarken, GOÜ'lerde ise negatif bir ilişkinin varlığı belirlenmiştir. Öte yandan bütün ülke grupları için imalat sanayi ithalatının, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu bulgusu, imalat sanayi ithalatının teknolojinin uluslararası yayılımının önemli bir aracı olduğuna yorumlanabilir(LI ve diğ., 2003, s.11-12).

İthalat vasıtasıyla teknoloji transferinin gerçekleştirildiği durumu ele alan bir diğer çalışmada Chuang, "ticaret-uyarılmış öğrenme hipotezi"ni test etmeye çalışmıştır. "Ticaret-uyarılmış öğrenme hipotezi", teknolojinin yayılımı vasıtasıyla ortaya çıkan öğrenme etkilerine vurgu yapmaktadır. Yani teknoloji ithalatının yurtiçinde üretime koşturulması ve buradan da dış satıma yönelimi, öğrenme etkilerinin en önemli unsurudur. Öğrenme, bir ülkeye yeni ürünler üretmeye imkan verir ve yüksek katma değerli ürünlerin ihracatını olası kılar. Bu etki, yurtiçi üretimin verimliliğini artırmak için teknolojik olarak gelişmiş yeni mallar ithal etme ihtiyacını hızlandırır. Böylece ithalat ve ihracat, öğrenme süreçlerini kuvvetli hale getirir. Chuang, yatay kesit verileri kullanarak uzun dönem büyüme üzerine ticaret uyarılmış öğrenmenin etkisini test etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, uzun dönem ekonomik büyüme üzerine ticaret uyarılmış öğrenme etkisinin, pozitif ve anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, ticarete açılmanın yeni teknolojilere erişmeden kaynaklanan kazançlar için önemli fırsatlar yarattığının, bununla birlikte bu durumun az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümesini artırmak için gerekli fakat yeterli şart olmadığı da dile getirilmiştir. Chuang'a göre teknolojik olarak gelişmiş ülkelerle ticaret yapma, öğrenme etkisini teşvik ederek ve güçlendirerek sonuçta uzun dönem büyümeyi hızlandırır(CHUANG, 2002, s.150).

Brezilya ve Meksika'da imalat sanayi ihracatı ile sermaye malı ithalatının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini sırasıyla 1955–1990 ve 1959–1990 dönemleri için inceleme konusu yapan Alam, yaygın inancın aksine, bu iki ülkede ihracata dayalı büyümeyi destekleyen bulgulara ulaşamamıştır. Çalışmada yapılan üç farklı eş bütünleşme testleri, ihracata dayalı büyüme hipotezini reddetmiştir. Bununla birlikte ithal edilen sermaye mallarının, Brezilya ve Meksika'nın ekonomik büyümesi üzerinde oldukça anlamlı etkilere sahip olması, ithalata dayalı büyüme görüşünü destekler niteliktedir(ALAM, 2003, s.102).

1960–2000 dönemi için Etiyopya'da aramalı ve sermaye malı ithalatının ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini araştıran Pawlos, bu iki dönem için aramalı ithalatının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı etkilerine ulaşılmıştır. Bununla birlikte söz konusu dönemler için sermaye malı ithalatının reel GSYİH büyümesi üzerinde negatif etkilerine rastlanmıştır. Yazar, sermaye malı ithalatının ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini, mal ve hizmet üretiminde ithal

edilen sermaye mallarının etkin olmayan kullanımına bağlamaktadır(PAWLOS, 2004, s.24–25).

Asya'nın hızlı büyüyen ekonomilerindeki verimlilik artışının ihracattan mı, yoksa ithalattan mı kaynaklandığını çok değişkenli VAR analizi ile inceleme konusu yapan Thangavelu ve Rajaguru, uluslararası ticaretin bu ülkelerdeki verimlilik ve üretim artışında önemli bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Ticaretin verimlilik ve büyüme üzerindeki bu öneminin yanında, yazarlar ithalatın, ticaret ve büyüme arasındaki güçlü bir bağ oluşturduğunu da belirlemişlerdir. Elde edilen sonuçlar, ihracat ve ithalatın işgücü verimliliği üzerinde farklılaşan etkilere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin çalışmadan elde edilen uzun dönem bulgular, Hong Kong, Endonezya, Japonya, Tayvan ve Tayland için ihracattan işgücü verimliliği büyümesine doğru herhangi bir nedensel ilişkiyi göstermemiştir. Buna karşılık Hindistan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayvan'da ithalata dayalı verimlilik büyümesini destekleyecek şekilde ithalattan verimlilik büyümesine doğru anlamlı nedensellik ilişkileri bulunmuştur(THANGAVELU-RAJAGURU, 2004, s.1090).

Öte yandan, ithal edilen makine ve ekipman vasıtasıyla gerçekleştirilen teknoloji transferinin her zaman üretim artışına neden olmayacağına dair görüşler de söz konusudur. Örneğin Teixeira ve Fortuna'na göre tamamlayıcı teknolojik gelişmelerin mevcut olmadığı bir ülkeye makine ve ekipman ithalatı yoluyla yaratılan yeni teknolojilerin, üretim ve verimlilik üzerine etkisinin sınırlı kalacağı vurgulanmıştır. Yazarlar 1960–2001 döneminde Portekiz ekonomisini dikkate alarak toplam faktör verimliliğindeki artışlar üzerine teknoloji yayılımının bir kanalı olan sermaye malı ithalatının etkisini inceleme konusu yapmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgular, gecikmeli sermaye malı ithalatı vasıtasıyla beşeri sermayenin dolaylı etkisinin Portekiz'in uzun dönemli toplam faktör verimliliğinde kritik bir öneme sahip olduğu yönündedir(TEIXEIRA-FORTUNA, 2006, s.20).

Özetle ilgili literatüre dayanarak aramalı ve sermaye malı ithalatının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler doğurduğu ileri sürülebilir. Özellikle GOÜ'lerde aramalı ve sermaye mallarının ekonomik büyüme üzerindeki önemi aşikardır. Sermaye malı ithalatı vasıtasıyla gerçekleştirilen teknoloji transferi, toplam faktör verimliliğini artırarak, ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Diğer taraftan, aramalı ve sermaye malı ithalatının

öneminin yanında, GOÜ'lerin önemli sorunlarından birisi artan ithalat bağımlılığının neden olduğu dış ticaret ve cari açık sorunudur. Daha açık bir ifadeyle, ekonomik büyümeyi teşvik edecek aramalı ve sermaye malı ithalatının sağlam kaynaklarla finanse edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde artan ödemeler bilançosu açıkları, ekonomik krizleri tetikleyerek aramalı ve sermaye malı ithalatının büyüme etkilerini gölgeleyebilir.

31. Veri Seti

Model çözümlerinde kullanılan veri seti, TCMB Veri Tabanı ve TÜİK'in istatistik yıllıklarından yararlanarak oluşturulmuştur. Veriler yıllık olup 1968–2006 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın veri setini oluşturan değişkenlerden, GNP; Gayri safi milli hasılayı, M; Toplam ithalatı, I; Yatırım malı ithalatını RM; Aramalı ithalatını ve C; Tüketim malı ithalatını temsil etmektedir. Değişken sembollerinin önündeki "R" harfi ilgili değişken serisinin reel olduğunu, "L" harfi ilgili değişken serisine logaritmik dönüşümün yapıldığını, D sembolü ise değişkenin birinci mertebe farkının alındığını göstermektedir.

32. Yöntem ve Bulgular

320. Birim Kök Testi

Durağan olmayan serilerde regresyon analizleri yüksek test istatistiklerine ve sahte regresyon sonuçlarına yol açabileceğinden nedensellik testinden önce serilerin durağanlığını belirlemek için birim kök Testi uygulanmıştır. Durağanlık testlerinde kullanılan çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bunlardan Dickey-Fuller (DF) ve Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) uygulamada en çok başvurulan yöntemlerin başında gelmektedir. ADF testi DF denklemlerine bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin ilave edilmesiyle yapılmaktadır(GUJARATI,1999, s.720). ADF regresyonu aşağıdaki şekilde formüle edilebilir.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Denklemden $\delta = 0$ olup olmadığı test edilmektedir. Boş hipotez “ $H_0: \delta = 0$ ” dir. Yani “ H_0 : Seri birim kök içermektedir” şeklindedir. Boş hipotez reddedilirse serinin durağan olduğu,

kabul edilirse serinin durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Optimal gecikme uzunlukları belirlemede AIC kriteri esas alınmıştır. Birim kök testine ait sonuçlar Tablo17’de verilmiştir ve optimal gecikme uzunlukları parantez içinde gösterilmiştir.

Tablo: 17
Birim Kök Testi Sonuçları

	DEĞİŞKENLER		C	KARAR		C+T	KARAR
SEVİYESİNDE	LM	t_h	0.0133 ⁽⁷⁾	H_0	t_h	-3.1683 ⁽⁷⁾	H_0
		t_t	-2.9591*	KABUL	t_t	-3.5614*	KABUL
	LC	t_h	-0.2407 ⁽³⁾	H_0	t_h	-3.6335 ⁽³⁾	H_0
		t_t	-2.9472*	KABUL	t_t	-3.5426*	RED
	LY	t_h	-0.2489 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-2.6395 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9399*	KABUL	t_t	-3.5312*	KABUL
	LRM	t_h	-1.9512 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-2.7449 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9399*	KABUL	t_t	-3.5312*	KABUL
	LRGDP	t_h	-0.5569 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-2.5866 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9399*	KABUL	t_t	-3.5312*	KABUL
	LRGNP	t_h	-0.3699 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-2.7307 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9399*	KABUL	t_t	-3.5312*	KABUL
1. FARKINDA	DLM	t_h	-3.6211 ⁽⁵⁾	H_0	t_h	-2.9261 ⁽⁵⁾	H_0
		t_t	-2.9558*	RED	t_t	-3.5562*	KABUL
	DLC	t_h	-3.7186 ⁽³⁾	H_0	t_h	-4.1555 ⁽³⁾	H_0
		t_t	-2.9499*	RED	t_t	-3.5468*	RED
	DLY	t_h	-8.1516 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-6.4408 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9422*	RED	t_t	-3.5348*	RED
	DLRM	t_h	-3.4808 ⁽⁵⁾	H_0	t_h	-2.2345 ⁽⁵⁾	H_0
		t_t	-2.9558*	RED	t_t	-3.5562*	KABUL
	DLRGDP	t_h	-6.5653 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-5.8978 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9422*	RED	t_t	-3.5348*	RED
	DLRGNP	t_h	-6.6908 ⁽⁰⁾	H_0	t_h	-6.0557 ⁽⁰⁾	H_0
		t_t	-2.9422*	RED	t_t	-3.5348*	RED

Anlamlılık düzeyi 0.05 dir. C:sabitli trendsiz denklem, C+T: sabitli trendli denklem

Tüm logaritması alınmış değişkenler için seviyesinde sabitli trendsiz denklemin test sonucuna göre H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu değişkenlerin serileri durağan değildir ve birim kök içermektedirler.

Seviyesinde trendli sabitli denklemlerle yapılan testte LC değişkeni için $t_h > t_t$ olduğu için H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu değişkenin serisi durağandır ve birim kök içermemektedirler.

Seviyesinde trendli modelde diğer değişkenler için $t_h < t_t$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu değişkenlerin serileri durağan değildir ve birim kök içermektedirler.

ADF testinin denklemlerinde bağımlı değişkenin birinci farkı alınarak yapılan sabitli trendsiz denklemin test sonucuna göre, tüm değişkenlerde $t_h > t_t$ olduğu için H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu değişkenlerin serileri durağandır ve birim kök içermemektedirler.

321. Granger Nedensellik Testi

İki zaman serisi arasındaki nedensellik Granger (1986) katkılarıyla geliştirilmiştir. Bu test değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını, eğer varsa ilişkinin yönünü, hangisinin neden hangisinin sonuç olduğunu belirlemek amacıyla kullanılan yöntemdir. Bu testin yapılabilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Granger nedensellik testi aşağıdaki iki regresyon denkleminin tahminini gerektirmektedir (BARIŞIK-DEMİRCİOĞLU, 2006, s.77).

$$\Delta X_t = \sum_{j=1}^m a_j \Delta X_{t-j} + \sum_{j=1}^q b_j \Delta Y_{t-j} + u_t$$

$$\Delta Y_t = \sum_{j=1}^r c_j \Delta Y_{t-j} + \sum_{j=1}^s d_j \Delta X_{t-j} + v_t$$

Bu modelde a_j, b_j, c_j, d_j = gecikme katsayıları, m, q, r, s = gecikme dönemleri, u, v = hata terimleri, Δ = fark alma operatörüdür. Tüm b ve d katsayılarının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadıkları F-testi yardımıyla bulunarak aşağıdaki hipotezler sınanır.

$H_0 = b_1 = b_2 = b_3 = \dots = b_q = 0$ Bu hipotez kabul edilirse Y'den X'e nedensellik yoktur. Bu hipotez reddedilirse Y'den X'e bir nedensellik vardır.

$H_0 = d_1 = d_2 = d_3 = \dots = d_s = 0$ Bu hipotez kabul edilirse X'den Y'ye nedensellik yoktur. Hipotez reddedilirse X'den Y'ye bir nedensellik vardır. Her iki hipotez reddedilirse çift

yönlü nedensellik vardır. İki hipotezden biri kabul diğeri reddedilirse tek yönlü nedensellik vardır. Her iki hipotez reddedilmezse X ve Y değişkenleri arasın-da bir nedensellik yoktur. Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo: 18
Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Denklemler	F Testi	Signif	KARAR
DLRGNP=DLRGNP(1) DLRGNP=DLRGNP(1)+DLY(2)	F(2,29)= 3,037	0.061	DLY→DLRGNP
DLY=DLY(1) DLY=DLY(1)+DLRGNP(1)	F(1,34)= 0,937	0.339	nedensellik yok
DLRGNP=DLRGNP(1) DLRGNP=DLRGNP(1)+DLM(2)	F(2,32)= 1,809	0.180	DLM→DLRGNP
DLM=DLM(1) DLM=DLM(1)+DLRGNP(1)	F(1,34)=5,670	0.023	DLRGNP→DLM
DLRGNP=DLRGNP(1) DLRGNP=DLRGNP(1)+LC(1)	F(1,34)=0,119	0.731	nedensellik yok
LC=LC(2) LC=LC(2)+DLRGNP(2)	F(2,32)=4,472	0.019	DLRGNP→DLC
DLRGNP=DLRGNP(1) DLRGNP=DLRGNP(1)+DLRM(3)	F(1,30)= 1,996	0.135	DLRM→DLRGNP
DLRM=DLRM(1) DLRM=DLRM(1)+DLRGNP(1)	F(1,34)=4,867	0.034	DLRGNP→DLRM
DLRGNP=DLRGNP(1) DLRGNP=DLRGNP(1)+DLC(1)	F(1,34)=0,028	0.866	nedensellik yok
DLC=DLC(1) DLC=DLC(1)+DLRGNP(1)	F(1,34)=0,537	0.468	nedensellik yok

Granger nedensellik testinde yatırım malı ithalatı değişkeni ile reel GSMH değişkeni arasında tek yönlü kuvvetli bir nedensellik gözlenmiştir. Nedenselliğin yönü yatırım malı ithalatından GSMH’ya doğrudur ve anlamlılık düzeyi %6 dır. Bununla birlikte toplam ithalat değişkeni ve aramalı ithalatı değişkeni ile GSMH değişkeni arasında çift yönlü nedensellik söz konusudur. Fakat bu değişkenlerden GSMH’a yönelik nedenselliğin

anlamlılık seviyesi çok güçlü değildir. GSMH'dan toplam ithalat, aramalı ithalatı ve tüketim malı ithalatına yönelik nedensellik ise yüksek anlamlılık seviyesine sahiptir.

Granger nedensellik testinde gecikme uzunlukları FPE kriterine göre belirlenmiştir. FPE kriterini esas alan Hsiao nedensellik testi sonuçları ise Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo: 19
Hsiao Nedensellik Testi Sonuçları

Denklemler	FPE	Nedenselliğin Yönü
DLRGNP=DLRGNP(1)	0.00188	nedensellik yok
DLRGNP=DLRGNP(1)+LC(1)	0.00198	
DLRGNP=DLRGNP(1)	0.00188	nedensellik yok
DLRGNP=DLRGNP(1)+DLM(2)	0.00194	
DLRGNP=DLRGNP(1)	0.00188	DLY→DLRGNP
DLRGNP=DLRGNP(1)+DLY(2)	0.00182	
DLRGNP=DLRGNP(1)	0.00188	nedensellik yok
DLRGNP=DLRGNP(1)+DLRM(3)	0.00197	
DLRGNP=DLRGNP(1)	0.00188	nedensellik yok
DLRGNP=DLRGNP(1)+DLC(1)	0.00198	
LC=LC(2)	0.10393	nedensellik yok
LC=LC(2)+DLRGNP(2)	0.15214	
DLM=DLM(1)	0.03897	DLRGNP→DLM
DLM=DLM(1)+DLRGNP(1)	0.03526	
DLY=DLY(1)	0.05871	nedensellik yok
DLY=DLY(1)+DLRGNP(1)	0.06032	
DLRM=DLRM(1)	0.03990	DLRGNP→DLRM
DLRM=DLRM(1)+DLRGNP(1)	0.03686	
DLC=DLC(1)	0.09876	nedensellik yok
DLC=DLC(1)+DLRGNP(1)	0.10265	

Hsiao nedensellik yönteminde de Granger nedensellik testinde olduğu gibi yatırım malı ithalatından (DLY) reel GSMH (DLRGNP)'ya doğru nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca reel GSMH (DLRGNP)'dan aramalı ithalatına ve toplam ithalata doğru da nedensellik belirlenmiştir.

322. Engle-Granger Koentegrasyon Analizi

Koentegrasyonun varlığı değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Koentegrasyon analizinde Engle-Granger (1987) yaklaşımı yaygın kullanılmaktadır. Engle-Granger yöntemi aynı derecede durağan iki değişken arasındaki koentegrasyon analizine dayanır. Koentegrasyon denklemlerinden elde edilen hata terimleri durağan ise değişkenlerin koentegre olduğu ve bu değişkenlerden oluşan sistemin uzun dönem bir denge noktasına sahip olduğu kabul edilir (TERZİ-OLTULULAR, 2004, s.225).

Granger(1986), koentegre değişkenler arasında tek yönlü de olsa bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ileri sürmüştür. Değişkenler arasında koentegrasyonun bulunması halinde koentegrasyon denklemlerinden elde edilen hata terimleri hata düzeltme modelinin tahmini için kullanılmaktadır.

Tablo 20'de görüldüğü gibi birinci farklarında durağan olan serilerin GSMH ile uzun dönemli ilişkisine bakıldığında, yatırım malı ithalatı ile GSMH serisi koentegre bulunmuştur.

Tablo: 20
Engle-Granger Koentegrasyon Analizi

Denklemler	P	t istatistikleri
$GNP_t = f(Y_t)$	0	-4.82 ^a
$GNP_t = f(RM_t)$	1	-2.36
$GNP_t = f(M_t)$	1	-3.01

a: %1 seviyesinde anlamlı. %1 kritik tablo değeri 4.32 (Engle-Yoo, 1987).

323. Hata Düzeltme Modeli

Engle- Granger koentegrasyon testine göre koentegre bulunan GSMH ile yatırım malı ithalatı serisi için yapılan hata düzeltme modeli sonuçları Tablo 21'deki gibidir.

Tablo: 21
Hata Düzeltme Modeli Çözümleri

$\Delta \text{RGNP} = 0.04 + 0.02\Delta Y_{t-1} - 0.24\Delta \text{RGNP}_{t-1} - 0.036E_{t-1}$ <p style="text-align: center;">(0.784)</p>
$R^2 = 0.53 \quad F(3,33) = 0.494$
$\Delta Y = 0.17 + 0.78\Delta Y_{t-1} + 0.86\Delta Y_{t-2} + 0.20\Delta Y_{t-3} - 4.15\Delta \text{RGNP}_{t-1} - 3\Delta \text{RGNP}_{t-2} + 0.56\Delta \text{RGNP}_{t-3} - 0.96E_{t-1}$ <p style="text-align: right;">(0.002)</p>
$R^2 = 0.57 \quad F(2,27) = 3.014$

Hata düzeltme modeli çözümlerine göre elde edilen iki denkleminde anlamlılık derecesi (R^2) yüzde ellinin üzerindedir. Bir başka deyişle denklemler anlamlıdır. GSMH'dan yatırım malı ithalatına yönelik denklemin hata teriminin yüksek anlamlılık derecesine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yatırım malı ithalatından GSMH'ya yönelik denklemin hata teriminin ise anlamlı olmadığı görülmektedir.

324. Varyans Ayrıştırması

VAR modelinin hareketli ortalamalar bölümünden elde edilen varyans ayrıştırması değişkenlerin kendilerinde ve diğer değişkenlerde meydana gelen şokların kaynaklarını yüzde olarak ifade eder. Kullanılan değişkenlerde meydana gelecek bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir. Varyans ayrıştırması değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgi verir.

Tablo: 22
Varyans Ayrıştırması Sonuçları(GSYİH-Toplam İthalat)

Period	S.E.	LM	LRGNP
1	0.041	39.597	60.402
2	0.059	44.234	55.765
3	0.072	48.168	51.831
4	0.083	51.481	48.518
5	0.093	54.266	45.733
6	0.102	56.612	43.387
7	0.110	58.595	41.404
8	0.117	60.279	39.720
9	0.124	61.717	38.282
10	0.130	62.952	37.047

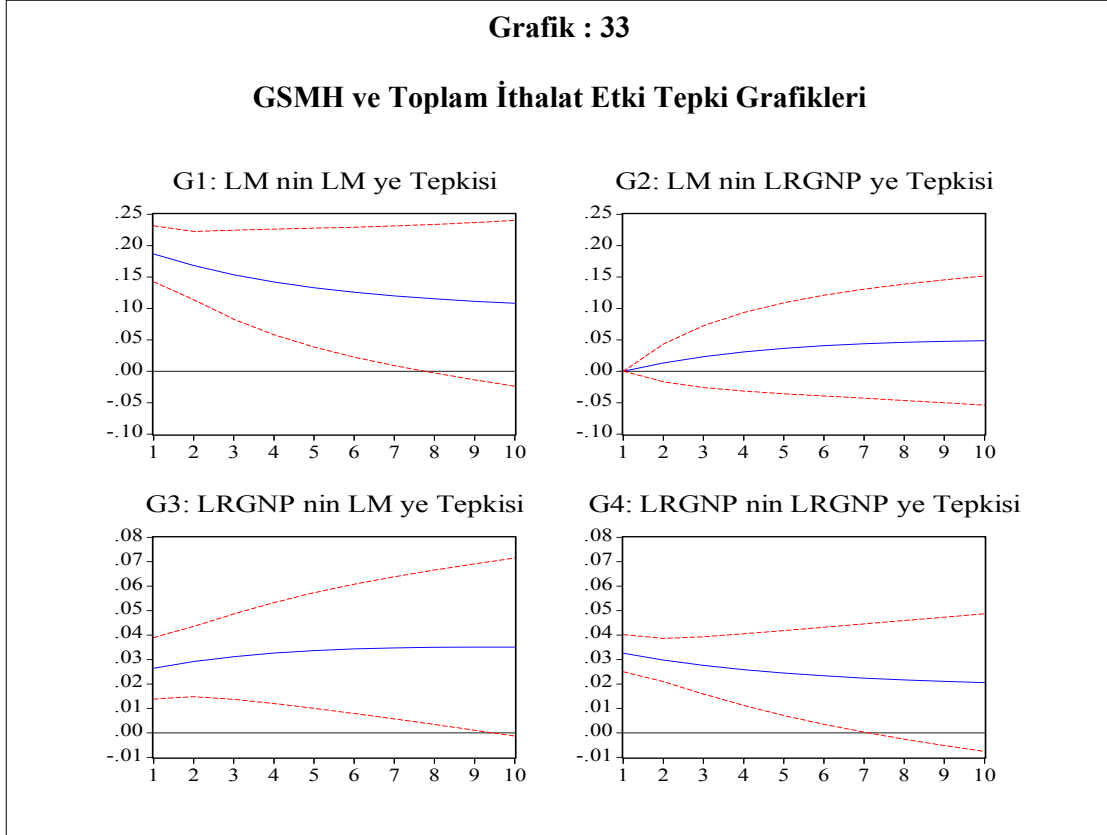
Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre toplam ithalat değişkeni reel GSMH'yi period ilerledikçe daha çok açıklamaktadır. Bu oran en çok %62.95 düzeyine kadar çıkmaktadır.

Tablo: 23
Varyans Ayrıştırması Sonuçları(GSYİH-İthalatın Alt Kalemleri)

Period	S.E.	LRM	LY	LT	LRGNP
1	0.043	26.280	34.459	11.272	27.987
2	0.060	29.596	33.586	9.912	26.904
3	0.072	32.810	31.980	9.118	26.090
4	0.082	35.616	30.296	8.557	25.528
5	0.091	37.977	28.754	8.115	25.152
6	0.099	39.943	27.407	7.748	24.900
7	0.106	41.583	26.249	7.438	24.729
8	0.112	42.959	25.257	7.172	24.610
9	0.118	44.124	24.407	6.943	24.525
10	0.123	45.117	23.674	6.7443	24.462

Toplam ithalatın alt kalemleri açısından yapılan varyans ayrıştırmasında ise yatırım malı ithalatının reel GSMH üzerindeki etkisinin en çok %34.45 olduğu, aramalı ithalatının etkisinin ise periyod ilerledikçe arttığını ve en çok %45.11'e çıktığını görüyoruz. Tüketim malı ithalatı değişkeni GSMH'yı çok düşük oranda açıklarken reel GSMH'nın kendisine etkisi en çok %27.98'dir.

325. Etki Tepki Grafikleri

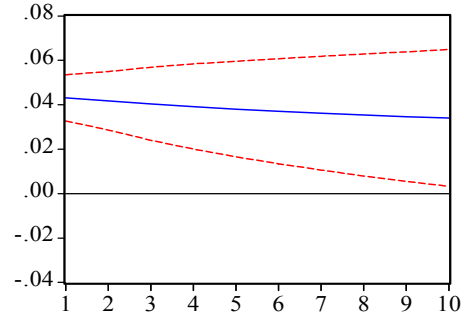

G1'de toplam ithalat değişkeninin kendisinde meydana gelen şoklara tepkisi görülmektedir. Etkinin 7. periyoda kadar pozitif azalan bir etki olduğu söylenebilir. 7. periyottan sonra etki karakteristiğini kaybetmiştir. G2'de toplam ithalat değişkeninin reel GSMH'da meydana gelen şoklara tepkisi görülmektedir. Etkinin belirli bir karakteri yoktur. G3'de reel GSMH değişkeninin toplam ithalat değişkeninde meydana gelen şoklara tepkisi görülmektedir. Buradaki etki 9. periyoda kadar pozitif artan bir etkidir. Bu periyottan sonra karakteristiğini kaybetmiştir. G4'de reel GSMH değişkeninin kendisinde meydana gelen şoklara tepkisi görülmektedir. Etkinin 7. periyota kadar pozitif olduğu görülmektedir.

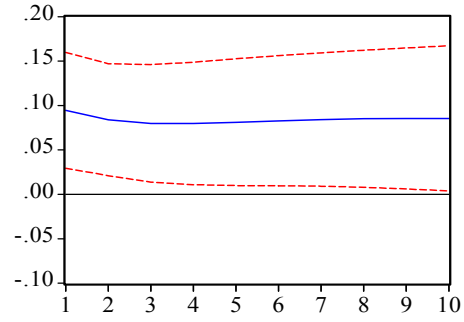
Grafik : 34

İthalatın Alt Kalemlerinin GSMH'da Meydana Gelen Şoklara Tepkisi

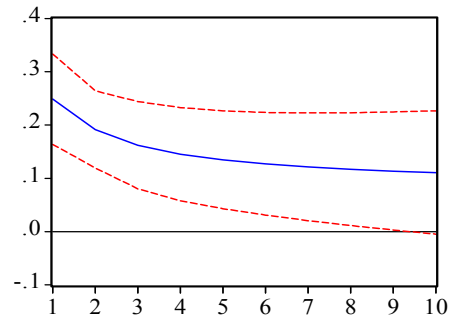
G1: LRGNP nin LRGNP ye Tepkisi

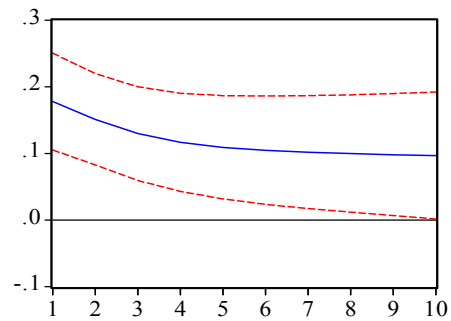
G2: LRM nin LRGNP ye Tepkisi

G3: LC nin LRGNP ye Tepkisi

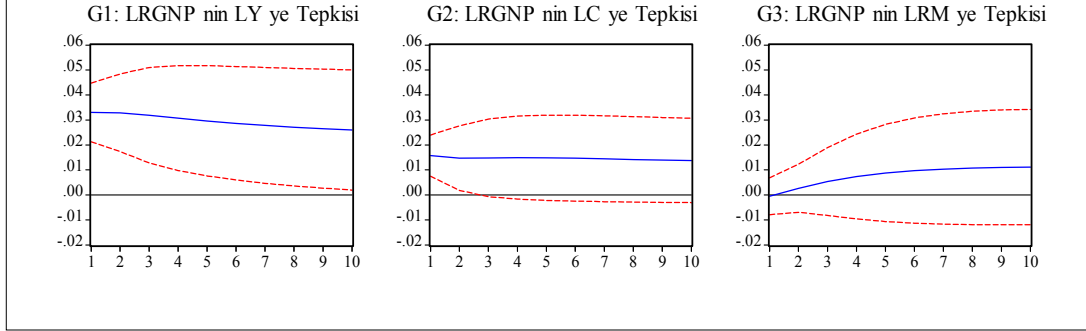
G4: LY nin LRGNP ye Tepkisi

G1’de reel GSMH değişkeninde meydana gelen Şokların kendisi üzerindeki etkisi görülüyor. Bu etkinin sürekli pozitif ve kalıcı bir etki olduğu söylenebilir. G2’de reel GSMH değişkeninde meydana gelen Şokların aramalı ithalatı değişkeni üzerindeki etkisi görülüyor. Bu etkinin de sürekli pozitif, 2. döneme kadar azalan fakat kalıcılığını yitirmeyen bir etki olduğu söylenebilir. G3’de reel GSMH değişkeninde meydana gelen Şoklara tüketim malı ithalatı değişkeninin tepkisi görülüyor. Bu etkinin 9. döneme kadar pozitif azalan olduğu söylenebilir. Bu dönemden sonra etki karakteristiğini kaybetmiştir. G4’de reel GSMH değişkeninde meydana gelen Şoklara yatırım malı ithalatı değişkeninin tepkisi görülüyor. Bu etkinin pozitif azalan ve kalıcı bir etki olduğu söylenebilir.

Grafik : 35

GSMH’nın İthalatın Alt Kalemlerinde Meydana Gelen Şoklara Tepkisi

G1’de yatırım malı ithalatı değişkeninde meydana gelen Şokların reel GSMH değişkeni üzerindeki etkisi görülüyor. Bu etkinin sürekli pozitif ve kalıcı olduğu söylenebilir. G2’de tüketim malı ithalatı değişkeninde meydana gelen Şokların reel GSMH değişkeni üzerinde 2. döneme kadar pozitif etkide bulunmaktadır. Bu dönemden sonra etki karakteristiğini kaybetmiştir. G3’de aramalı ithalatı değişkeninde meydana gelen Şokların reel GSMH değişkeni üzerindeki etkisi görülüyor. Fakat bu etkinin belirli bir karakteristiği yoktur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.TÜRKİYE’DE İTHALATA DAYALI BÜYÜMENİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

İthalat ve büyüme arasındaki ilişkilerin analiz edildiği bu çalışmada en önemli iki sorudan biri “Gerçekten özellikle son yıllarda yaşanan büyümede ithalat önemli bir etkiye sahip midir?” yani “Bu büyüme ithalata dayalı bir büyüme midir?”, belki de daha büyük öneme sahip diğer soru ise “Bu büyüme sürdürülebilir mi?” dir. İlk sorunun cevabı daha önceki bölümlerde farklı tekniklerle açıklandı. Bu bölümde ise ikinci sorunun cevabı aranacaktır.

Bir ülkede ekonomik büyüme söz konusu ise o ülkede halkın refahında artış beklenir. Bu refah artışı kendini milli hasıla rakamlarında gösterir. En önemli gösterge bu olmakla beraber diğer ekonomik göstergelerin durumları da büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde son yıllarda oldukça hızlı büyümeye neden olan bir üretim ve ticaret dönüşümü yaşanmaktadır. Ancak, büyüme hızı bakımından olumlu bir tablo oluşumuna neden olan bu dönüşüm süreci dış ticaret açığının yükselmesi, yüksek büyümeye karşın işsizlik oranının düşürülememesi ve rekabet gücü kayıpları gibi sorunların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Son yıllarda global eğilimlerin giderek belirginleşmesi ve aynı dönemde yerel paranın değerlenmesi ise söz konusu sorunların iyice su yüzüne çıkmasına neden olmuştur.

İthalata dayalı büyüme ile birlikte gelen bu sorunların çözümüne ulaşabilmek için önce son yıllarda Türkiye’de ithalat artışı ve dış ticaret dengesinde bozulma nedenleri belirlenmelidir. Daha sonra ithalat artışı ve dış ticaret dengesindeki bozulmanın yol açtığı sorunlar belirlenmeli ve çözüm önerileri sunulmalıdır. Bu bölümün amacı da çözüme ulaşan bu yolu izlemektir.

40. Türkiye’de İthalat Artışının ve Dış Ticaret Dengesindeki Bozulmanın Nedenleri

Ülkemizin ekonomik büyüme ve ithalat açısından tarihsel sürecinin incelendiği bölümde Cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yılından günümüze uzanan dönemde üretim ve ticaret yapısında çok önemli değişimlerin olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle 1996 yılında Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesi ve sonrasında ulusal ve uluslararası düzeyde meydana gelen gelişmeler, başta dış ticaret olmak üzere ekonominin çeşitli alanlarında önemli dönüşümlere yol açmıştır. 1996–2007 döneminde toplam ithalatta ve imalat sanayi ithalatında genel bir yükseliş trendi yaşanmıştır. Son yıllardaki bu ithalat artışına birçok neden söz konusudur. Bunlardan en önemli olanlarına aşağıda değinilmiştir.

400. Üretim Yapısından Kaynaklanan Nedenler

4000. Türk Lirasının Reel Değeri

Bir ülkenin parasının diğer ülke paraları karşısında "gerçek" değer kazanması övgü ile karşılanacak bir şey olabilir. Çünkü ülke parasının değerine kıyasla diğer ülke paralarının değerinin düşmesi, o ülkenin üretimden elde ettiği ve ihraç ettiği ürünlerle, ülke dışından daha fazla mal satın alabilmesini mümkün kılar. Ancak, ülke parasının "gerçek" değerinin artması, o ülkenin teknoloji, marka ve imaj geliştirmesindeki, verim arttırmasındaki üstünlüklerinden kaynaklanması gerekir. Yani, ülke parasının gerçek değerinin artması yarattığı rekabet üstünlüklerinden kaynaklanmalıdır. Bu üstünlükler yaratılmadı ise, başka faktörlerin yarattığı ülke parası değerlenmesi (ki aşırı değerlenme denir), ülkenin rekabet gücünü kırar.

Ülke parasının "aşırı" değer kazanması sonucunda ithalat artar, ihracat artışları ithalat artışlarının gerisinde kalır ve dış ticaret açıkları artar. Dış ticaret açıkları giderek artan, bunun sonucu cari ödemeler açıkları artış eğilimine giren, dış borçları artan bir ülkenin parası değerleniyorsa, bu "gerçek" bir değerlenme değil "aşırı" bir değerlenmedir. Parası aşırı değerlenen ülkelerde işçi ücretleri de döviz cinsinden pahalılaştığı için, ülke istihdam kayıplarına uğrar. Öbür yandan kalkınma süreci içinde bulunan ülkelerin paralarının değerini düşük tutmasının da yararları olabilir. Bunun en güzel örneği Çin’in

uygulamasıdır. Çin parasının değerini döviz karşısında düşük tutmaktadır. Bu nedenle Çin ihracatını hızla arttırabilmekte, ithalatını kısabilmekte ve bu sayede ihracat artışlarına dayalı bir ekonomik kalkınma modeli uygulayabilmektedir(ERTUNA, 2007, s.6).

Nitekim Türk lirasının reel olarak değerlendirildiği dönemlerde, ithalattaki artış ivme kazanırken, Türk lirasının reel olarak değer kaybettiği dönemlerde, ithalatta belirgin düşüş gözlenmektedir. Bu eğilim, özellikle 2000 yılı ile birlikte daha belirginleşmiştir. İmalat sanayinde üretim kompozisyonunun ithal girdi kullanımının yüksek olduğu sektörler lehine değişmesi ve Türk lirasının değerlendirilmesi ithalatta artışı sağlayan faktörler olarak görülmektedir.

Reel kurda yükselme gözlenmesine karşın ihracat performansında çok belirgin bir zayıflama olmamıştır. Bu gelişme, firmaların iç ve dış piyasalarda rekabet güçlerini korumak için işgücü verimliliğini arttırmaları yanı sıra, görece avantajı nedeniyle yerli girdi ve aksam-parça yerine ithal girdi ve aksam-parça kullanımını arttırmalarından kaynaklanmaktadır. Rekabet gücünü korumak amacıyla ithal girdi kullanımına yönelmesi, sektörde endüstri-içi ticaretin yaygınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum, özellikle otomotiv ve dayanıklı tüketim malları sanayinde belirgin olarak gözlenmektedir(YÜKSELER-TÜRKAN, 2008, s.)

TÜSİAD'ın yaptığı çalışmada, nispi ithalat fiyatları endeksi incelendiğinde, ithalatın yerli üretime karşı daha avantajlı hale geldiği açık olarak görülmektedir. İmalat sanayinde nispi ithalat fiyat endeksi TL cinsi ithalat fiyat endeksinin imalat sanayi fiyat endeksine oranı olarak tanımlanmıştır. 1997 yılında 100 olan endeks değeri, 2000 yılında 91'e gerilemiş, 2001 yılında kriz nedeniyle 107,5'e kadar yükselmiştir. Nispi ithalat fiyat endeksi 2002 yılından itibaren azalmaya başlamış ve 2007 yılında 62,2'ye gerilemiştir. Bu da, ithal girdilerin yerli girdilere göre önemli ölçüde ucuzladığına işaret etmekte ve sektörlerde ihracat için niçin gittikçe artan oranda ithalat yapıldığının ne-denini göstermektedir.

4001. Endüstri-içi ticaret:

İmalat sanayi içinde endüstri-içi ticaretin gittikçe ağırlıklı bir yapı kazanması üretimin uluslar arasılaşması sürecini hızlandırarak ithalatı bir diğer unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır. "Endüstri-içi ticaret", belirli bir sektörde birbirinden farklılaştırılmış yapıdaki ürünlerin eş zamanlı olarak ihraç ve ithal edilmesiyle ülkeler arasında karşılıklı olarak iki yönlü ticaretin ortaya çıkmasıdır. Dünya genelinde üretim sisteminin gittikçe uluslar arasılaşmasının etkisiyle, ülkeler aynı sektörde artan ölçüde hem ihracat hem de ithalat yapmaktadır.

Endüstri-içi ticaret katsayısındaki yükselme, ilgili sektör açısından her koşulda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmemektedir. İlgili sektörün net ithalatçı ve ya net ihracatçı konumunda olmasına bağlı olarak, endüstri-içi ticaret katsayısının yükselmesi pozitif veya negatif olarak yorumlanmaktadır. İlgili sektör net ithalatçı konumda ise (dış ticaret açığı veriyorsa), IIT katsayısının yükselmesi pozitif, düşmesi ise negatif olarak yorumlanmaktadır. İlgili sektör net ihracatçı konumda ise (dış ticaret fazlası veriyorsa), IIT katsayısının yükselmesi negatif, düşmesi ise pozitif bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ele alınan sektördeki ticaretin lehte mi yoksa aleyhte mi geliştiğine yönelik değerlendirme, endüstri-içi ticaret katsayısının büyüklüğünün yanı sıra, ilgili sektörün dış ticaret açığı ve ya fazlası verip vermediğine de bağlı bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda, sektörün dış ticaret dengesi dikkate alınarak, IIT katsayısındaki değişimin pozitif ya da negatif bir gelişmeyi yansıtmadığı değerlendirilmiştir.

Tablo: 24
Endüstri-içi Ticaret Katsayıları

	1996/2007	1996/2000	2002/2007	Dengesi	Değerlendirme*
İmalat Sanayi	55.5	46.8	61.4		Pozitif
Tüketim Malları	50.5	49.3	52.1	Fazla	Negatif
Ara Malları	55.4	52.6	55.6	Açık	Pozitif
Yatırım Malları	58.7	40.5	71.8	Açık	Pozitif

Kaynak: Tüsiad

(*)Değerlendirme, dış ticaret dengesinin açık veya fazla vermesi dikkate alınarak yapılmıştır.

1996–2000 ve 2002–2007 döneminde, imalat sanayi genelinde dış ticaret açığı söz konusu olduğundan IIT katsayısının yükselmesi pozitif bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Genellikle tüketim malları üreten sektörlerin yer aldığı grupta, her iki dönemde de dış ticaret fazlası verilmektedir. Bu grupta, IIT katsayısının sınırlı da olsa yükselmesi negatif bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Dış ticaret açığı veren ara malları grubunda, iki dönem arasında IIT katsayısında sınırlı bir yükselme gözlenmiş ve endüstri-içi ticaretteki gelişim pozitif bir eğilim göstermiştir. Endüstri-içi ticaret açısından en olumlu performans, genellikle yatırım malı üreten sektörlerin yer aldığı grupta gözlenmiştir. Dış ticaret açığı veren bu grupta, IIT katsayısı 1996–2000 ve 2002–2007 döneminde yükselmiş ve pozitif bir gelişim gözlenmiştir.

4002. Ticarete Coğrafi Kayma

Üretim modelinde ithalata bağımlılığı artıran bir diğer unsur, Asya-Pasifik bölgesinin dünyanın üretim üssüne dönüşmesi nedeniyle ortaya çıkan cazip fiyatlardır. AB15¹ ülkeleri ihracat açısından önemli ticaret partnerimiz olmaya devam ederken, Türkiye'nin ithalat ve dolayısıyla dış ticaret dengesinde Asya ülkelerinin ağırlığı gittikçe artmaktadır. Tablo 18'de Asya ülkelerinden yapılan enerji ithalatının yarattığı etkileri bertaraf edebilmek için, petrol ihracatçısı olmayan Asya I² ve enerji ihraç eden ülkeler Asya II³ olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Asya I ülkelerinden yapılan ithalatın 8 sene içerisinde yaklaşık iki kat artarak %14'den %23,2 seviyesine çıktığı görülmektedir.

¹ AB15 Ülkeleri: Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, İspanya, Belçika, Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İsveç, Lüksemburg, Portekiz, İrlanda, Finlandiya

² Asya I: Güney Kore, Japonya, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Malezya, Singapur, Hong Kong, Filipinler, Tayvan, Tayland, Vietnam

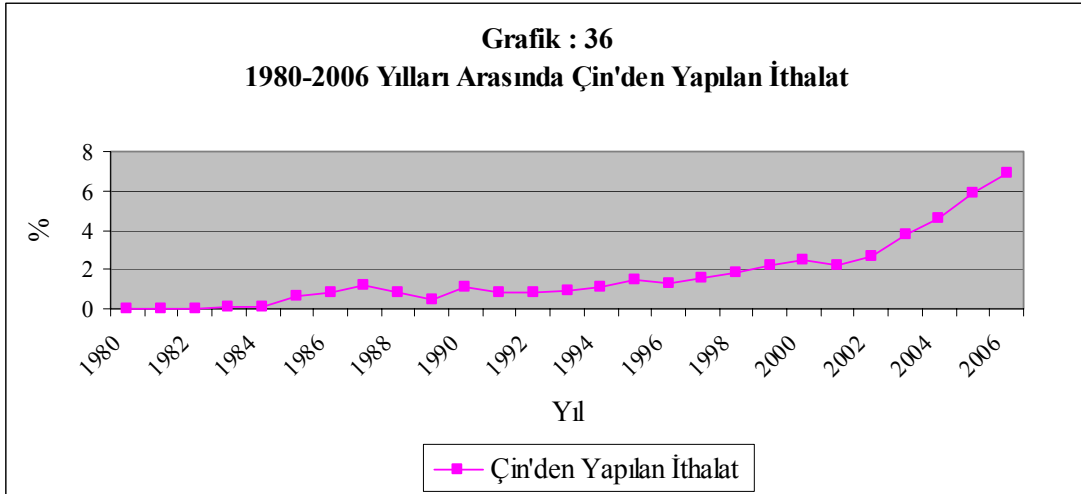
³ Asya II: Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Gürcistan, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan

Tablo: 25
Seçilmiş Ülkelerden Yapılan İthalat

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 15	57,8	55,6	55,7	55,3	51,6	48,8	46,6	43,4
AB 10	1,7	2,1	2,9	3,2	3,8	4,1	4,0	4,2
Diğer Avrupa	45	45	54,5	5,4	5,4	5,4	5,3	5,2
Amerika	10,0	11,5	9,0	8,2	7,7	7,7	7,9	8,4
Asya I	14,0	14,3	14,6	16,2	18,0	20,9	21,9	23,2
Asya II	6,9	5,8	6,2	6,5	8,4	8,2	9,2	9,8
Afrika &Orta Doğu	2,7	3,3	3,1	2,4	2,0	2,7	3,0	3,3
Serbest Bölgeler	1,1	0,9	1,4	1,1	1,0	0,8	0,9	0,9
Diğer Ülkeler	1,4	1,9	1,8	1,7	2,2	1,3	1,3	1,6
— Irak				0,2	0,6	0,0	0,1	0,0
— Diğer	1,4	1,9	1,8	1,5	1,6	1,3	1,3	1,6

Kaynak: TÜSİAD

Özellikle Çin'den yapılan ithalat 1999 yılına kadar %1'i dahi geçemezken 2004 yılından itibaren hızlı artış göstermiş ve 2006 yılında %6,9'a kadar yükselmiştir (Grafik 33).

Türk Lirasında yaşanan değerlenme nedeniyle "Asya'dan al, Avrupa'ya sat" eğiliminin son yıllarda daha da belirginleşmesi, dış ticarete "Asyalılaşma" olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu olgu, yerli firmaların Avrupa piyasasında kalabilmeleri açısından rekabet koşullarının getirdiği bir zorunluluk olduğu kadar, daha önce mal ithal edilen AB ve ABD'li firmaların Asya'ya taşınmasının da bir sonucu olarak görülmektedir. Dış ticarete yaşanan bu coğrafik değişimin, Türkiye'nin üretim modeli ve istihdam yapısında da önemli sonuçlar ortaya çıkardığı gözlenmektedir.

4003. Enerji Kullanımı ve Fiyatları

Toplam birincil enerji kullanımı içinde, linyit ve hidrolik enerjinin payı gerilerken, genelde ithalata dayalı doğal gaz, petrol ürünü ve taş kömürünün payında sürekli bir artış yaşanmaktadır. Enerji kaynaklarının bileşiminde ithal kaynaklar lehine yaşanan bu gelişmeler, doğal olarak enerji faturasının dış ticaret dengesi üzerine etkilerini de şekillendirmektedir. Artan enerji ithalatının kompozisyonuna bakıldığında ise, toplam enerji ithalatı içerisinde kömür ve ham petrol ithalatının giderek önemini yitirdiği, buna karşılık işlenmiş petrol ürünü ve doğal gaz alımlarının nispi olarak öneminin arttığı görülmektedir.

Doğal gazın elektrik enerjisi üretimi, konutlarda ısıtma ve sanayi amaçlı kullanımında yaşanan artış, enerji faturasındaki büyümenin belirleyicilerinden birisi haline gelmektedir. Doğal gaz alım anlaşmalarından kaynaklanan alım zorunlulukları, enerji üretim alternatifleri kaynak bileşenlerini belirgin olarak değiştirmekte, bu değişimin ise dış ticaret dengesi üzerine uzantıları olmaktadır.

401. Konjonktürel Nedenler

Konjonktürel etkiler, dış ticaret hadleri, çapraz kur gelişmeleri, ithal mala olan talebin tüketici kredilerince tetiklenmesi, Irak'taki özel durum nedeniyle geçici nitelikte bir enerji ticaretinin ortaya çıkması ve dış ticaret istatistiklerinde kapsam değişiklikleri şeklinde gruplandırılmıştır.

4010. Dış Ticaret Hadleri

Dış ticaret hadleri, ihracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine oranı olarak tanımlanmaktadır. Dış ticaret haddinin 100'ün üzerinde olması dış ticaret fiyat hareketlerinden ülkenin olumlu etkilenmesi, 100'ün altında olması durumunda ise olumsuz etkilenmesi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, ülke ekonomisinin dış ticaret hadlerindeki değişim yoluyla ek bir gelir elde ettiği ve ya ek bir maliyete katlandığı görülmektedir. 1996–1999 döneminde, dış ticaret hadleri 100'ün üzerinde seyretmiş ve ekonomi dış ticaret aracılığıyla ürettiğinden fazla bir gelir elde etmiştir. 2000 yılı ve sonrasında ise, dış ticaret hadleri 100'ün altında kalmış ve ekonomi üretim değerinin altında bir gelir sağlayabilmiştir. Bu da dış ticaret açıklarında artışa neden olmuştur(TÜSİAD, 2008,s.99).

2000 yılına kadar ihracat fiyat endeksinin altında seyreden ithalat fiyat endeksi, 2000 yılında petrol fiyatlarındaki artışın etkisiyle yükselerek ihracat fiyat endeksinin üzerine çıkmış ve bu eğilimini sonraki yıllarda da korumuştur. 2003 yılından itibaren, enerji ve temel hammadde fiyatlarının yükselmesi ile Euro/\$ paritesindeki artış, ithalat fiyat endeksini sıçratmıştır. Özellikle, 2000, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında dış ticaret hadlerindeki bozulmanın dış ticaret açığını önemli ölçüde yükselttiği görülmektedir.

4011. Tüketici Kredileri Etkisi

Genel faiz oranlarındaki gerilemeye paralel olarak, artan rekabet ve karlılık arayışlarının da etkisiyle bankaların esas faaliyet alanları olan kredi faaliyetine dönüş çabaları hızlanmıştır. Bu arayış, beraberinde tüketici kredi faiz oranlarının gerilemesini ve buna paralel olarak hane halklarının ilave tüketim taleplerini gündeme getirmiştir. İlave tüketim talebi dayanıklı tüketim malları, taşıt ve konut alanında daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Faiz oranlarındaki gerilemenin yarattığı tüketim talebi, bireysel kredi kullanımını önemli ölçüde artırmıştır. Düşen reel faiz oranı ortamını fırsata çevirmek isteyen finansal kuruluşlar arasında artan rekabet ortamı bu artışı desteklemiştir. Artan tüketim talebinin ithalat üzerindeki etkileri de belirgin olmuştur. Hane halkı borçluluğundaki bu artış, ithalatı ve dolayısıyla dış ticaret açığını artıran etkenlerden birisi olmuştur

4012. Dış Ticaret İstatistikleri Kapsamındaki Değişiklikler

Dış ticaret istatistiklerinin kapsamında TÜİK tarafından yapılan değişiklikler de, dış ticaret açığı üzerinde etkili olmuştur. İthalat ve ihracat verilerine 2001 yılından itibaren parasal olmayan altın ticareti ilave edilirken, son yıllarda, parasal olmayan altın ithalatının önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. 2003 yılından itibaren de Irak'la yapılan dış ticaret verileri dış ticaret istatistiklerine dahil edilmiştir. 2003 yılı öncesi dönemde, Irak'a yönelik ambargo nedeniyle, bu ülke ile yapılan dış ticaret açıkça dış ticaret istatistiklerine yansımamıştır.

41. İthalata Dayalı Büyümenin Neden Olduğu Sorunlar

410. İmalat Sanayinin İthalata Bağımlılığı

Son yıllarda ithalattaki hızlı artış süreci, imalat sanayi üretiminin ara malı ithalatına bağımlılığı olgusunu gündeme getirmiş bulunmaktadır. 2001 krizinin ardından, ekonomi tekrar hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Gerek iç talep yapısındaki değişim, gerek uluslararası rekabet koşulları, imalat sanayi üretiminin alt sektörler itibariyle önemli ölçüde farklılık göstermesine de yol açmıştır. Bazı sektörler yüksek üretim artışları sağlarken, özellikle geleneksel ve yerli girdi kullanımının ağırlıklı olduğu üretim sektörlerinde durgunluk gözlenmiştir. Üretim kompozisyonundaki bu değişim de, imalat sanayinin ithalata bağımlılığını artırıcı bir etki yaratmıştır.

Üçüncü bölümde yapılan analitik çalışmada aramalı ve yatırım malı ithalatı ile büyüme arasında pozitif nedensellik bulunmuştur. Bir başka değişle aramalı ve yatırım malı ithalatının ekonomik büyümeye neden olduğu belirlenmiştir. Ayrıca dış ticaret hacminin ihracat yönünü yine ithal girdi kullanan imalat sanayi artırabilmektedir. Dolayısıyla büyümeyi sağlayabilmek için ithalat artışı zorunluluk kazanır. Buna karşılık birçok GOÜ'lerin kalkınma süreçlerini sınırlayan faktörlerin başında dış ödeme güçlükleri gelmektedir. Böyle bir durumda yani dış ödeme güçlüğüne olduğu bir durumda ise ithalat kısıtlanır ve dolayısıyla ithalata bağımlı imalat sanayinin üretiminde önemli düşüşler gözlenebilir.

411. İşsizlik

İktisat teorisindeki önermelerden biriside yüksek büyüme oranlarının işsizlik oranında azalmaya, düşük ya da negatif büyüme oranlarının ise işsizlik oranlarında artışa neden olduğudur. Bu önerme son dönem Türkiye ekonomisinde en çok tartışılan konulardan biridir. Çünkü Türkiye ekonomisi kriz sonrası dönemde dünyada en hızlı büyüyen ekonomilerden birisi olmasına rağmen istihdamı artıramamış, başka bir deyişle işsizliğe çare bulamamıştır. Özellikle 2003–2004 yıllarında özel sektör kaynaklı yüksek büyümenin istihdama yansımamış olması bu tartışmaları daha da alevlendirmiştir. Peki, neden yüksek büyüme oranlarına karşın işsizlik azaltılamamıştır?

Asya-Pasifik ülkelerinin tetiklediği yeni rekabet ortamı, son yıllarda Türk lirasının değerlenmesi ile birlikte hız kazanmış ve firmaları bu rekabet gücü kaybını telafi etmek için istihdam ve reel ücret artışlarını sınırlandırmaya, işgücü verimliliğini artırmaya yönlendirmiştir.

Özellikle 2002–2007 döneminde belirginleşen üretim ve ihracat artışlarının istihdama sınırlı ölçüde yansıdığı, işgücü verimliliğindeki artışların ise reel ücretlere yansıtılmadığı görülmektedir. 2002–2007 döneminde, endüstri-içi ticaret oranlarının yükselmesinin bu eğilimde belirgin bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, global rekabet ve endüstri-içi ticaretin yaygınlaşması yanı sıra, son yıllarda Türk lirasının güçlenmesi de firmaları verimlilik artışına zorlamıştır. Bu durum, firmaların karlılıklarını korumalarına imkan sağlamış, ancak imalat sanayinin katma değer ve istihdam yaratma kapasitesini de önemli ölçüde sınırlandırmıştır(YÜKSELER-TÜRKAN, 2008, s.).

Üretim sürecinde aramalı talebinin ithalat ile karşılanması da yurtiçinde aramalı üretimi yapan endüstrilerin üretiminde düşüşe yol açmıştır. Ülkemizde ancak ithalata dayalı endüstrilerin rekabet avantajını koruyabiliyor ve bu endüstrilerin ayakta durabiliyor olması yerli girdi kullanan endüstrileri durgunluğa sürüklemiştir. Durgunluğa sürüklenen endüstrilerde yaşanan üretim düşüşleri işsizliğin çözüm bulamamasının nedenlerindedir.

412. Cari Açık

Daha öncede belirtildiği gibi ithalattaki artış ve dış ticaret dengesindeki bozulmanın nedenlerinden bazıları konjonktürel olmakla birlikte bazıları üretim yapısından kaynaklanmaktadır. Üretim yapısından kaynaklanan ithalat artışı süreklilik arz etmesinden dolayı endişe vericidir. Çünkü ülkemizde ancak ithalata dayalı endüstriler rekabet avantajını koruyabiliyor ve bu endüstriler ayakta durabiliyor.

Ayrıca dış ticaret hacminin ihracat yönünü yine ithal girdi kullanan imalat sanayi artırabiliyor. Dolayısıyla büyümeyi sağlayabilmek için ithalat artışı zorunluluk kazanıyor. İhracatın artış hızının ithalatın artış hızının gerisinde kalması dış ticaret açığını dolayısı ile cari işlemler açığını artırıyor. Son yıllarda büyümek için giderek daha çok ithalat yapmak ve cari açık vermek zorunda kalan Türkiye ekonomisinde cari açık-milli gelir artışı dengesinde 2008'de gelinen aşama, ithalata dayalı büyüme modelinin sürdürülebilirliği tartışmasını da gündeme getirmiştir.

Cari açık büyük ölçüde sıcak para ile, yani yabancıların kısa vadeli finansal yatırımları ile finanse edilmektedir. 1994 ve 2001 krizlerinde görüldüğü gibi, bir noktadan sonra cari açık sıcak para yatırımcısını ürkütüp kaçırmakta, bu da şok devalüasyona ve ekonomik krize yol açmaktadır. Ayrıca bu sıcak paranın kalıcılığı dünya ekonomisindeki son derece hassas dengelere bağlıdır. Bu da cari açığın sürdürülemezliği, dolayısıyla ekonomiyi kırılganlaştırması meselesidir. Tabii devlet tahvili ve mevduata gelen sıcak paraya ödediğimiz faiz de ekonomi açısından başka bir kayıptır.

5.SONUÇ

Bu çalışmada 1968–2006 dönemi Türkiye ekonomisine ait yıllık veriler kullanarak toplam ithalat, GEGS’na göre ithalatın alt kalemleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Toplam ithalat ve alt kalemlerinin reel GSMH üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik birim kök, nedensellik, koentegrasyon analizleri ile varyans ayrıştırma ve etki-tepki grafikleri kullanılmıştır.

Nedensellik testlerinde Granger nedensellik ve nedensellikte FPE kriterini esas alan Hsiao yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Hsiao yöntemine göre nedensellik sonuçları Tablo 19’da, Granger nedensellik sonuçları ise Tablo 18’de verilmiştir. Bu testlerin sonuçlarına göre Türkiye’de aramalı ithalatından GSMH’ya doğru zayıf bir nedensellik görülmekle birlikte yatırım malı ithalatından GSMH’ya doğru güçlü bir nedensellik gözlenmiştir. Ayrıca toplam ithalat ve GSMH arasında da çift yönlü nedensellik söz konusudur.

Aynı derecede durağan olan değişkenler arasında yapılan Koentegrasyon analizi sonuçları Tablo 20’de görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre ise yatırım malı ithalatı serisi ile GSMH serisi koentegre bulunmuştur. Koentegrasyonun varlığı bu seriler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgi veren varyans ayrıştırmaları ise Tablo 22 ve Tablo 23’de görülmektedir. Bu tablolarda da gözlemlendiği gibi toplam ithalatın GSMH üzerindeki açıklayıcılığı zaman periyodu ilerledikçe artmaktadır. İthalatın alt kalemleri açısından bakıldığında ise GSMH üzerinde en yüksek açıklayıcılık gücüne sahip değişken aramalı ithalatıdır.

Yapılan bu testler sonucunda Türkiye’de ekonomik büyüme üzerinde toplam ithalat, aramalı ithalatı ve yatırım malı ithalatının önemli etkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Bir başka deyişle Türk Ekonomisinde incelen dönemde görülen büyüme ithalata dayalı bir büyümedir.

Son yıllarda Türk Lirasının aşırı değerli olması, endüstri-içi ticaretin yaygınlaşması, dış ticaretteki coğrafi kayma ve enerji kullanımı üretim yapısında giderek artan oranda ithalata bağımlılığı getirmiştir. Ayrıca ülkemizin içinde bulunduğu konjonktürel durumdan kaynaklanan nedenlerden dolayı da ithalatta artış gözlenmektedir. Gerek konjonktürel nedenlerden gerek üretim yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı meydana gelen bu ithalat artışı ekonomik büyümeye neden olsa da bu büyümenin sürdürülebilirliği tartışma konusudur.

İthalata dayalı büyümenin sürdürülebilirliğinin tartışılmasının nedeni ise bu büyümenin diğer ekonomik değişkenlerde yarattığı olumsuzluklardır. Bu olumsuzlukların başında büyümeye rağmen azalmayan aksine artan işsizlik gelmektedir. Bu büyüme, işsizliğe çözüm, halka refah getirmediğinden fakirleştiren büyüme olarak görülmektedir. Türkiye ekonomisi büyüme ve işsizlik rakamlarının birlikte büyüdüğü tek ülke konumundadır diyebiliriz.

İthalata dayalı büyümenin getirdiği diğer sorun ise ithalattaki patlamanın önce dış ticaret açığını sonra da cari işlemler açığını körükleyerek artırmasıdır. Bazı iktisatçılar 'Üretim için yapılan ithalatın yarattığı cari açık büyük belki ama iyi bir yanı da var. İhracatı daraltmadı ve büyümeyi tetikledi' derken, bazı iktisatçılar da cari açığı genel olarak bir 'risk' unsuru olarak görüyorlar. Bir başka değişle IMF destekli uygulanan ekonomik istikrar programının en büyük riski cari işlem açıkları ve bu açıkların Türk Ekonomisini kırılganlaştırmasıdır.

Türkiye'de olduğu gibi, cari açığın, piyasadaki likidite bolluğundan, sıcak para sahiplerine hazineye yüksek reel faizler ödenmek suretiyle finanse edildiği ülkeler genelde ekonomileri hassas ve kırılgan bir yapıda olan ve derinliği bulunmayan ülkelerdir. Bir başka anlatımla bu tip ülkelerin ekonomileri ile ekonomilerinde yaşanacak, potansiyel bir krizin zemini ve zamanı, o ülkeye borç veren yabancı sıcak para sahiplerinin insafına terk edilmiş bulunmaktadır.

Bu nedenle geç olmadan yapılacak şey, ucuz döviz ateşini besleyen sıcak para girişini caydırmaktır. Bunun için de reel faizler düşürülmelidir. Cari açığı büyüten gereksiz ithalat frenlenmeli ve kur gerçekçi bir düzeye taşınmalıdır.

İmalat sanayinin ithalata bağımlı yapısı ithalata dayalı büyüme ile gelen diğer bir sorundur. İmalat sanayinin ara malı ve yatırım malı ithalatına bağımlı yapısı nedeniyle ithalatta oluşabilecek herhangi bir darboğaz bu sektörde üretimin düşmesine neden olacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin kendi kaynaklarına ve ara malları üretimine dayalı teknolojik bilgi ve know-how geliştirerek gerçekleştireceği bir üretim ekonomisine bir an önce geçmesi çok önemlidir.

Cari açığı, işsizliği azaltma ve sağlıklı büyüme için, ekonominin ithalata bağımlı yapısının değişmesi gerekmektedir. Bunun içinde ara malların içeride üretilebileceği bir yapı gerekmektedir. Yani istihdamın % 90'nını elinde bulunduran kobilerin, e-ticaret, teknoloji kullanma, verimlilik, pazarlama&satış, kalifiye eleman v.b konularında desteklenmeleri gerekmektedir. Bu iş içinde ilk olarak mesleki&teknik eğitime önem vermelidir.

Büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak için ithalatın kısıtlanması çözüm değildir. Fakat büyüme için gerekli ithalatı karşılayabilecek ihracat odaklı bir yapılanma da şarttır. Bunun içinse sanayinin kullandığı elektrik, gaz, finansman kredileri, SSK primlerinin işverene maliyeti ve çeşitli vergilerde desteklenmeleri gerekmektedir. Çünkü dış pazarda yer kapmak ve onu sürekli hale getirmek çok zordur ve Türkiye'nin asıl ihracat gelirlerinin artışına ihtiyacı bulunmaktadır.

Son olarak, son yıllarda ithalatta önemli artışlara neden olan enerji konusunda da önlemlere ihtiyaç vardır. Bu konuda çok boyutlu enerji politikaları uygulanmalı ve enerjide kaynak çeşitliliği artırılmalıdır. Enerji liberalizasyonu sağlanmalı ve bu konuda kamu özel sektör diyalogu geliştirilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKKUŞ, Yakup : “Çağdaş İktisadi Düşüncede Sol Perspektifler”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, sayı:168 (Mayıs-Haziran 2007), 12.

ALAM, M. Imam : "Manufactured Exports, Capital Good Imports, and Economic Growth: Experience of Mexico and Brazil", **International Economic Journal**, sayı: 17 (4–2003), 85–105.

ARTAN, Seyfettin

BERBER, Metin : “Kamu Kesimi Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çoklu Ko-Entegrasyon Analizi”, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Say 1 2, 2004, 22.

AY, Ahmet

YARDIMCI, Pınar : "Türkiye'de İçsel Ekonomik Büyüme ve Teknolojik Gelişmede Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Rolü (1963–2002): Pesaran'ın Sınır Testi ile Bir Eş-Bütünleşme Analizi", **İktisat, İşletme ve Finans**, sayı:252(2007), 102.

AY, Ahmet

KARAÇOR, Zeynep : “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma”, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CAhmet%20AY%20-%20Zeynep%20KARA%C3%87OR%5CAY,%20AHMET.pdf (01.06.2008).

- AYDEMİR, Cahit
GÜNEŞ, H. Haşimi :“Merkantilizmin Ortaya Çıkışı”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 15 (Kış-2006), 152.
- AYDEMİR, Ş.S. :İkinci Adam, 2. cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- BARIŞIK, Salih
DEMİRCİOĞLU, E. :“Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi(1980-2001)”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2006, 71-84.
- BERBER, Metin :İktisadi Büyüme ve Kalkınma, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, 2004.
- BROOKFIELD, H. :Interdependent Development, Cambridge University, London, 1975.
- BULUT, Cihan :“Ekonomik Yapı ve Politika Analizi, Der Yayınları: 387, İstanbul, 2006.
- CAYMAZ, Günay :“Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Açığı”, Doğu Üniversitesi, 2005, <http://gunaycaymaz.googlepages.com/ekodticaretiliskisi.pdf>, (01.06.2008).
- CHUANG, Yih-Chyi:"The Trade-Induced Learning Effect on Growth: Cross Country Evidence", **Journal of Development Studies**, sayı: 39 (2-2002), 137-154.
- ÇELİK, Kenan :Uluslar arası İktisat, 3. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.
- DEVİREN, Nursen V: “Yeni Dış Ticaret Teorileri”, **Mevzuat Dergisi**, Sayı:81(Eylül-2004), s.6.

- DİNLER, Zeynel :Bölgesel İktisat, 7. Basım, Ekin Yayınları, Bursa, 2005.
- ERTUNA, Özer : “Yeni Yüzyılın Eşiğindeki Türkiye Ekonomisi”, SMMMO Yayın No: 87, İstanbul, 2007.
- ESFAHANI, Hadi, S : "Exports, Imports, and Economic Growth in Semi-Industrialized Countries", **Journal of Development Economics**, sayı: 35(1–1991), 93–116.
- FERARO, Vincent : “Dependency Theory”, Mount Holyoke College, 1996, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/depend.htm> (01.06.2008).
- GERNİ, Cevat
EMSEN, Ö. Selçuk
DEĞER, M.Kemal :“İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980–2006 Türkiye Deneyimi”, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 2008, İzmir, http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/deger.pdf, (01.06.2006).
- GUJARATI, D. N. :Temel Ekonometri, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- HERSHLAG, Z. Y. :Türkiye’de İktisadi Planlama, Çeviren: S. AKAT, İktisadi Araştırmalar Vakfı, 1968, 106.
- KAYKUSUZ, Murat :“Fizyokratlar ve Tek Vergi Sistemi”, 2001, http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaykusuz.doc, (13.03.2008).
- KAZGAN, Gülten :İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

KAZGAN, Gülten : Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, 2. Basım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

KUM, Hakan : "1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Başlıca Gelişmeler", Kayseri, 1994, <http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum>, (06.03.2008).

LAWRENCE, R. Z.

WEINSTEIN, D. E. : "Trade and Growth: Import-Led or Export-Led? Evidence from Japan and Korea", 1999, <http://www.nber.org/papers/w7264.v5.pdf> (01.10.2007), 23–24.

LEE, Jong-Wha : "Capital Goods Imports and Long-Run Growth", **Journal of Development Economics**, sayı: 48 (1–1995), 91–110.

LI, Xiaoying

GREENAWAY D.

HINE Robert C. : "Imports of Services and Economic Growth: A Dynamic Panel Approach", 2003, <http://www.seti.coleuop.be/Imports%20of%20services%20and%20economic%20growth%20-%20a%20dynamic%20panel%20approach.PDF>(01.06.2008).

MODY, Ashoka

YILMAZ Kamil : "Imported Machinery for Export Competitiveness", *The World Bank Economic Review*, sayı:16 (1–2002), 23–48, http://www.amody.com/pdf/wber_ky.PDF(27.06.2008).

OLTULULAR, S.

TERZİ, Harun :“Türkiye’de Sanayileşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişki”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, sayı:5(2–2004), 219–226.

PARASIZ, İlker : Ekonomik Büyüme Teorileri, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003.

PAWLOS, Sewasew :“The Relationship Between Import and GDP Growth in Ethiopia: An Empirical Analysis”, 2004, [http://www.eaecon.org/ EEA/ conferences/papers/Sewasew%20Pawlos%20-%20The%20relation%20ship%20between%20import%20and%20GDP%20growth%20in%20Ethiopia.doc](http://www.eaecon.org/EEA/conferences/papers/Sewasew%20Pawlos%20-%20The%20relation%20ship%20between%20import%20and%20GDP%20growth%20in%20Ethiopia.doc) (01.06.2008).

SALVADOR, D. :International Economics, Eighth Edition, Fordham Universty, New York, 2004.

SEYİDOĞLU, Halil :Uluslar arası İktisat, Geliştirilmiş 15. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2003.

SKOUSEN, Mark :İktisadi Düşünce Tarihi, 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2003.

ŞAHİN, Hüseyin : Türkiye Ekonomisi, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.

Hazine Müsteşarlığı :Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlık Matbaası, 2001.

TEIXEIRA, A.C.

FORTUNA, Natércia : "Human Capital, Trade and Long-Run Productivity: Testing the Technological Absorption Hypothesis for the Portuguese Economy, 1961-2001", FEP Working Papers, 2006, No: 226, http://www.fep.up.pt/investigacao/workingpapers/06.08.10_WP226_teixeirafortuna.pdf, (01.06.2008).

TEZEL, Y.S. :Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950), Yurt Yayınları, Ankara, 1982.

TUNCER, İsmail : "Türkiye'de İhracat, İthalat ve Büyüme: Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri (1980–2000)", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitü Dergisi**, sayı:9 (9–2002), 90–106.

TÜSİAD : "Küresel Ekonomiye Entegrasyon Sürecinde Büyüme Dizisi No:1", 2008, [http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/LHome/304A5B00668711DEC22573FD005552CA/\\$FILE/Disticaret.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/LHome/304A5B00668711DEC22573FD005552CA/$FILE/Disticaret.pdf)(01.06.2008).

UĞUR, Burcu : "1923–1940 Dönemi ve 1929 Buhranı'nın Etkileri", 2001, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/b_ugur.doc(01.02.2008).

ÜNSAL, Erdal : Makro İktisat, 6. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2005.

YARDIMCI, Pınar : "Türkiye'de İhracat-İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Bilgi Yayınları Çerçevesinde Analizi: Johansen ve Pesaran Sınır Testi Uygulaması, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, Malatya, 2007.

YAŞA, Memduh : Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1968.

- YAVUZ, Tolga : “Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1980–1998 Dönemi Türkiye Örneği”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- YILDIZ İ.Hüseyin :“Nasıl Büyüyoruz?”, Akşam Gazetesi, <http://www.aksam.com.tr>, (21.09.2006).
- YÜKSELER, Zafer
TÜRKAN, Ercan : “Türkiye’nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm”, TÜSİAD, 2008.
- ZEYTİNOĞLU Erol :Ekonomik Doktrinler, İTİA Nihad Sayar Yard. Vakfı Yayınları No: 324–557, İstanbul, 1980.
- ZHANG Xiaoming
ZOU, Heng-Fu : "Foreign Technology Imports and Economic Growth in Developing Countries", **The World Bank, Policy Research Working Paper**, No: 1412, Washington, 1995, http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/1995/01/01/000009265_3970311121400/Rendered/PDF/multi0page.pdf(27.06.2008).

ÖZGEÇMİŞ

Ezgi BADAY YILDIZ, 24.04.1980 tarihinde Ankara'da doğdu. İlköğretimi Ankara'da tamamladı. Ortaokul ve liseyi Trabzon'da okudu. 1998–2000 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Beşikdüzü Meslek Yüksek Okulu Bilgisayar Programcılığı Bölümünden dereceyle mezun oldu. 2001–2002 Eğitim-Öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde lisans eğitimine başladı. 2006 yılında bölüm ikincisi olarak lisans eğitimini bitirdi. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Yüksek Lisans Programına başladı. Halen bu programa kayıtlı bulunmaktadır.

YILDIZ, evlidir ve yabancı dili İngilizcedir.